

STRATEGIJA RAZVOJA OPŠTINE BOSANSKO GRAHOVO

2021-2027

Sadržaj

1. UVOD.....	3
1.1 Pristup izradi strategije	3
2. Strateška platforma	4
2.1 Situacijska analiza	4
a. Geografski položaj i prirodne karakteristike	4
b. Demografske karakteristike i kretanja uključujući stanje dijaspore	5
c. Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji uključujući i potencijale i učešće dijaspore	9
d. Pregled stanja i kretanja na tržištu rada	15
e. Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja	17
f. Stanje javne infrastrukture i javnih usluga	22
g. Zaštita okoliša uključujući smanjenje rizika od katastrofa/nesreća.....	26
h. Stanje prostorno planske dokumentacije	31
i. Analiza budžeta i projekcije sredstava za finansiranje realizacije strategije	32
2.2. SWOT analiza i strateško fokusiranje.....	39
2.3. Vizija razvoja i strateški ciljevi, sa indikatorima	42
3. Prioriteti i mjere sa indikatorima	45
4. Ključni strateški projekti.....	48
5. Provjera međusobne usklađenosti strateških dokumenata	49
6. Indikativni finansijski okvir	52
7. Okvir za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja.....	55
8. Prilozi.....	58
8.1 Sažeti pregled strategije razvoja	58
8.2 Detaljan pregled mjera	68

1. UVOD

Strategija integrisanog razvoja opštine Bosansko Grahovo 2021.–2027. godine (u nastavku Strategija) predstavlja ključni strateško-planski razvojni dokument čija svrha je poticati budući rast i razvoj zajednice.

Strategija ima za cilj da informiše javnost i ulagače o trenutnom stanju u opštini, kao i razvojnom putu opštine. Praktično, Strategija je vodič za izradu detaljnih planova, programa i projekata u tri ključna sektora, a osigurava podlogu za praćenje napretka, ohrabruje saradnju i dogovor u planiranju različitih nivoa vlasti i društveno-ekonomskih partnera. Predstavlja temelj za postizanje ravnoteže između kvalitete lokalnog razvojnog planiranja i prihvatljivosti i izvodljivosti planova.

Dokument se radi u skladu sa europskom praksom i dinamikom strateškog planiranja. Obveznost izrade strategije nalažu i nova zakonska rješenja u oblasti razvojnog planiranja u Federaciji BiH.

1.1 Pristup izradi strategije

Tokom izrade strateškog plana razvoja opštine Bosansko Grahovo koristili su se principi i odredbe Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem FBiH imodificirana Metodologija za integrirano planiranje lokalnog razvoja (MiPRO), prihvaćena i preporučena od strane entitetskih vlada te saveza opština i gradova oba entiteta. Naime, MiPRO je prilagođen postojećem zakonskom okviru u Federaciji BiH kojim je definisano planiranje razvoja na lokalnom nivou, gdje je opštinska administracija nosilac procesa izrade i implementacije strategije, uz maksimalno uključivanje i svih drugih aktera života u lokalnoj zajednici. Nadalje, također u primjeni metodologije vodilo se računa o vodećim principima i pristupima strateškom planiranju koje promovise Evropska unija.

Pri izradi Strategije razvoja opštine Bosansko Grahovo posebno se vodilo računa o ostvarivanju horizontalne intersektorske usklađenosti, te vertikalne usklađenosti Strategije sa strategijama i planovima na drugim nivoima. Kao takva, Strategija razvoja je u skladu sa ostalim lokalnim sektorskim strategijama i planovima, strategijama i politikama na višim nivoima vlasti i prostornim planovima na lokalnom i višim nivoima, i to prije svega sa strateškim i prostorno-planskim dokumentima Federacije BiH. Također, Strategija je usklađena sa procesom evropskih integracija i globalnim ciljevima održivog razvoja (SDG).

Proces izrade Strategije, iniciran od strane načelnika Opštine započeo je potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju između Opštine Bosansko Grahovo i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP) 24.10.2019. godine o učešću u Projektu integrisanog lokalnog razvoja (ILDLP), koji predstavlja zajednički projekat Vlade Švajcarske i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija u BiH (UNDP), a provodi se u saradnji s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, Federalnim ministarstvom pravde i savezima opština/općina i gradova u oba entiteta.

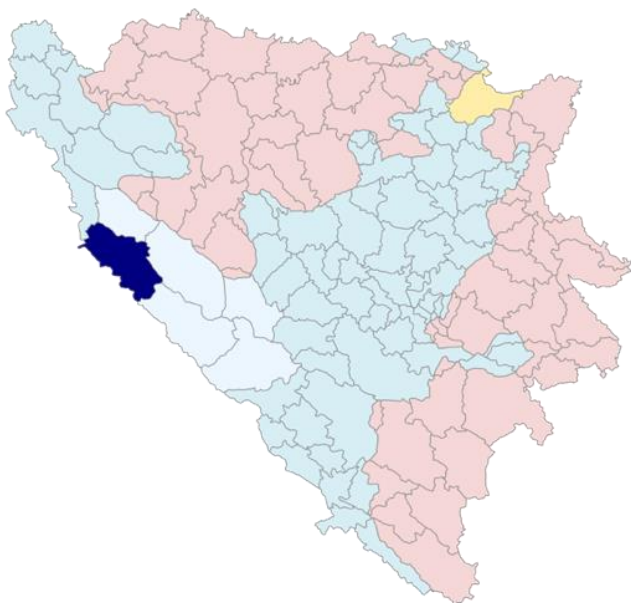
Proces je operativno vodio Opštinski razvojni tim, a u samom procesu stvoreni su mehanizmi za snažno građansko učešće, dominantno kroz rad tematskih radnih grupa i Partnerske grupe koju su činili predstavnici javnog, privatnog i nevladinog sektora, te kroz procese javnih konsultacija sa svim zainteresiranim stranama koje su se organizovale dva puta, na temu nacрта strateške platforme i nacрта kompletnog dokumenta Strategije.

2. Strateška platforma

2.1 Situacijska analiza

a. Geografski položaj i prirodne karakteristike

Opština Bosansko Grahovo se nalazi u jugozapadnom dijelu BiH. Područje opštine pokriva 780 km² i kreće se od 400 metara nadmorske visine (selo Mračaj) do 1.851 m n.v. (Veliki Bat na Dinari). Središnje naselje - Bosansko Grahovo se nalazi na 860 metara nadmorske visine. Teritorija opštine Bosansko Grahovo ima tipičnu dinarsku rutu od sjeverozapada do jugoistoka. Na sjeveroistočnoj strani granice su Vjenac (1.650 m) i Šator (1.872 m), a sa jugozapadne strane granice su Vijenac Dinare (1.831 m) i Uilica (1602 m). Između Dinare i Uilice postoji prolaz koji predstavlja prirodnu vezu između teritorije opštine Bosansko Grahovo i teritorije Republike Hrvatske, sa međunarodnim graničnim prelazom "Strmica" koji je od centra opštine udaljen 18 km.

Slika 1 – Pozicija opštine Bosansko Grahovo

Opština Bosansko Grahovo je dobro povezana saobraćajnom infrastrukturom sa susjednim opštinama: od Livna je udaljeno 73 km, od Drvara 32 km, te od Knina u Republici Hrvatskoj 36 km i od Šibenika 90 km. Iako je dobro saobraćajno povezana, iz današnje perspektive Opština Bosansko Grahovo je dosta izolovana, što je prvenstveno posljedica slabe privredne aktivnosti u samoj opštini kao i u okruženju. Međutim, uzimajući u obzir saobraćajnu povezanost, te blizinu Knina i Šibenika u Republici Hrvatskoj, može se zaključiti kako je geografska pozicija opštine prilično povoljna ukoliko se pravac razvoja opštine bude temeljio na korištenju i valorizaciji prirodnih resursa koje opština ima.

Ključne istorijske činjenice, važne za identitet mjesta

Na tromeđi Bosne, Dalmacije i Like, okruženo planinskim masivima Dinare i Šatora, na 827 m.n.v. smjestilo se Bosansko Grahovo koje se prema istorijskim činjenicama spominje još u vrijeme rimskog carstva. Iz tog vremena bilježe se dva naselja Salvia i Stridon u području Bosanskog Grahova, a u prilog naseljenosti još u rimsko doba govori arheološko nalazište Rimska stela iz Bastasa kod Bosanskog Grahova kojeg detaljno opisuje Škegro u djelu Rimski spomenici iz Bosne i Hercegovine, iz 2003. godine, za koju se smatra da je izrađena između drugog i trećeg vijeka, od lokalnog majstora. Arheologija je zabilježila i postojanje stećaka u selu Pražine, Nuglašice i na groblju „Mramorje“ (koju nisu dovoljno istraženi), a za Bosansko Grahovo vezuju se kule Momčilova kula i Crna kraljica za koje se pretpostavlja da su sagrađene u 14. vijeku u vrijeme kralja Tvrtka Kotromanića. Iz istog perioda spominje se rudnik boksita u Bastasima. Međutim, nijedan od ovih nalazišta nije detaljno istraženo, osim Rimske stele. U

kasnijoj historiji, Bosansko Grahovo proživljava isto što i većina BH gradića iz bližeg okruženja, seobe naroda, uništavanje, žestoke borbe u svjetskim ratovima, naročito u vrijeme Narodno oslobodilačke borbe iza koje je ostao spomenik Gradina – veličanstvena pojava proletera, kakvih je bilo mnogo u ovom mjestu. U prethodnom ratu dogodilo se kompletno iseljavanje stanovništva, a procjene su da je uništeno preko 95% kulturno-istorijskih dobara.

Geografske karakteristike, prirodne odlike i resursi područja

Geografska širina i dužina Opštine Bosansko Grahovo je 44° 11' 00" S i 16° 22' 00" I. Područje opštine je okruženo planinama Uilica nadmorske visine 1602m, Jadovnik 1650m, Šator 1872m i Dinara sa vrhom Veliki bat 1851m. Između ovih planina smještena su dva kraška polja, Grahovsko polje nadmorske visine do 850m, dužine 29km i širine 4km i Livanjsko polje, nadmorske visine od 700-800m sa površinom koja pripada općini od 10.000ha, dužinom od 13km i širinom 8km. Nadmorska visina u centru Bosanskog Grahova je 860m.

Gestrateški Bosansko Grahovo nema veliki značaj, a to je odredilo manji značaj u užoj i široj regija, ipak mogućnosti za daljni razvoj čini ga izuzetno privlačnim kako za život, za odmor i poslovne poduhvate.

Posebno se pri tom ističe Livanjsko i Grahovsko polje koje je vrlo pogodno za sve poljoprivredne aktivnosti, naročito za stočarstvo. Na području Grahovskog polja značajno je nalazište gline za proizvodnju cigle i crijepa koje je eksploatisano više od 50 godina. Na Livanjskom polju (obuhvat opštine Bosansko Grahovo) nalazi se značajno nalazište treseta, "Ždralovac" površine 10.000ha čije se rezerve cijene na oko 3 miliona tona, što se smatralo najvećima nalazištem ove sirovine na prostoru bivše države (Jugoslavije). Ispod naslage treseta značajna su nalazišta šljunka.

Ipak za Grahovo je najvažnije šumsko bogatstvo i obilje pašnjaka, i livada. Pod šumama se nalazi 29.558ha prostora, gdje prevladavaju bukva, smrča, jela i bor. Hidrografski postoje značajni izvori pitke vode, među kojima su dominantni izvori rijeka Unca i rječica Gudaje, Korane i Struge. Pored Šatorskog jezera, značajna su još dva prirodna (Pečenačko u Grahovskom polju i Nuglašica u Livanjskom polju), te dva vještačka jezera u Borovači i Preodcu. Klima u Bosanskom Grahovu, iako je dosta blizu Jadransko more, je kontinentalna sa dugim i jakim zimama i kratkim i toplim ljetima, sa velikim brojem sunčanih dana u toku godine. Prosječne godišnje padavine su 1990mm a prosječna temperatura 5,6 °C.

Zaključak

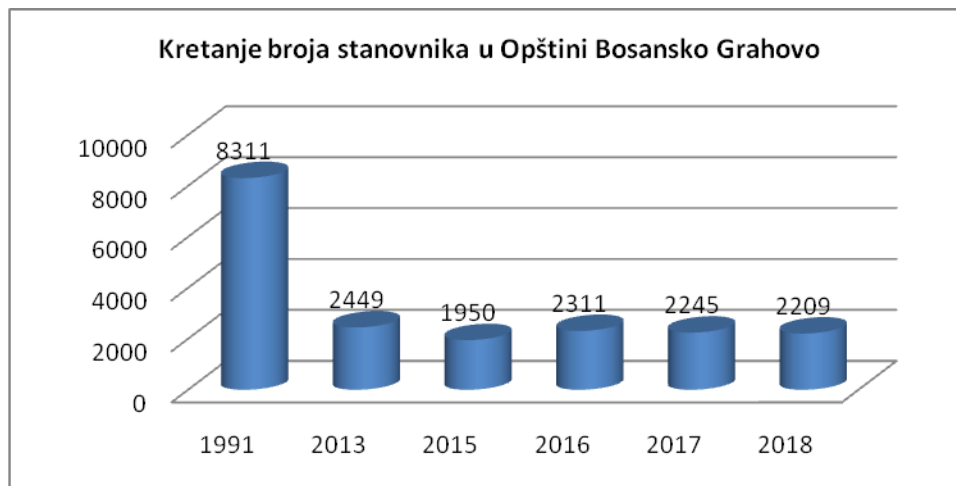
Opština Bosansko Grahovo je dosta izolovana opština iako je dobro saobraćajno povezana. Izolovanost Bosanskog Grahova je najviše posljedica slabe privredne dinamike. Međutim, može se zaključiti kako je geografska pozicija Bosanskog Grahova dosta dobra i može se prepoznati kao snaga ako jedan od pravaca razvoja bude razvoj specifičnih poljoprivrednih proizvoda, razvoj specifičnih turističkih sadržaja te integracija turizma i poljoprivrede. Jednom kada se prostor afirmiše kroz specifične razvojne pravce onda se mogu očekivati i povećana ulaganja u druge grane privrede gdje će se pozicija Bosanskog Grahova znatno poboljšati.

b. Demografske karakteristike i kretanja uključujući stanje dijaspor

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Bosanskom Grahovu je živjelo 8.311 stanovnika (gustina naseljenosti 10,6 stan./km²), dok je po popisu stanovništva iz 2013. godine broj stanovnika 2.449. Broj

domaćinstava prema popisu stanovništva iz 2013. godine je 1.049, te je prosječan broj članova po domaćinstvu 2,34 dok je na nivou Kantona 10 prosječan broj članova po domaćinstvu bio 3,53.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku broj stanovnika u 2018. godini je iznosio 2.209, što predstavlja pad od 10% u odnosu na broj stanovnika prema popisu stanovništva iz 2013. godine.

Slika 2 – Ukupni broj stanovnika opštine Bosansko Grahovo od 1991 do 2018. godine (Izvor: FZS)

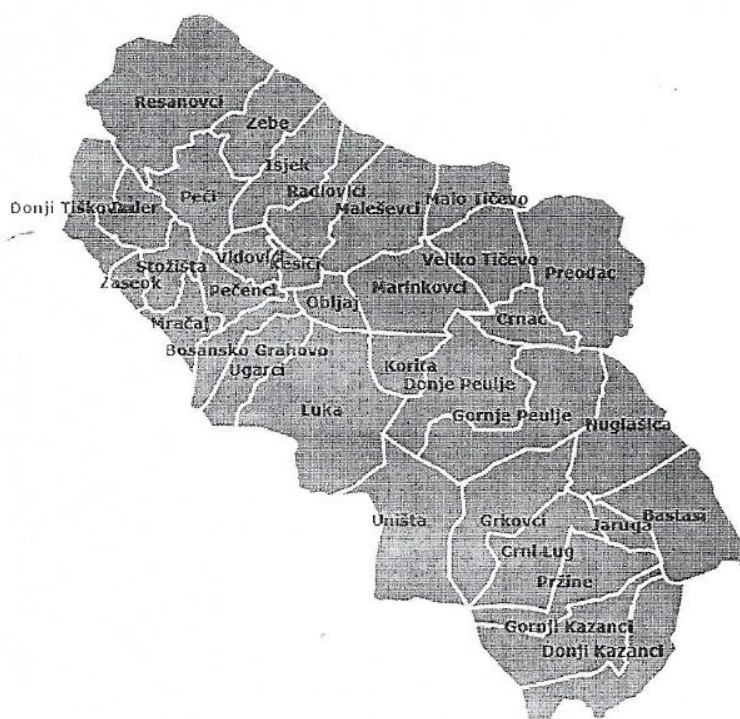
Opština Bosansko Grahovo se sastoji od 35 naselja od toga je 1 naselje urbano dok su 34 ruralna naselja i grupisani su u 7 Mjesnih zajednica. Kako je vidljivo iz Tabele 1. u urbanim naseljima živi 651, a u ruralnim naseljima 1.798 stanovnika, dok je gustina naseljenosti 3,1 stan./km². Međutim, određena naselja u Bosanskom Grahovu su u potpunosti fizički odvojena od središta Bosanskog Grahova i vezani su za Republiku Hrvatsku (MZ Uništa nije povezana sa središtem opštine, da biste iz Bosanskog Grahova došli do Uništa morate dva puta preći državnu granicu, na GP Strmica i prelaznom mjestu Uništa (Kvartir) te proći kroz Knin i Kijevo. Uništa pripadaju teritorijalno BiH a sva infrastruktura dolazi iz Republike Hrvatske, dok je Mjesna zajednica Tiškovac povezana lošim makadamskim putem).

Tabela 1 - Naselja, broj stanovnika i gustina naseljenosti u 2013. godini (Izvor:FZS)

Naselje	Stan.	Gustina naselj.	Naselje	Stan.	Gustina naselj.	Naselje	Stan.	Gustina naselj.
MZ Bosansko Grahovo								
Ugarci	183	10,9	Vidovići	18	2,2	Pečenci	61	6,1
Bosansko Grahovo	651	54,2	Kesići	43	8,7	Obljaj	108	12,6
Luka	60	1,1	Korita	22	2,0	Mračaj	5	0,5
MZ Crni Lug								
Crni Lug	55	2,3	G.Kazanci	92	3,2	D.Kazanci	48	1,8
D. Peulje	33	0,9	G.Peulje	30	0,8	Nuglašica	83	2,8
Grkovci	74	2,4	Pržine	58	2,6	Bastasi	20	0,6
Jaruga	7	1,2						
MZ Maleševci								
Maleševci	53	1,8	Marinkovci	53	1,9	Radlovići	4	0,2
MZ Tiškovac								
Duler	17	1,4	D.Tiškovac	33	1,8	Zaseok	23	4,9
Stožišta	12	1,1						

MZ Peći								
Peći	203	9,5	Resanovci	102	1,8	Zebe	36	1,8
Isjek	13	0,6						
MZ Preodac								
Veliko Tičevo	24	1,2	Malo Tičevo	10	0,7	Crnac	0	0
Preodac	39	0,9						
MZ Uništa								
Uništa	176	4,5						

Što se tiče nacionalne strukture prema popisu stanovništva iz 2013. godine (što nije mnogo promjenjeno u odnosu na današnje stanje) u Bosanskom Grahovu je živjelo 2.028 Srba (82,8%), 393 Hrvata (16%), 6 Bošnjaka (0,2%) i 22 ostalih (0,9%).

Slika 3 - Karta naseljenih mjesta opštine Bosansko Grahovo (Izvor: FZS)

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku (Demografska statistika 2018.) u periodu od 2014. do 2018. bilježi se negativan prirodni priraštaj kroz sve godine promatranja (od -20 do -37). Ovaj podatak je zabrinjavajući i direktno utiče na smanjenje broja stanovnika. Naime, svake godine u Bosanskom Grahovu umre između 27 i 42 osoba, a rodi se najviše 8 osoba (Tabela 2.).

Tabela 2 - Rođeni, umrli, prirodni priraštaj i sklopljeni brakovi (Izvor: Federalni zavod za statistiku-FZS)

Godina	Ukupno rođeni	Ukupno umrli	Prirodni priraštaj	Sklopljeni brakovi
2014	7	27	-20	4
2015	5	42	-37	2
2016	8	35	-27	/

2017	2	36	-34	6
2018	3	36	-33	1

Prema podacima o migracijama Federalnog zavoda za statistiku objavljenom za 2018. godinu (Demografska statistika 2018.), Bosansko Grahovo je napustilo više ljudi, nego što se doselilo. Stanovništvo odlazi tražeći priliku za zapošljavanje, a vrlo negativan migracijski saldo ugrožava budućnost opštine koja ionako broji jako malo stanovnika. Od 2013. do 2018. godine je ukupno odselilo 265 ljudi dok je 170 ljudi u istom razdoblju doselilo u Bosansko Grahovo, što predstavlja razliku od 95 ljudi više koji su se odselili.

Prema procjeni oko 15.000 Grahovljana živi u dijaspori. Međutim, nema tačnih podataka o njihovoj strukturi i organizovanosti.

Tabela 3 - Podaci o migracijama stanovnika (Izvor: FZS)

Godina	Odselili	Doselili
2013	80	48
2014	57	42
2015	49	36
2016	60	29
2017	37	28
2018	39	29
Ukupno	265	170

Starosna struktura stanovništva u Bosanskom Grahovu je izrazito negativna. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku prikazanim u Tabeli 4. vidljivo je kako od 2016. do 2018. godine broj stanovnika u skupini do 14 godina starosti opada (smanjenje za 20% u 2018. godini u odnosu na 2016. godinu) kao i broj radno aktivnog stanovništva u dobi od 15 do 64 godine (smanjenje za 13% u 2018. godini u odnosu na 2016. godinu), dok se broj stanovnika iznad 65 godina starosti povećava (rast za 16% u 2018. godini u odnosu na 2016. godinu). Evidentno je da će Bosansko Grahovo u predstojećem razdoblju trpiti nedostatak radnoaktivnog stanovništva, što će u mnogome otežati pokretanje privrednih aktivnosti i privlačenje investicija.

Tabela 4 - Starosna struktura stanovništva u Bosnaskom Grahovu (Izvor: FZS)

Godina	0-14	15-64	65+
2016	200	1431	680
2017	168	1272	804
2018	160	1240	809

Zaključak

Iz predočenih podataka jasno se može izvući zaključak kako opština Bosansko Grahovo ima snažno izražen trend smanjenja broja stanovnika, a posebno radnoaktivnog stanovništva što je uzrokovano privrednom neaktivnošću, nedostatkom adekvatnih sadržaja, kao i ukupnim ambijentom koji nije stimulirajući za mlade ljude. Geografska pozicija opštine u trenutnim okolnostima ne djeluje pozitivno i stimulatивно. Međutim, ukoliko se zauzme jasno opredjeljenje za razvoj opštine u kojem će se geografska pozicija pretvoriti u mogućnost, te sa adekvatnim mjerama stimulisati privredni razvoj utemeljen na prirodnim resursima, onda se u dugoročnom periodu može očekivati snažniji rast i

povećati atraktivnost prostora, koji će u perspektivi omogućiti ostanak, te određeni povratak stanovništva, barem u cilju bavljenja privrednim djelatnostima.

c. Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji uključujući i potencijale i učešće dijaspore

Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja Opština Bosansko Grahovo spada u grupu izrazito nerazvijenih opština. Naime, od 79 opština u Federaciji BiH Opština Bosansko Grahovo se nalazi na 78-om mjestu, iza koje je samo Opština Dobretići.

Završno sa 2018. godinom u Opštini Bosansko Grahovo je bilo aktivno samo 18 poslovnih subjekata, tj. subjekata koji su predali završne finansijske izvještaje, što je 8,15 poslovnih subjekata na 1000 stanovnika, dok je na nivou Kantona 10 ovaj procenat nešto veći, odnosno 8,19. Na nivou Federacije BiH broj poslovnih subjekata koji su predali završne račune u 2018. godini na 1000 stanovnika je 15,12.

Ovih 18 poslovnih subjekata ostvarilo je u 2018. godini ukupno 8,5 miliona KM prihoda i zapošljavaju 76 zaposlenih, što je 43% od ukupnog broja zaposlenih u Opštini Bosansko Grahovo. Prema podacima iz finansijskih izvještaja vidljivo je kako je u periodu od 2016. do 2018. godine došlo do rasta ukupnih prihoda, te se povećao broj poslovnih subjekata koji su predali završne finansijske izvještaje, a s tim se povećao i broj zaposlenih. Iako su ove brojke relativno male ipak je vidljiv trend, odnosno povećanja privrednih aktivnosti u opštini Bosansko Grahovo.

Tabela 5 – Pregled poslovanja privrednih subjekata (Izvor: BisnodeIntelligence)

KATEGORIJE	2016	2017	2018
Ukupno poslovna aktiva	15.681.610,01	16.297.675,00	14.796.894,00
Kapital i rezerve	10.786.055,99	10.424.743,00	9.966.162,01
Dugoročne obveze	153.828,00	74.493,01	409.604,00
Ukupni prihodi	8.368.878,01	7.732.614,00	8.542.583,99
Neto poslovni rezultat za računovodstveno razdoblje	881.010,00	963.867,99	543.582,99
Broj zaposlenih	68	74	76
Broj uključenih subjekata	14	15	18

U strukturi privrede najzastupljenija djelatnost je u klasifikaciji A-Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, gdje su aktivna četiri poduzeća i to u djelatnosti A 01 - Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti povezane s njima. U ovoj grani djelatnosti u periodu od 2016. do 2018. godine zaposleno je dodatnih 5 osoba.

Tabela 6 - Popis poduzeća koji su predali završni finansijski izvještaj za 2018. godinu (Izvor: BisnodeIntelligence)

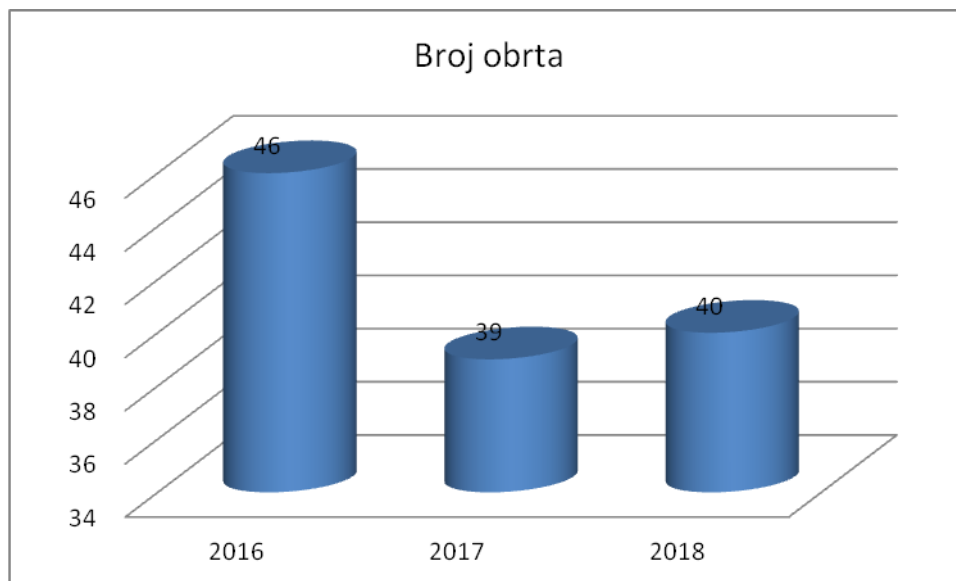
R/B	Naziv	Sredstva	Prihodi	Bruto profit	Neto profit	Zaposleni
1	"EKOTERRA" D.O.O.	5.968.588	1.915.452	9.045	7.870	11
2	"SEPARACIJA PRŽINE" D.O.O	2.719.494	621.661	5.072	4.565	6
3	POLJANI D.O.O.	1.342.432	1.572.674	316.175	284.400	21
4	AGROPROMET GRAHOVO D.O.O.	999.102	667.173	0	0	1
5	MP-ENERGIJA D.O.O.	989.368	666.758	0	0	2
6	"EXPORT DRVO" D.O.O. *	727.802	909.729	17.605	17.605	16

7	DP BRAJKO D.O.O.	622.848	1.318.084	195.576	175.416	6
8	M.B.B. D.O.O.	570.859	1.271	0	0	0
9	BRICK D.O.O.	394.933	125.417	0	0	2
10	ČEKO D.O.O.	99.327	651.682	54.878	49.390	4
11	C.U.A. D.O.O.	87.073	0	0	0	0
12	ZELIĆ D.O.O	82.099	2.323	0	0	1
13	"DRVO COMPANY" D.O.O.	68.095	51.756	1.796	1.616	2
14	ORGANSKA FARMA LIMOUSINE D.O.O.	57.530	0	0	0	1
15	JAVOR SM D.O.O.	36.810	0	0	0	0
16	BOŠKOVIC CO D.O.O.	21.288	32.814	2.721	2.721	2
17	EQUILIBRIUM D.O.O.	7.999	5.790	0	0	1
18	"PODGORA" D.O.O.	1.247	0	0	0	0
	UKUPNO	14.796.894	8.542.584	602.868	543.583	76

*Preduzeće je registrovano u Bosanskom Grahovu ali djelatnost obavlja u Livnu.

Najveći pojedinačni broj zaposlenih ima preduzeće „Poljani d.o.o.“ koje ima 21 zaposlenog radnika, a preduzeće se bavi pomoćnim uslugama u šumarstvu, te potom EXPORT DRVO d.o.o., koje se bavi proizvodnjom peleta (16 zaposlenih), i EKOTERRA d.o.o. koje se bavi proizvodnjom humusa (11 zaposlenih).

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku broj obrta u Opštini Bosansko Grahovo u 2018. godini je iznosio 40 te je zabilježen pad broja obrta u odnosu na 2016. godinu za 13%.

Slika 4 – Broj obrta u Opštini Bosansko Grahovo (Izvor: FZS)

U 2018. godini u strukturi obrta najzastupljeniji su obrti u poljoprivrednoj djelatnosti (13 obrta ili 28%) te ugostiteljskoj djelatnosti (11 obrta ili 24%), ali nije uočen neki značajniji niti pad niti rast uspostavljanja ovakvih vrsta djelatnosti.

Opština još uvijek nema razvijene instrumente podrške razvoju preduzetništva putem kojih bi poticala bilo nove ili postojeće preduzetnike ili obrtnike, niti posjeduje informaciju da li je neki od obrta povlačio sredstva od drugih izvora finansiranja.

Turizam

Turizam u opštini Bosansko Grahovo nije dovoljno razvijen. Trenutno ne postoje adekvatni turistički, smještajni i kadrovski kapaciteti za razvoj turizma kao ni potrebna turistička infrastruktura. Što se tiče kapaciteta za smještaj prema procjenama trenutno postoje samo neregistrovani privatni smještajni kapaciteti do 50 ležaja.

Međutim, opština Bosansko Grahovo posjeduje atraktivne prirodne potencijale za razvoj turizma posebno u dijelu lovnog i aktivnog turizma (planinarenje, šetnja, biciklizam). Od resursa mogu se izdvojiti pećina "Ledenica", šumski kompleks sa planinom Šator i planinskim jezerima. Najznačajniji turistički potencijal predstavlja pećina Ledenica, koja je nakon Postojinske jame najvrijedniji i najpopularniji objekat ove vrste u cijeloj nekadašnjoj državi. Dobila je ime po ogromnim količinama leda koje se nalaze u njoj. Pećinu čini 13 dvorana i izuzetno je bogata pećinskim nakitom. Ledenica je u toku ratnog i poslijeratnog perioda devastirana tj. oštećene su staze unutar pećine i uništena rasvjeta. Pećina Ledenica predstavlja prirodno bogatstvo Kantona 10, a kantoni su inače zaduženi za upravljanje takvom vrstom prirodnih bogatstava. Nažalost, na njenom uređenju se nije uradilo ništa, te je obilazak iste moguć samo individualno i na vlastitu odgovornost.

Kao turistički potencijal vrijedno je spomenuti i sela Preodac, Tičevo, Borovača koja su vikend naselja, te Preočko jezero i 365 vrela, zatim Borovačko Jezero, izvorište Gudeja, izletišta Gorica i dr. Također, na lokaciji Begovača lokalno stanovništvo smješta Stridon, tj. Rimsko naselje u kojem je navodno rođen sv. Jeronim. Međutim još uvijek nisu vršena ozbiljnija arheološka ispitivanja ali se zna da je tu bilo veće Rimsko naselje. Te rimsko groblje u selu Peći.

Također, brojni interesantni ostaci arheološkog i kulturnog naslijeđa (ostaci iz vremena Japoda, stećci, Gradina, Srednjovjekovna kula Unac u narodu poznata kao Momčilova kula i dr.), kao što je rodna kuća Gavrila Principa, mogu privući turiste. Rodna kuća Gavrila Principa je rekonstruisana 2014. godine i od tada je otvorena za posjete. Evidencija o obilascima kuće se ne vodi, niti je ko zadužen za to obzirom da je ulaz u istu slobodan jer je kuća zapravo otvorena za sve posjetioce koji slobodno mogu da je obiđu bez pratnje ili vodiča. Izletišta Gradina je devastirano tokom poslednjeg rata i nalazi se u zapuštenom stanju, dok se Momčilova kula urušava uslijed dotrajalosti.

Najviše potencijala za razvoj turizma, ipak ima u planinskom okruženju, šumama, planinskim jezerima, mreži magistralnih, regionalnih, te posebno lokalnih i nekategorizovanih cesta što je pogodno za razvoj aktivnog turizma, odnosno turizma vezanog za prirodu (pješačenje, planinarenje, biciklizam, paraglajding, moto kros i sl.), te lovni turizam. Međutim, još uvijek nema ucrtanih niti obilježenih biciklističkih ruta niti organizovanih biciklističkih događaja i klubova. Također, još uvijek nema organizovane turističke ponude niti promocije turističkih potencijala. U kontekstu razvoja turizma, vrlo važnu ulogu ima i postojanje odgovarajućih organizacija i udruženja koja su direktno ili indirektno uključena u određene aktivnosti i projekti koji stvaraju pretpostavke za razvoj turizma kao što su izrada rukotvorina, domaćih proizvoda, gastronomija, tkanje, pletenje, obrada drveta i sl.

U Bosanskom Grahovu postoje dva velika lovišta koje koristi LD „Risovac“, te jedno lovište koje koristi Udruga „Ždral“. Već se do sada Grahovo dijelom pozicioniralo kao atraktivna destinacija za lovni turizam.

Međutim, još uvijek nema organizovane promocije niti organizacije koja bi donijela značajniji privredni rezultat, a koji bi vezao smještaj, hranu te ostale turističke sadržaje.

Bosansko Grahovo, također, malim dijelom pripada i zaštićenom Ramsarskom području Livanjskog polja koje je zaštićeno od 2008. godine, a od 2011. godine je uvršteno na listu međunarodno značajnih područja (IPA Important Birds Areas) gdje obitava 206 vrsta ptica, a mjesto Ždralovac ima 128 vrsta ptica koje se u njemu gnijezde i koje već posjećuju strani stručnjaci radi posmatranja i istraživanja. Također, još uvijek nema ozbiljnije organizacije ovog sadržaja tako da ovo tek predstavlja potencijal.

Ipak, bitno je istaknuti da se u opštini 2019. godine registrovala firma „Podgora“ doo koja se bavi turizmom i promocijom ljepota i potencijala Bosanskog Grahova. Trenutno se najviše bavi promocijom lovnog turizma na način da osigurava boravak lovaca na grahovskom terenu, pruža im usluge smještaja i lovačke ture po ovom podneblju.

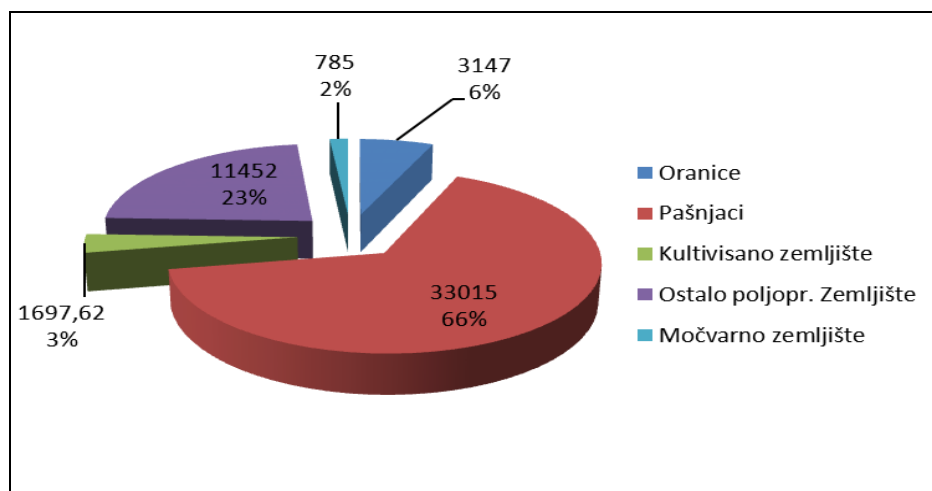
Iako još uvijek nema organizovane strukture za razvoj i promociju turizma u Opštini Bosansko Grahovo u budžetu za 2020. godinu su izdvojena sredstva za eventualni turistički ured. Međutim, još uvijek nije donesena odluka od strane Opštine Bosansko Grahovo o formiranju turističkog ureda tako da ured još uvijek nije u funkciji. Ovaj ured bi mogao odigrati ključnu ulogu u umrežavanju lokalnog stanovništva, razvoju turističkih sadržaja, promociji turističke ponude te povezivanju s turističkim tržištima.

Poljoprivreda

Opština Bosansko Grahovo ima povoljne geografske karakteristike, klimatske uslove, te prirodne resurse za razvoj poljoprivrede i stočarstva, naročito za proizvodnju mlijeka i mesa, ovčarstvo, svinjogojstvo i govedarstvo. Osim toga, zbog kvalitetnih pašnjaka i livada postoje veliki kapaciteti za razvoj pčelarstva.

Od ukupnog zemljišta (50.096ha), 66% (33.015ha) čine pašnjaci, dok je 6% (3.147ha) oranica. Oko 13% oranica se obrađuje što predstavlja velik potencijal za razvoj biljne i ratarske proizvodnje koja je neophodna za proizvodnju sirovinske osnove za razvoj stočarstva. Osim toga, opština posjeduje velike potencijale za razvoj ljekovitog bilja, samoniklo ljekovito bilje i plantažno ljekovito bilje.

Najveće površine obuhvataju pašnjaci 33.015 ha (66%), ostalo poljoprivredno zemljište 11.452 ha (23%), te oranice 3.147 ha (6%). Dio zemljišta 785 ha (2%) nalazi se u kategoriji močvara.

Slika 5 - Pregled poljoprivrednog zemljišta prema kategoriji (ha)- 2020. godina (Izvor: Opština Bos. Grahovo)

Najzastupljeniji oblik stočarske proizvodnje je uzgoj muznih krava, steonih junica i proizvodnja mlijeka, zatim ovčarstvo te peradarstvo i pčelarstvo. Konkretni podaci o ukupnom broju goveda kroz zadnje 3 godine nisu dostupni.

Otkupljivači mlijeka preuzmu oko 1.950.000 litara (podaci za 2018. godinu), a ostatak se potroši za prehranu na gazdinstvima i za podmladak. Neznatna količina mlijeka prodaje se lokalno. Prema Registru poljoprivrednih gazdinstava (RPG) i Registru klijenata (RK) na području opštine trenutno ima 309 grla goveda, a registrovane su samo 2 farme kapaciteta 25 krava.

Ovčarstvo je, također, dosta razvijen oblik poljoprivredne proizvodnje na području opštine Bosansko Grahovo. Do danas sva proizvodnja ima osiguran plasman na domaće tržište. Na području opštine prema evidencijama iz RPG i RK ima 10,682 ovaca, od toga broj od 339 ovaca je sa 3 farme a ostatak sa porodičnih gazdinstava. Svi uzgajivači se bave proizvodnjom i prodajom mesa.

Pčelarstvo u opštini Bosansko Grahovo može, također, biti jedna od razvojnih grana. U opštini Bosansko Grahovo prema podacima iz Registra pčelara ima 5 pčelara koji su registrovani u registru pčelara koji imaju 222 košnice. ali mnogo je više domaćinstava koja se bave pčelarstvom samo nisu vršili upis u Registar pčelara. Prema procjenama to je najmanje još 1000 košnica. Međutim, na područje opštine Bosansko Grahovo sa drugih područija u toku godine na ispašu se doveze i do 5 puta više košnica nego što imaju domaći proizvođači. Udruga pčelara postoji ali nije aktivna.

U segmentu biljne proizvodnje, odnosno ratarstva i povrtlarstva, opština Bosansko Grahovo je povoljna za intenzivniju proizvodnju kultura kao što su: pšenica, raž, zob, krompir i još par povrtlarskih kultura (grahorice, bijeli i crveni luk). Iako je ovo područje jako pogodno za uzgoj ovih kultura, još uvijek ne možemo govoriti o nekoj većoj proizvodnji, jer se većinom sva poljoprivredna gazdinstva bave proizvodnjom za vlastite potrebe. Razlog tome se možda ogleda u činjenici da za ovakavu vrstu proizvodnje nije organizovan otkup. Po nekim procjenama i istraživanjima, na području Bosanskog Grahova ima oko 92 vrste ljekovitog i aromatičnog bilja, od čega su 20 % endemične vrste. Najpoznatiji endem je svakako runolist, koji je zaštićen na području cijele Europe, a uz njega su đurđevak, medvjedi luk, lincura. Moguć je uzgoj: ive, kunice, majčine dušice, nane, jaglaca, kačuna, kantariona i vrijeska.

Tabela 7 – Vrsta i količina poljoprivredne proizvodnje (Izvor: Opština Bos. Grahovo)

Vrste poljoprivredne proizvodnje	2015	2016	2017	2018
	količina (u tonama)	količina (u tonama)	količina (u tonama)	količina (u tonama)
Žitarice				
Pšenica	614	1335	992	1345
Ječam	29	32,	83	20
Raž	24	26	12	32
Zob	21	25	38	21
Voće				
Jabuke	12	-	12	18
Povrće				
Povrće na otvorenom	488,9	53820	316,1	505,3
Stočarstvo i peradarstvo				
Proizvodnja jaja	850000	838500	838500	838500

Proizvodnja mlijeka	19200000	1950000	1950000	1950000
---------------------	----------	---------	---------	---------

Evidencija poljoprivrednih gazdinstava i pravnih lica vrši se putem Registra poljoprivrednih gazdinstava (RPG) i Registra klijenata (RK). U registru trenutno postoji upisano 175 poljoprivrednih gazdinstava od čega su 5 poljoprivrednih gazdinstava registrovani kao pravni subjekti. RPG se vodi od 2010. godine, ali nije moguće napraviti godišnji pregled jer nisu niti rađeni godišnji izvještaji, nego postoji samo ukupni prikaz upisani RPG-ova.

Tabela 8 - Struktura proizvodnje poljoprivrednih gazdinstava (Izvor: Opština Bosansko Grahovo)

Vrsta proizvodnje	Broj PG	Vrsta registracije
Uzgoj muznih krava, steonih junica i proizvodnja mlijeka	31 PG	2 pravna lica (obrt)
Uzgoj ovaca	54 PG	3 pravna lica (obrt)
Pčelarstvo	5PG	5PG
Biljna proizvodnja	12	9 PG i 3 pravna lica

U opštini Bosansko Grahovo nema prodajnog objekta sa poljoprivrednim sirovinama, tako da za svaku kupovinu poljoprivrednih potrepština poljoprivrednici moraju ići u Livno, Bihać ili Banja Luku.

Šumarstvo

Prema Katastru šuma i šumskog zemljišta ŠGD "Hercegbosanske šume" područje opštine Bosansko Grahovo obuhvata 42.927 ha šumskog fonda u kojem visoke šume učestvuju sa 21.764 ha (50,70%), izdaničke šume sa 7.470 ha (17,40%) te goleti sa 13.693 ha (31,90%). Miniranog šumskog zemljišta je 11.843 ha.

Generalno se za opštinu Bosansko Grahovo može reći da je šumovitost dosta dobra, budući da u ukupnom bilansu obraslo šumsko zemljište zauzima 36,42% teritorije opštine što je iznad kantonalnog prosjeka šumovitosti (30,79%), ali ispod prosjeka šumovitosti Bosne i Hercegovine (53%). Međutim, drvoprerađivačka industrija još uvijek nije na nivou na kojem bi mogla biti. Naime, od 18 poslovnih subjekata koji su predali završne račune za 2018. godinu samo je jedan iz sektora šumarstva i obrade drveta, što je rezultat postojećih zakonskih procedura koje propisuju jako teške uslove za korištenje sirovine.

Zaključak

Iz analiziranih podataka vidljivo je kako je opština Bosansko Grahovo izrazito nerazvijena opština, a koja je u isto vrijeme veoma bogata prirodnim te kulturnim resursima koji mogu biti podloga budućem razvoju opštine. Iz analize stanja se može zaključiti kako opština Bosansko Grahovo u sljedećih sedam godina može, sa pravilno definisanim i realnim mjerama, postići napredak posebno ako se usmjeri u pravcu pokretanja prerađivačke industrije koristeći postojeće resurse, uz snažniji iskorak u pravcu razvoja specifičnih grana turizma (aktivni turizma vezan s prirodom) te poljoprivredne proizvodnje s posebnim naglaskom na poljoprivredna gazdinstva.

Iz analize stanje je vidljivo da se događa trend povećanja zapošljavanja u privatnom sektoru iako su realne brojke još uvijek male. Međutim, ovo pokazuje da postoji mogućnost novog zapošljavanja.

Veliki razvojni potencijal opštine Bosansko Grahovo leži u razvoju turizma i to posebno aktivnog turizma koji je vezan s prirodom. S obzirom da turizam kao horizontalna grana utiče na sve ostale sektore tako i u slučaju Bosanskog Grahova u sadašnjim uslovima razvoja, turizam može biti pokretač razvoja ugostiteljske i uslužne djelatnosti ali može odigrati i ključnu ulogu u pokretanju i razvoju poljoprivredne

proizvodnje s posebnim naglaskom na mala privredna gazdinstva. Iz analize stanja može se vidjeti da postoje određeni pomaci u segmentu turizma ali to je još uvijek fragmentirano i sporadično. Još uvijek nedostaju kapaciteti za organizovan pristup razvoju turizma. U tom se kontekstu mogu iskoristiti kapaciteti postojećih aktivnih organizacija iz nevladinog sektora koji bi pomogli izgradnju institucionalnih kapaciteta.

Slično kao i kod turizma, poljoprivreda predstavlja, također, veliki razvojni potencijal. S obzirom na velike površine pašnjaka, stočarstvo ubuduće može predstavljati jedan o strateških pravaca razvoja opštine.

Isto tako, drvoprerađivačka industrija ima veliki potencijal s obzirom da Bosansko Grahovo raspolaže znatnim potencijalima iako još uvijek ova grana gospodarstva nije u potpunosti iskorišćena. Ovo se, također, odnosi na preradu proizvoda više dodane vrijednosti.

d. Pregled stanja i kretanja na tržištu rada

Broj zaposlenih osoba u Bosanskom Grahovu kreće se prosječno 345 za tri godine, a stopa zaposlenosti je vrlo niska (prosječnih 14,86% u posmatrane 3 godine) i manja je nego na nivou kantona. Na nivou kantona u 2018. godini stepen zaposlenosti bio je oko 19%, dok je na nivou FBiH oko 34%.

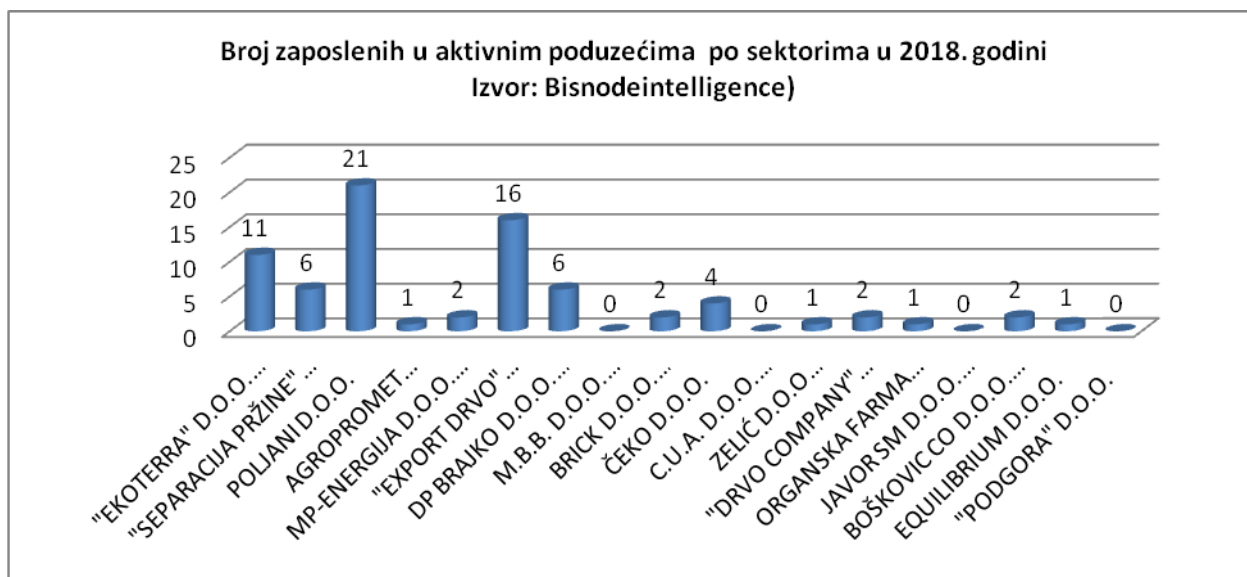
Najveći broj zaposlenih je u oblasti poljoprivrede, šumarstva i ribolova (167 lica) čak 48,4%, zatim u javnoj upravi (76) što čini 22%, dok je u prerađivačkoj industriji (68), odnosno 19,7% .

Prosječan broj zaposlenosti nema velikih odstupanja kroz posmatrane godine. Najveći razlog je velik broj zaposlenih u javnim institucijama (šumarija, policija, elektroprivreda, pošta, javna uprava).

Tabela 9 - Stepen zaposlenosti u opštini Bosansko Grahovo za period 2016. – 2018. god (Izvor: FZS)

Godina	Ukupno stanovništvo	Prosječan br.zaposlenih	Stepen zaposlenosti (%)
2016.	2.311	351	15,1
2017.	2.449	338	13,8
2018.	2.209	347	15,7

U aktivnim privrednim subjektima je u 2018. godni zaposleno 76 osoba i bilježi se rast broja zaposlenih za 11% u odnosu na 2016. godini. Naime u 2016. godini je bilo zaposleno 68 osoba.

Slika 6 - Broj zaposlenih u aktivnim preduzećima po sektorima u 2018. godini (Izvor: BisnodeIntelligence)

U ukupnom broju evidentiranih nezaposlenih lica u 2018. godini kojih je 278, žene su sudjelovale s 34,8% (97), dok je taj omjer u 2019. godini bio 34,3% sa 82 nezaposlene žene od ukupno 239 nezaposlenih.

Tabela 10 - Broj registriranih nezaposlenih osoba prema obrazovnoj strukturi (Izvor: Kantonalni zavod za zapošljavanje)

Obrazovna struktura	2015			2016			2017			2018			2019		
	M	Ž	?	M	Ž	?	M	Ž	?	M	Ž	?	M	Ž	?
NKV	63	44	107	62	45	107	62	38	100	64	34	98	47	33	80
PKV	0	2	2	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0
KV	74	27	101	76	25	101	74	26	100	71	23	94	60	24	84
VKV	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1
NS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
SSS	48	33	81	47	32	79	44	31	79	40	32	72	42	18	60
VŠS	4	3	7	4	1	5	2	2	4	2	2	4	5	3	8
VSS	4	3	7	5	4	9	4	3	7	3	5	8	2	4	6
Magistri, doktori nauka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	193	112	305	195	108	303	187	101	288	181	97	278	157	82	239

Najviše evidentiranih nezaposlenih osoba je iz kategorije KV i NKV i kod žena i kod muškaraca. Broj nezaposlenih lica u 2019., prema podacima Zavoda za zapošljavanje, iznosi 239, od čega je 80 ili 33% NKV stručne spreme. Mali je procenat lica sa VSS i VŠS (14 lica) koja se vode kao nezaposlena u 2019. godini. Prema procjenama broj nezaposlenih lica je veći, jer nisu sva evidentirana kod nadležnih institucija.

Prosječna plaća za 2018. godinu za opštinu Bosansko Grahovo prema Federalnom zavodu za statistiku je iznosila 1083 KM i veća je nego na nivou kantona ili na nivou Federacije BiH. Razlog tome je što je velik broj lica zaposlen u javnom sektoru gdje su plate veće nego u privatnom sektoru.

Broj penzionera evidentiranih kod Federalnog zavoda za mirovinsko/penzijsko i invalidsko osiguranje u opštini Bosansko Grahovo je za 2018. godinu bio 77, od toga starosnih penzija 32, invalidskih 23, a porodičnih 22.

Prosječna starosna penzija iznosila je za 2018. godinu 292,52KM, dok je invalidska 308,41KM, a porodična 267,25 KM.

Veći broj penzionera primaju penzije iz Zavoda za penzijsko i invalidsko osiguranje Republike Srpske, međutim, nema evidencije o njihovom broju, niti o isplaćenim iznosima. Također, ima penzionera koji imaju evidentirano mjesto prebivališta u Republici Srpskoj, a nastanjeni su, odnosno žive u Bosanskom Grahovu.

Zaključak

Tržište rada u Bosanskom Grahovu je još uvijek nerazvijeno. Naime, nema velike potražnje za radnom snagom, a u isto vrijeme na raspolaganju niti nema radne snage. Stepenn zaposlenih je manji nego na nivou kantona te je više nego upola manji u odnosu na Federaciju BiH. Stopa nezaposlenih se smanjuje, međutim, to nije rezultat zapošljavanja već odlijeva stanovništva. U strukturi nezaposlenih najviše je KV i NKV radnika. S obzirom da je najveći udio stanovnika u dobi iznad 65 godina starosti, tako se izvlači zaključak da je i velik broj penzionera. Međutim, ne može se utvrditi tačan podatak jer veliki dio penzionera prima penzije iz Republike Srpske.

e. Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja

Obrazovanje, kultura i sport

Opština Bosansko Grahovo raspolaže sa jednom Osnovnom školom "Grahovo". U školskoj 2019/2020 godini upisano je 83 učenika u 9 odjeljenja. Nastava se obavlja po devetogodišnjem sistemu obrazovanja. U osnovnoj školi je zaposleno 15 prosvjetnih radnika, od kojih su 54% muških i 46% ženskih osoba (8 muškaraca i 7 žena).

Tabela 11 - Osnovno obrazovanje 2017-2020 (Izvor: Osnovna škola "Grahovo")

Godina	Broj škola	Broj odjeljenja	Broj učenika	Broj nastavnika
2017.	1	9	82	14
2018.	1	9	82	15
2019.	1	9	74	16
2020.	1	9	83	15

Tabela 12 - Opis opremljenosti školskog objekta OŠ Grahovo (Izvor: Osnovna škola „Grahovo“)

Br. učenika po učionici	7	Voda za piće	da	Biblioteka	da	Omogućen fizički pristup djeci s posebnim potrebama	ne
Br. sanitarnih čvorova unutar objekta	18	Sportska dvorana u objektu	da	Br. računara po učeniku	17	Izvršena energetska revizija	da

Iako je obrazovanje pod ingerencijom Kantona 10, opština izdvaja dio sredstava iz budžeta, a sve u cilju poboljšanja kvaliteta rada osnovne škole. Kako je vidljivo iz Tabele 13., iznos izdvajanja iz opštinskog budžeta za obrazovanje je povećan za 46% u odnosu na 2016. godinu. Izdvajanja za obrazovanje iz opštinskog budžeta se najviše odnose na finansiranje materijalnih troškova Osnovne škole „Grahovo“.

Tabela 13- Finansiranje obrazovnih ustanova iz budžeta opštine (Izvor: Opština Bosansko Grahovo)

	2016		2017		2018		2019	
	Godišnji ostvareni iznos	% učešća u budžetu	Godišnji ostvareni iznos	% učešća u budžetu	Godišnji ostvareni iznos	% učešća u budžetu	Godišnji ostvareni iznos	% učešća u budžetu
Osnovno obrazovanje	13758,4	0,7	11895,81	0,6	9895	0,5	21398	1,2

U Bosanskom Grahovu nema srednje škole, a opština Bosansko Grahovo finansira prevoz učenika do susjedne opštine Drvar gdje učenici pohađaju srednju školu. Za prevoz učenika godišnje iz budžeta Opštine Bosansko Grahovo se izdvaja 40.000,00KM. Broj učenika koji putuju u srednju školu se kreće u rasponu 23-28 učenika.

Opština, takođe, izdvaja sredstva za stipendiranje studenata s područja opštine. Budžetom predviđena sredstva za tu svrhu u 2018. godine su bila 3.600,00 KM, a u 2019. godine 3.100,00 KM.

Opština Bosansko Grahovo je obuhvaćena programom „Povećajmo mogućnost djeci za rano učenje“ preko kojeg je omogućeno besplatno predškolsko obrazovanje za djecu uzrasta 3-6 godina koje nije obavezno. Projekat se implementira od strane Kantonalnog ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i sporta. Ukupan broj upisane djece u predškolsko obrazovanje jeste 25 djece i jednak je svake godine a obuhvata tri generacije.

NVO „Udruženje građanki Grahovo“ uz finansijsku pomoć IN Fondacije pokrenulo projekat pod nazivom „Kuća puna smijeha i tolerancije“ u sklopu čega je otvoren „Dnevni centar Gnijezdo“ Bosansko Grahovo. Centar od 2016. godine finansira Udruženje građanki „Grahovo“, zapošljava 3 osobe i imaju 42 korisnika. U dnevnom centru provode se aktivnosti usmjerene na jačanje povjerenja i samopoštovanja, te razvoj socijalne i emocionalne kompetencije djece poticanjem njihove kreativnosti. Poseban aspekt rada daje se na savjetodavni, edukativni, kreativni i individualni rad djece sa osobljem, volonterima i stručnjacima.

U Opštini nema značajnih kulturnih manifestacija, nego se one organizuju samo povremeno. To je nekoliko kulturnih manifestacija, one se vežu za ljetni period i proslavu svetog Ilije, odnosno imaju i vjerski dio kako kod katolika tako i pravoslavaca. To su višednevne manifestacije sa muzičkim nastupima, pjesničkim večerima, izložbama slika, predstavljanjima knjiga, sportskim takmičenjima itd.

Nema ni institucija koje se bave kulturom. Postoji Udruženje za razvoj kulture, koje je slabo aktivno, te Kulturno umjetničko društvo „Gavrilo Princip“, te Udruga za očuvanje kulturne i povjesne baštine Don Juraj Gospodnetić.

Od sportskih udruženja aktivno je Planinarsko društvo "Dinara", Planinarsko društvo „Runolist“, Planinarsko-ekološko društvo „Veliki Bat“, Karate klub "Grahovo", Taekwondo klub, te Balotaški i Pljočkarski klub.

Od sportske infrastrukture postoji gradski stadion sa svlačionicom i pratećim objektima i školsko igralište u okviru Osnovne škole „Grahovo“, te školska sportska dvorana Osnovne škole „Grahovo“. Gradski stadion se slabo koristi iz razloga što je zapušten tj. ne održava se, a svlačionica sa pratećim objektima je djelimično rekonstruisana što je nedovoljno da bi mogla da se upotrebljava. Objekat je u ratu devastiran, postavljena je nova stolarija, a u toku je izmjena krova, i neophodni su unutrašnji radovi da bi se stavila u funkciju.

Opštinskim budžetom za 2019. godinu su planirana sredstva za kulturu i sport u iznosu od 7.000,00 KM i uglavnom se realizuju kroz pomoć pomenutim organizacijama za organizovanje ili posjetu sportsko – kulturnih manifestacija.

Zdravstvena zaštita

Opština Bosansko Grahovo nema Doma zdravlja već samo Ambulantu koja radi u okviru Doma zdravlja Drvar. Građani nemaju ni minimum zdravstvene zaštite i ostvaruju je u Drvaru ili drugim opštinama Kantona 10, u nekim gradovima RS, FBiH, kao i u susjednim državama Srbije i Hrvatske.

Prilikom obnove Doma zdravlja izvršena je djelimična rekonstrukcija objekta. Postavljena je krovna konstrukcija na objekat, vanjska stolarija i obnovljeno je jedno krilo zgrade u kojem su smještene tri ordinacije i čekaonica ukupne površine 120m². Služba zdravstvene zaštite danas se odvija povremeno, u područnoj ambulanti i egzistira samo djelimično sa jednim vozilom, medicinskim tehničarom i bez stalnog doktora. Trenutno doktor i pomoćno medicinsko osoblje dolaze u Bosansko Grahovo dva puta nedeljno po dva sata iz Doma zdravlja Drvar i ne pružaju puni obim svih oblika primarne i preventivne zdravstvene zaštite. Broj medicinskog kadra koji je sada zaposlen nije dovoljan (samo jedan medicinski tehničar), pa time ni nije prisutno niti pružanje kvalitetne zdravstvene usluge.

Što se tiče pokrivenosti stanovništva opštine zdravstvenim osiguranjem, a prema podacima Zavoda za zdravstveno osiguranje, broj osiguranika za 2019. godinu je iznosio 1231 osoba, što znači da oko 44 % stanovnika opštine ili nisu zdravstveno osigurani ili pravo na zdravstveno osiguranje ostvaruju u drugom entitetu. Prema procjeni opštine oko 3% stanovništva opštine nema nikakvo osiguranje.

UG „Grahovo“ trenutno implementira projekat „Patronažne službe“ za 60 korisnika. Projekat je finansiran od strane Karitasa i traje do kraja 2022. godine.

Socijalna zaštita

U opštini nema Centra za socijalni rad već u okviru opštinske uprave djeluje služba za socijalni rad gdje je samo jedan zaposlenik. Budžetom za 2020. godinu su planirana sredstva za osnivanje i otvaranje Centra za socijalni rad u iznosu od 10.000,00 KM, međutim, taj iznos nije dovoljan.

Tabela 14 - Vidovi pomoći koji se isplaćuju putem Centra za socijalni rad i broj korisnika pomoći
(Izvor: Opština Bos. Grahovo)

Vrsta	Broj korisnika														
	2015			2016			2017			2018			2019		
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U
stalna novčana pomoć	15	28	43	14	31	45	18	40	58	18	33	51	18	28	46
novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	19	20	39	18	20	38	19	25	44	19	26	45	16	23	39
druga materijalna pomoć	20	20	40	19	22	41	20	25	45	21	27	48	18	24	42
smještaj u ustanove socijalne zaštite	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1
jednokratne novčane pomoći	25	33	58	36	23	59	24	39	63	41	25	66	25	35	60

zdravstveno osiguranje	12	26	38	14	28	42	16	31	47	20	33	53	22	36	58
dječiji dodatak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	/	/	93	/	/	100
naknada umjesto plaće roditelju koji koja nije u radnom odnosu	2	3	5	2	3	5	0	5	5	0	5	5	1	5	6
Ukupno osoba	93	130	223	103	127	230	97	165	262	119	150	362	100	152	352

Godišnjim budžetom za socijalnu zaštitu planiran je iznos od 15.000,00 KM (za 2020. godinu), ali oblasti socijalne zaštite su obuhvaćene i drugim budžetskim linijama. U budžetu za 2020. godinu planirani su troškovi za jednokratnu novčanu pomoć građanima u iznosu od 15.000,00 KM i pomoć za majke po osnovu rođenja djeteta u iznosu od 2.500,00 KM. U gornjoj tabeli prikazana su socijalna izdavanja koja uključuju opštinski budžet, ali i sredstva sa nivoa K10 i FBiH.

U ranjive grupe možemo ubrojati sljedeće: invalidi - 42 lica koja ostvaruju pravo na neratnu invalidninu, stara lica koja žive sami - oko 70 lica, nezaposlena lica kojih prema evidenciji Zavoda za zapošljavanje za 2019. godinu ima 239 i penzioneri sa najnižim primanjima (oko 54 lica).

Stanovanje

Što se tiče stambenog fonda tokom ratnih dejstava uništeno je oko 90%. Ukupan stambeni fond 1991. godine bio je 2384 jedinica, od čega je 1973 bilo individualnih stanova, a 411 stanova u objektima kolektivnog smještaja. Prema podacima kojima raspolaže nadležna opštinska služba registrirano je 1.307 jedinica individualnog stanovanja, dok je u kolektivnom stanovanju u opštini registrirano 105 stanova, što prema podacima znači da je rekonstruisano tek oko 59% prijeratnih stambenih jedinica.

Tabela 15 - Stambeni fond (Izvor: Opština Bos. Grahovo)

	Broj stanova					
	1991	2015	2016	2017	2018	2019
Individualni stanovi (u kućama)	1973	1261	1274	1290	1300	1307
Stanovi u objektima kolektivnog stanovanja	411	102	102	102	105	105
Ukupno	2384	1363	1376	1392	1405	1412

Sigurnost građana

Prema podacima Policijske postaje Bosansko Grahovo ukupan broj krivičnih djela za 2019. godinu je iznosio 17, dok je procenat ukupne rasvjetljenosti bio 70%.

Tabela 16 - Kriminalitet, javni red i mir i stepen otkrivenosti (Izvor: Policijska postaja Bosansko Grahovo)

	Ukupan broj krivičnih djela	Ukupan broj prijavljenih počinilaca	Br.krivičnih djela po poznatom počinocu	Br.krivičnih djela po nepoznatom počinocu	Procenat ukupne rasvjetljenosti	Br.počinilaca maloljetnika	Ukupan broj prijavljenih prekršaja

2015	20	20	7	13	60	0	17
2016	41	41	17	24	63	0	17
2017	22	22	6	16	63	0	32
2018	25	25	8	17	60	0	11
2019	17	17	8	9	70	0	24

Prema strukturi kriminaliteta najveći broj djela se odnosio na imovinske delikte i privredni kriminal (šumska krađa), čak 53%, dok je krađa, teška krađa, nasilje u porodici, ugrožavanje sigurnosti, ugrožavanje javnog saobraćaja, nedozvoljeno držanje oružja i izazivanje šumskih požara iznosilo 41%. Što se tiče krvnih delikata, narkomanije i prostitucije u zadnjih pet godina nije zabilježen nijedan slučaj na području opštine Bosansko Grahovo.

Civilno društvo

Prema izvještaju iz 2016. godine Ministarstva pravosuđa i uprave Kantona 10, na području Opštine Bosansko Grahovo registrovano je 30 NVO. U opštinskoj upravi nema precizne evidencije o broju i strukturi organizacija civilnog društva. Procjena je da je osnovano još najmanje 10 udruženja u zadnje 3 godine. Bez obzira na broj registrovanih veoma mali broj udruženja je aktivan, a ona su navedena u tabelarnom pregledu ispod.

*Tabela 17. - Popis udruženja u Bosanskom Grahovu
(Izvor: Opština Bos. Grahovo)*

r/b	Naziv organizacije	Područje djelovanja
1	Udruženje građanki Grahovo	Pomoć ženama, djeci, starim i nemoćnim
2	Pčelarsko društvo Grahovo	Unaprjeđenje pčelarstva
3	Lovačko društvo Risovac	Unaprjeđenje lovstva
4	Lovačko društvo Grahovo	Unaprjeđenje lovstva
5	Izviđačko društvo Sova	Unaprjeđenje suživota s prirodom
6	OO CK Grahovo	Provođenje ideja pokreta
7	Udruga za očuvanje kulturne i povjesne baštine Don Juraj Gospodnetić	Očuvanje kulturne i povijesne baštine
8	Karate klub Grahovo	Bavljenje mladih sportom
9	Udruženje za razvoj kulture Grahovo	Razvoj kulture
10	Planinarsko ekološko društvo Veliki bat	Unaprjeđenje planinarenja
11	Taekwondo klub	Bavljenje mladih sportom
12	KUD "Gavrilo Princip"	
13	Udruženje žena CALENDULA	
14	Udruženje proizvođača mlijeka Marinkovci	
15	Dobrovoljno vatrogasno društvo Korita	Prevenција i zaštita od požara
16	Balotaški klub Grahovo	Promocija tradicionalnog sporta
17	Pljočkarski klub Grahovo	Promocija tradicionalnog sporta

U budžetu Opštine Bosansko Grahovo za 2020. godinu iznos planiranih sredstava kao grant za NVO je 43.500,00KM, a grantovi se dodjeljuju direktno organizacijama sa kojima je opština potpisala sporazum (radi se o najaktivnijim organizacijama).

Zaključak

U pogledu društvenog razvoja može se zaključiti kako je stanje u opštini Bosansko Grahovo prilično loše. Naime, nema srednjeg obrazovanja, nema kulturnih i sportskih događanja, te je sportska i kulturna infrastruktura još uvijek nerazvijena. Socijalna i zdravstvena zaštita su na niskom nivou. Sve ovo podrazumijeva razvoj konkretnih mjera kojima bi se u sljedećih sedam godina stanje znatno popravilo, na način da se osigura kvalitetnija zdravstvena zaštita za građane Bos. Grahova u vidu osposobljavanja svakodnevnih zdravstvenih pregleda kroz jačanje zdravstvenih kapaciteta. Također, neophodno je da opštinska uprava uspostavi jače odnose sa civilnim sektorom u vidu njihovog jačanja kapaciteta koje bi kasnije mogli koristiti za vlastita privređivanja, posebno ona koja se bave promocijom agro turizma u ovoj oblasti.

f. Stanje javne infrastrukture i javnih usluga

Saobraćajna infrastruktura

Geoprometni položaj, konfiguracija terena i specifična prirodna vrijednost stvorile su pretpostavke za razvoj cestovnog, željezničkog i telekomunikacijskog prometa. Na području opštine Bosansko Grahovo razvijeno je ukupno 300 km puteva i 2,0 km željezničke pruge.

Table 18 - Saobraćajna infrastruktura Bosanskog Grahova za 2019. godinu
(Izvor: Opština Bosansko Grahovo)

Saobraćajna infrastruktura u km				
Željezničke pruge	Magistralni putevi	Regionalni putevi	Nekategorizovani	Lokalni putevi
2,0	76	51	119	54

Nadležnost i upravljanje podijeljeni su između federalnog nivoa (magistralne ceste), kantonalnog nivoa (regionalne ceste) i opštinskog nivoa (lokalne ceste). Opština Bosansko Grahovo je magistralnim putevima povezana sa Kninom u Republici Hrvatskoj, zatim Livnom i Drvarom u Federaciji BiH.

Od magistralnih cesta kroz Bosansko Grahovo prolazi:

- Magistralni put M 6.1: Srb (granica RH) – Resanovci – Bosansko Grahovo – Priluka - Livno – Karlov Han – Kolo – Posušje; u dužini od 55.542km
- Magistralni put M 14.2: Bosanski Petrovac – Pasjak – Drvar – Resanovci – Bosansko Grahovo – Strmica (granica RH); u dužini od 4,507km za dionicu 2 i 17,679km za dionicu 3 (ukupno 22,18km)

Od regionalnih cesta kroz Grahovo prolazi R 409: Bosansko Grahovo-Rore (dužina 33,60 km). Lokalni putevi su asfaltirani u dužini od 54 km, s tim da je većina asfaltirana osamdesetih godina, te su u novije vrijeme rađena samo krpljenja. Nekategorizovani lokalni putevi su u cijeloj dužini makadamski tj. 119 km. Naseljena mjesta su povezana sa središtem opštine, s tim što je najlošije stanje u dvije mjesne zajednice i to MZ Tiškovac gdje je 2013. godine probijan put kojim je MZ spojena sa središtem opštine -

put je uzak, zemljani i svake godine se sanira od odrona, i MZ Uništa koja je udaljena 70 km, s tim što se mora dva puta prelaziti granica sa Republikom Hrvatskom na GP Strmica i prelaznom mjestu Uništa (Kvartir), te proći kroz Knin i Kijevo- nema puta mimo graničnog prelaza koji povezuje ovu MZ sa središtem opštine. MZ Uništa pripada teritorijalno BiH a sva infrastruktura dolazi iz RH (električna energija, cesta, trgovina). Najbliži autoput se nalazi u susjednoj Rebulici Hrvatskoj (Autocesta A1 Zagreb – Split – Dubrovnik) udaljen od Bosanskog Grahova oko 80 km. Najbliža morska luka za teretni i putnički saobraćaj je Luka Split i od Bosanskog Grahova je udaljena oko 120 km, dok je najbliži civilni putnički aerodrom Zračna luka Split i Zadar.

Opština ima jedan dio unske pruge (pruga Knin – Bihać – Zagreb) u naselju Donji Tiškovac u dužini od cca 2.0 kilometara pod svojom ingerencijom. Najbliža željeznička stanica je MZ Strmica u susjednoj Republici Hrvatskoj. Ova pruga nije u funkciju, devastirana je tokom ratnog perioda.

Stanje tehničke infrastrukture u pogledu pokrivenosti i kvalitete elektroenergetske mreže, telekomunikacija, interneta, RTV signala

Stabilna PTT mreža postoji u gradu i pojedinim prigradskim naseljima. Što se tiče mobilne telefonije u Kantonu 10, telekom operateri HT ERONET, MTEL i BH TELECOM imaju 164 instalirane bazne stanice koje pokrivaju cijelu teritoriju, pa tako i opštinu Bosansko Grahovo. Postoje dijelovi opštine (veći dio MZ Tiškovci) gdje nema signala mobilne telefonije ili je signal jako loš. Loš signal je i na području sela Preodac i Maleševci, te sela Zaseok.

Snabdijevanje električnom energijom sastoji se od prijenosne mreže visokog napona 220kv, 10kv, 30 kv te niskonaponskih mreža i dio je jedinstvenog elektroenergetskog sistema BiH. Poslove distribucije električne energije do krajnjih kupaca obavlja Javno poduzeće elektroprivrede Hrvatske Zajednice Herceg- Bosne Mostar, odnosno JP HZHB Mostar. Prema podacima JP HZHB Mostar, Poslovnica Grahovo, u 2019. godini broj priključaka na niskonaponsku mrežu je 1442, od toga 1336 domaćinstava, 36 javne rasvjete i 70 ostalih potrošača. Prema podacima JP HZHB, broj domaćinstava bez priključka električne energije u 2019. godinu je iznosio 289 domaćinstava ili 11% od ukupnog broja domaćinstava na teritoriji opštine.

Područje kompletne MZ Tiškovac je bez električne energije, većina domaćinstava koristi solarne panele za izvor električne energije ili žive potpuno bez iste. Zatim dijelovi pojedinih MZ: dio MZ Preodac i manji dijelovi MZ Maleševci i MZ Crni Lug nemaju pokrivenosti električnom mrežom niti su im dostupni alternativni izvori.

Vodosnabdijevanje

Sistemom za vodosnabdijevanje je upravljao JKP "Grahovo", međutim, 2019. godine pokrenut je stečajni postupak te je Opština Bosansko Grahovo preuzela obavezu održavanja sistema vodosnabdijevanja do osnivanja novog javnog preduzeća koje bi preuzelo navedene poslove.

Centralni dio dijela opštine Bosansko Grahovo i gradsko naselje snabdjevaju se vodom sa vodovoda Peći – Bosansko Grahovo u dužini od 12 km, kao i izvorišta Grmušino vrelo koji je izgrađen 1968. godine, a 2017. i 2018. godine izgrađen je novi transportno-distributivni cjevovod i podsistem za vodosnabdijevanje sa izvorišta „Gudaja“. Ukupna investicija je bila 2.682.982,45KM, što je obezbjedila Opština Bosansko Grahovo kroz kreditno zaduženje. Dužina cjevovoda je 17 km i sastoji se od dva podsistema:

- 1) Transportno-distributivni cjevovod za vodu sa izvorišta „Gudaja“ na dionici rezervoara „Vrščić“ do rezervoara „Gradina“;

- 2) podsistema za vodosnabdijevanje Bosanskog Grahova sa izvorišta Gudaja, na dijelu od izvorišta do rezervoara Vrščić.

Prosječni dotok vode sa izvorišta „Gudaja“ je 8,4 l/s. Izvor Peći nalazi se oko 11 km od grada. Prosječna minimalna izdašnost je oko 2 l/s, i primarno snabdijeva sela u sjeveroistočnom dijelu opštine tj. sela Peći, Resanovci i Zebe što je oko 13% ukupnog stanovništva, te dio urbanog područja. Vodozahvatna struktura Peći je ujedno i vodosprema s kapacitetom od 40m³ i opremljena je dodacima za hlorisanje vode. Glavne dovodne cijevi prema selima Resanovci i Zeba izgrađene su 1968. godine, a zamijenjene su 2011. godine s PE cijevima (dužine od 5.000 m), zajedno sa odvajanjem prema Resanovcima (dužine od 7.800 m) kako bi smanjili gubitke vode u primarnoj dovodnoj mreži. Ovom rekonstrukcijom gubici vode nisu smanjeni u potpunosti ali su smanjeni na minimum.

Gubici u primarnoj dovodnoj mreži su smanjeni u potpunosti ali veliki su gubici vode u sekundarnoj gradskoj mreži.

Drugi primarni dovod prema gradu Bosansko Grahovo izgrađen je 1968., a zamijenjen je između 2007.-2011. godine PE cijevima (dužine oko 11 km). Voda se crpi iz pumpne stanice "Podgradina" u rezervoar "Gradina" putem čelične ispusne cijevi. Pumpna stanica Podgradina izgrađena je 1968. i djelimično obnovljena 1999. godine. Pumpna stanica je opremljena s dvije pumpe kapaciteta od 12 l/s. Kapacitet rezervoara "Gradina" iznosi V=180m³.

Rezultati ispitivanja kvalitete vode sa izvora pokazuju da je kvalitet voda dobar s obzirom na fizičke, hemijske i mikrobiološke kriterijume, tj. u skladu su sa standardima.

Što se tiče sekundarne vodovodne mreže ne postoje podaci u smislu opisa lokacije, klase i vrste materijala cijevi, godine izgradnje, profila itd. Međutim, prema procjenama, vodovodna mreža u gradu Bosansko Grahovo sastoji se od 70 km (uglavnom AC) cijevi različitih promjera i različite starosti. Zbog činjenice da je većina cijevi stara i loše održavana, gubici vode u sistemu su česti i znatni, te se prema procjeni u prosjeku događaju prekidi u vodosnabdijevanju jednom mjesečno u trajanju od par sati. Opština Bosansko Grahovo uradila je projektnu dokumentaciju za rekonstrukciju kompletne sekundarne vodovodne mreže što bi riješilo probleme vodosnabdijevanja oko 26% stanovništva. Urađena je i projektna dokumentacija za vodovod MZ Uništa.

Prema popisu stanovništva iz 2013. godine ukupan broj domaćinstava pokriven vodosnabdijevanjem je 1007, što je otprilike polovina stanovništva, od čega je 429 priključeno na javni vodovod, 169 priključeno na seoski vodovod i 302 ima vlastiti hidrofor, dok ih 73 ima bušeni bunar, 3 domaćinstva se opskrbljuju iz cisterne, te ostatak iz ostalih izvora.

Naplata vode se ne vrši ni fizičkim ni pravnim licima a troškove pokriva opštinska uprava.

Kanalizacijska infrastruktura

Na području opštine Bosansko Grahovo kanalizaciona mreža se nalazi samo u gradskom naselju Bosansko Grahovo, kao kombinovani sistem ukupne dužine od oko 3,5 km i na njega je priključeno 242 priključaka (prema popisu stanovništva iz 2013. godine) što je oko 40% stanovništva. Mreža se počela graditi oko 1950. godine, a planirani radovi su završeni početkom 1980-tih. Trenutno nema industrijskih aktivnosti i nema industrijskog otpada. Postojeći kanalizacioni sistem prikuplja otpadne urbane vode iz grada, dok stanovništvo koje živi u naseljima izvan grada Grahova ima septičke jame. Prema popisu stanovništva iz 2013. godine 473 domaćinstva koristi zatvorene septičke jame, 129 domaćinstava koristi zatvorene septičke jame s prelivom dok ih 75 koristi neka druga rješenja. Međutim, 88 domaćinstava nema nikakav kanalizacioni sistem.

Ne postoje podaci/katastar kanalizacione mreže. Glavni kolektor prolazi kroz gradsko središte prema jugoistoku i ispušta se direktno u polje bez prečišćavanja što može imati negativne posljedice na podzemne vode i obližnje izvore. Postojeći kanalizacioni ispust nalazi se blizu lokacije djelomično sagrađenog postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. Međutim, tokom ratnih dešavanja na ovom prostoru kolektori za prečišćavanje su uništeni i ovaj sistem nije u funkciji od tada.

Ono što karakteriše najveći broj naseljenih mjesta na području Kantona 10, vrijedi i za Bosansko Grahovo. To je nepostojanje objedinjenog sistema za prikupljanje (i tretman) otpadnih voda, te činjenica da se otpadne i oborinske vode najčešće prihvataju mješovitim sistemom kanalizacije i najkraćim mogućim putem odvođe do najbližeg recipijenta.

Lokalni prijevoz

Nema organizovanog lokalnog prevoza putnika, osim organizovanog prevoza đaka Osnovne škole i srednjoškolaca do Drvara koje se podržava sredstvima iz budžeta Opštine Bosansko Grahovo. Ovim prevozom obuhvaćeno je 10 đaka Osnovne škole i 27 učenika srednjeg obrazovanja.

Grijanje

U opštini Bosansko Grahovo nema sistema za grijanje. Svaka stambena jedinica ima svoje individualno ložište i uglavnom se grijanje vrši sa pećima na drva.

Parkinzi

Parking mjesta su obilježena u gradskoj zoni ali se ne naplaćuju. Ukupan broj obilježenih parking mjesta je 41.

Rasvjeta

Ulična rasvjeta je izgrađena u skoro svim naseljenim mjestima na području opštine. Postotak pokrivenosti užeg dijela Bosanskog Grahova je 60%. Na održavanje javne rasvjete u posljednje tri godine je potrošeno 23.426,13 KM, a za električnu energiju za javnu rasvjetu 19.828,10 KM. Sredstva su obezbjeđena u budžetu opštine. U užem gradskom dijelu je urađena zamjena klasične za led rasvjetu dok je ostatak naseljenih mjesta pokriven klasičnom uličnom rasvjetom.

Groblja

Opština Bosansko Grahovo ima 2 gradska groblja, a groblja su formirana i po lokalitetu naseljenih mjesta. Održavanje i upravljanje grobljima provode mještani. Ne vrši se naplata grobnih mjesta. Niti na jednom groblju ne postoji mrtvačnica kao ni priključci za vodu i struju.

Stanje administrativnih usluga lokalne samouprave

Lokalna uprava funkcioniše kroz rad 4 službe u opštinskom organu.

1. Služba za opštu upravu i socijalnu zaštitu,
2. Služba za privredu, finansije i civilnu zaštitu
3. Služba za obnovu, urbanizam, stambeno–komunalne i imovinsko-pravne poslove,
4. Stručna služba Opštinskog vijeća.

U lokalnoj upravi zaposleno je 22 lica, od čega je 8 sa VSS, 2 sa VŠS, 9 sa SSS, 2 VK i 1 NK. Prema etničkoj pripadnosti 21 su srpske nacionalnosti i 1 hrvatske nacionalnosti. Opštinska administracija smještena je u

objektu koji nije u cjelosti rekonstruisan, rekonstruisan je samo jedan sprat zgrade dok druga dva ne mogu da se koriste. Broj prostorija u kojima su smještene kancelarije je nedovoljan, a njihov raspored nefunkcionalan. Zbog manjka prostora pojedine službe rade zajedno u istim prostorijama, npr. katastar i matični ured.

Opština raspolaže sa 25 računara u funkciji. Izvršeno je umrežavanje službi za upravu, a obučenost službenika za rad sa informativnom tehnologijom je na zadovoljavajućem nivou.

Jedinstveni organ uprave Opštine Bosansko Grahovo je smješten u zgradi koja ima tri sprata od kojih je samo jedan izrađen, gdje je smještena kompletna administracija. Zbog nedostatka prostora nije bilo moguće službe adekvatno organizovati i odvojiti u zasebne jedinice te su službe izmješane. U jednoj kancelariji rade po 4 zaposlenika iz sve tri službe. Radi bolje organizovanosti i efikasnijeg rada Službi potrebno je izraditi sprat administrativne zgrade Opštine Bosansko Grahovo, te za isti obezbijediti neophodnu tehničku i administrativnu opremu.

U 2019. godini broj zaprimljenih predmeta je iznosio 3609. Od toga Opštinsko vijeće 293, Opštinski načelnik 622, Služba za opštu upravu i socijalnu zaštitu 1286, Služba za privredu, finansije i budžet 363, Služba za obnovu, urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove 1045. Oko 17% predmeta ostane godišnje neriješeno i prenose se u narednu godinu. Većina predmeta koji se vode kao neriješeni su predmeti koji su na reviziji van organa uprave i predmeti na koje je izjavljena žalba i nalaze se na rješavanju kod drugostepenih organa.

Unutar Službe za privredu, finansije i civilnu zaštitu, gdje su sistematizovana dva radna mjesta koja se isključivo bave poslovima upravljanja lokalnim razvojem, je formirana i tzv. jedinicu za upravljanje razvojem (JURA), koju čine;

- Stručni savjetnik za privredu, razvojno planiranje i upravljanje razvojem i javne nabavke, koji je nosilac poslova razvojnog planiranja i upravljanja razvojem.
- Viši samostalni referent za lokalni razvoj, učestvuje u izradi Strategije razvoja Opštine, i implementacionih dokumenata Opštinskog organa uprave u skladu sa propisima o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem.

Pozicija Stručnog savjetnika za privredu, razvojno planiranje i upravljanje razvojem i javne nabavke je popunjena, dok je konkursna procedura za prijem Višeg samostalnog referenta za lokalni razvoj provedena ali je u toku žalbeni postupak pred kantonalnim nadležnim institucijama, te se očekuje njegovo okončanje u narednom periodu, čime bi potpuna funkcionalnost JURAE bila omogućena.

Zaključak

U pogledu stanja javne infrastrukture i javnih usluga može se zaključiti kako opština Bosansko Grahovo nije u najboljoj poziciji. Veliki dio stanovništva nije pokriven vodosnabdijevanjem pitkom vodom kao ni kanalizacijskim sistemom. Dio opštine (dvije mjesne zajednice) nije povezan cestovno sa središtem opštine a dio stanovništva (11%) i još uvijek nije priključen na elektroenergetsku mrežu. Opštinski organ uprave radi unutar ograničenih uslova usljed nedovršenosti objekta unutar kojeg se organ uprave nalazi, te jedan od prioriteta u narednom periodu treba da bude njegova finalizacija.

g. Zaštita okoliša uključujući smanjenje rizika od katastrofa/nesreća

Stanje zraka (kvalitet i upravljanje)

Na području opštine ne postoji stalni monitoring kvaliteta zraka niti program mjerenja za određene polutante (SO₂, SO_x, CO₂, CO, O₃, NO₂, NO, NO_x i dr.).

Svi industrijski pogoni koji su postojali, nisu aktivni, tako da određeno zagađenje zraka uglavnom potiče od sagorijevanja iz motornih goriva, te iz individualnih ložišta tokom zimske sezone. Katastar emisije nije rađen, niti su preduzimate bilo kakve mjere po pitanju zaštite vazduha.

Stanje u pogledu vodnih resursa (korištenje, zaštita i upravljanje)

Na području opštine Bosansko Grahovo značajne su količine pitke vode: potok Gudaja, izvor Unca, izvor u Pećima te izvori u selu Donji Tiškovac i Mračaj i drugi manji izvori te podzemni vodotoci. U hidrografskom pogledu Grahovsko polje je podjeljeno na slivove Crnog i Jadranskog mora. Vododjelnica je u mjestu Begovac, poznata u narodu pod nazivom Dijelovi. Vodotoci Struga, Unac, Mliništa i Gudaja pripadaju Crnomorskom slivu, a riječica Korana pripada Jadranskom slivu, kao i rijeka Butižnica koja kroz naselje Donji Tiškovac otiče prema rijeci Krki. Vodotok Struga ponire kod naselja Resanovci i otiče ka Bastaškom vrelu i Uncu. Uopšteno, vodnim resursima upravlja nadležno kantonalno Ministarstvo za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo, te Agencija za vodno područje Jadranskog sliva. Zaštite izvorišta se ne vrše.

Od značajnih vodotoka mogu se izdvojiti Šatorsko jezero dugačko 337 m, a široko 127 m, ima površinu od oko 3 ha i iz reda je glečerskih jezera sa dubinom od 8 m. Smješteno je na visini od 1.488 m nadmorske visine, ispod vrha Greda planine Šator. Pored ovog jezera postoje još dva prirodna jezera Pečenačko u Grahovskom polju i u Nuglašici na Livanjskom polju i dva vještačka jezera u Borovači i Preodcu. Vještačko jezero u Borovači ima površinu od oko 1.1 ha, dok jezero u Preodcu zbog oštećenja na brani u sadašnjem trenutku ne egzistira.

U Bosanskom Grahovu nije bilo pojava opasnosti od voda. Nije zabilježeno nijedno klizište niti su evidentirane plavne zone i poplave.

Stanje zemljišta (korištenje, zaštita i upravljanje)

Opština Grahovo ima ukupnu površinu 780km², dok površina od 476km² ili 47665 ha je poljoprivredna, što čini 61%.

Tabela 19 - Poljoprivredno zemljište Bosanskog Grahova (Izvor: Studija ranjivosti HBŽ,2012)

Ukupno (ha)	Obradivo ukupno (ha)	Oranice (ha)	Voćnjaci (ha)	Livade (ha)	Pašnjaci (ha)
47.665	14.649	3.147	50	11.452	33.016

Podataka o korišćenju zemljišta nema, ali se pretpostavlja da se koristi u svrhu uzgoja voća i povrća za potrebe domaćinstava i u svrhu još uvijek nedovoljno razvijenog stočarstva. Konkretni podaci o zagađenosti zemljišta, upotrebi pesticida i sl. ne postoje na nivou opštine.

Stanje šumskih eko sistema (korištenje, zaštita i upravljanje)

Gazdovanje šumama i šumskim zemljištem u državnom vlasništvu na području Kantona 10 vrši ŠGD Hercegbosanske šume. Kao temelj održivog gazdovanja šumama i izradi planova gazdovanja su Šumsko gospodarske osnove (ŠGO). ŠGO se izrađuju u okviru svakog Šumsko gospodarskog područja (ŠGP) od kojih je jedno Š.G.D. Hercegbosanske šume d.o.o. Kupres na Šumsko gospodarskom području (ŠGP) Bosansko Grahovo u okviru kojeg je 5 gospodarskih jedinica (G) Uilica, Jadovnik-Grahovo, Jadovnik-Drvar-dio Međugorje-Nuglašica i Gnjat-Risovac.

Prema podacima ŠGD „Hercegbosanske šume“, ukupna površina obraslih šuma na području opštine Bosansko Grahovo je 25.398 ha od čega je 17.864,86 ha visokih šuma, 1.569,49 ha kulture s procjenjenom drvnom masom, 19.434,4 ha visokih šuma i 5.964,37 ha izdanačkih šuma.

Na području opštine Bosansko Grahovo egzistira i rasadnička proizvodnja različitih šumskih vrsta. Kao organizaciona jedinica ŠGD "Hercegbosanske šume" formiran je rasadnik "Pržine" sa ukupnom površinom od 32 ha. Rasadnik "Pržine" smješten je na magistralnom putu Livno - Bosansko Grahovo na nadmorskoj visini od 710 m. Tlo rasadnika je mješavina treseta (prirodni) i pijeska sa visokim nivoom podzemne vode. Trenutna iskorištenost kapaciteta rasadnika je oko 30 %, a mogućnost proizvodnje iznosi oko 20.000.000 sadnica različitih vrsta biljaka. Rasadnik se bavi proizvodnjom šumskog i hortikulturnog sadnog materijala, skupljanjem sjemena, podsijavanjem sjemena i planiranjem prostornog uređenja i okoliša.

Prema strukturi vlasništva, šume i šumsko zemljište su u državnom i privatnom vlasništvu. Prema podacima okvirno se može konstatovati da na teritoriji Bosanskog Grahova u privatnom vlasništvu ima oko 31% ukupnog šumskog fonda, odnosno od ukupno 62.298,91 ha površine šumskog fonda 19.372,31 ha je privatno vlasništvo dok je 42.926,60 ha u državnom vlasništvu.

Upravljanje otpadom

Kako je JKP „Grahovo“ pod stečajem, Opština je preuzela i brigu o upravljanju otpadom. Prikupljanje sa vrši samo na 30% teritorije. Ostalih 70% domaćinstava nisu obuhvaćena uslugom, a nalaze se uglavnom u ruralnim dijelovima opštine, odlažu svoj otpad na ilegalnim tj. divljim odlagalištima ili smeće spaljuju. Tačna površina divljih odlagališta je nepoznata, a nije niti rađena neka procjena o istima.

Trenutno se ne vrši selektivno prikupljanje otpada, ne znaju se ni količine ni vrste opasnih kategorija otpada. Odlagalište otpada na koje se trenutno odlaže otpad su Korita, zapremina 800.000 m³, ispunjenosti 100.000 m³. Oprema je zastarjela, što iziskuje i značajne troškove održavanja.

Međutim, trenutni ključni problem u upravljanju otpadom i komunalnim uslugama uopšteno je, nepostojanje komunalnog preduzeća. U planu je osnivanje novog preduzeća, koje bi preuzelo komunalne poslove.

Naplata odvoza smeća se ne vrši a troškovi se pokrivaju iz Opštinskog budžeta.

Upravljanje prostorom i okolišem, stanje gradskog zelenila

Prema podacima iz katastarskog operata, uređenih zelenih površina u opštini Bosansko Grahovo, tj. parkova ima ukupne površine 19000m², a za sada organizacija održavanja i finansiranje se vrši iz budžeta Opštine Bosansko Grahovo. Iz budžeta opštine izdvajaju se sredstva za čišćenje kompletnog grada i odvoz smeća, te se u okviru tih sredstava finansiraju i radovi na održavanju parka (tako je u 2019. godini iz budžeta opštine za ove potrebe izdvojeno cca 40.000 KM).

Biodiverzitet

U opisu biodiverziteta Bosansko Grahova može se istaći prisustvo velike "divljači" (prema evidencijama lovačkih udruženja), i to: mrki medvjed (*Ursus arctos*), srna (*Capreolus capreolus*), divlja svinja (*Sus scrofa*), vuk (*Canis lupus*), divokoza (*Rupicapra rupicapra*), i sitne divljači: zec (*Lepus europeus*), divlja mačka (*Felis silvestris*), lisica (*Vulpes vulpes*), jazavac (*Melesmeles*), kuna zlatica (*Martes martes*), lasica (*Mustela nivalis*), tvor (*Mustela putorius*), prepelica (*Conturnixcoturnix*), jarebica šumska – lještarka (*Terastes bonasia*), veliki tetrijeb (*Tetrao urogallus*), jarebicakamenjarka – grivna (*Alectoris graeca*), divlje patke (*Anatidae sp*), liska crna (*Fulica atra*), šljuka šumska (*Scolopax rusticola*) i dr.

Prema nacrtu Prostornog plana HBŽ za period 2008.-2028. navedeno je da područje kantona naseljavaju i rijetke i ugrožene vrste divljači koje su pod posebnom zaštitom: ris (*Lynxlynx*), vjeverica (*Sciurus vulgaris*), čaplje (*Ardeidae sp.* - osim sive čaplje), orlovi (*Aquila sp.*), sokolovi (*Falconidae sp.*), jastrebovi (*Accipitridae sp.*), liske (*Rallidae sp.* - osim crne liske), čigre (*Strenidae sp.*), sove (*Strigidae*) i gnjurci (*Podicipedidae sp.*).

Prema evidenciji Zavoda za zaštitu spomenika Federalnog ministarstva kulture i sporta, i podacima JU Novi Urbanistički Zavod RS, formirana je lista zaštićenih prirodnih vrijednosti na teritoriji Kantona 10, na kojoj se, u kategoriji Zaštićena prirodna područja nalazi Geološki rezervat - Pećina Ledenica u Resanovcima kod Bosanskog Grahova.

Planinarsko ekološko društvo Veliki bat je pokrenulo inicijativu o zaštiti planine Dinara koju je Opštinsko vijeće prihvatilo.

Prostornim planom Bosne i Hercegovine za period 1981.-2000 godine, predviđeno je da se pod zaštitu stavi planina Šator u kategoriji zaštite – Nacionalni park, međutim, do sada još uvijek ništa po tom pitanju nije napravljeno.

Kulturno – istorijsko naslijeđe

U Opštini Bosansko Grahovo su prisutni mnogobrojni praistorijski tumulusi, ilirske gradine, rimski lokaliteti i srednjovjekovne nekropole stećaka. Na lokaciju Begovca pretpostavlja se da se nalazi rimsko naselje Stridon gdje je navodno rođen sv. Jeronim. Međutim, ova informacija nije potvrđena jer nisu vršena arheološka ispitivanja. Također, u selu Peći postoji rimsko groblje.

Na spisku nacionalnih spomenika BiH, kao i na spisku nepokretnih dobara na teritoriji Kantona 10 (Privremena lista nacionalnih spomenika BiH) u Bosanskom Grahovu su dva objekta koji su uređeni i otvoreni za posjetioce:

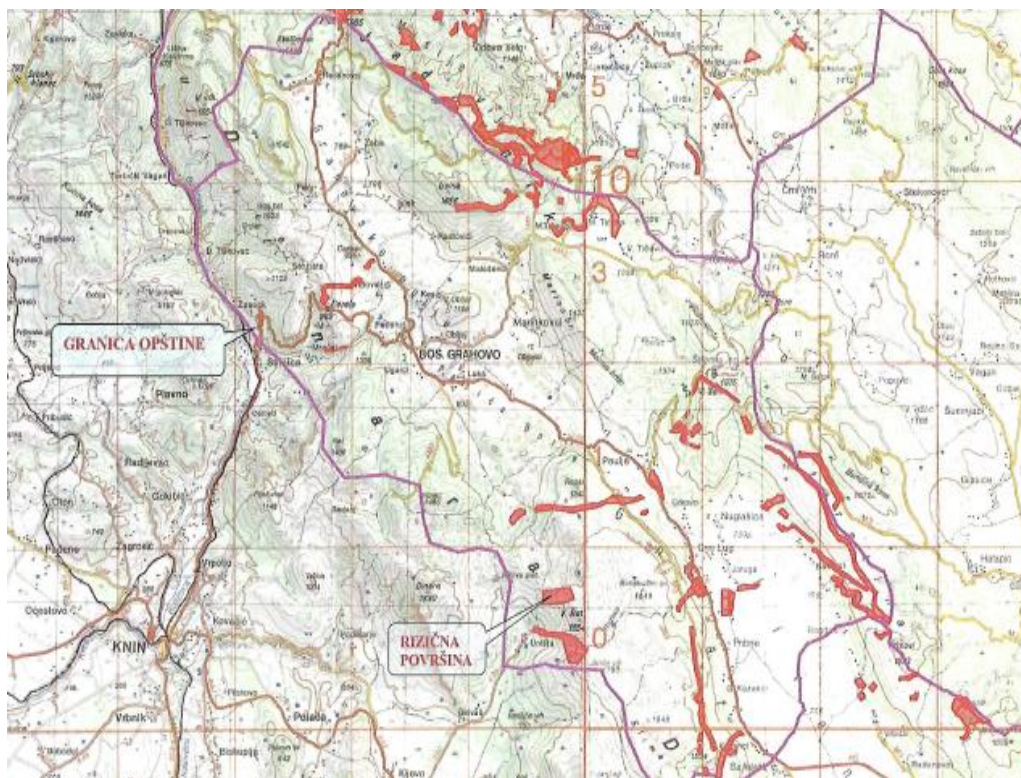
1. Rodna kuća Gavrila Principa – naselje Obljaj,
2. Župna crkva sv. Ilije Proroka – naselje Obljaj.

Uticaj lokalne ekonomije na okoliš

U Bosanskom Grahovu nema značajnog uticaja lokalne ekonomije na okoliš s obzirom da nema velikih proizvodnih pogona niti je privredna dinamika takva da bi mogla značajnije uticati na okoliš. Sva postojeća industrija i postrojenja ne rade, osim nekolicine pilana, što se u ovom trenutku, sa okolišnog aspekta može posmatrati kao prednost. Svako preduzeće, da se pokrene prethodno mora dobiti okolinsku dozvolu kojom su predviđeni okolišni aspekti zaštite.

Površine pod minama

Minski sumnjiva površina u opštini Bosansko Grahovo pokriva 21,39 km, odnosno 2,7% ukupne površine opštine, obuhvatajući 13 naselja. Polovina minski sumnjive površine pokrivena je šumskim zemljištem i većina se nalazi na planinama Jadovnik, Dinara, Staretina i Šator prema karti dolje.

Slika 7 - Trenutna situacija na području opštine Bosansko Grahovo prema BHMAC-u

Dakle, u suradnji sa BHMAC-om je izrađen Plan protivminskog djelovanja 2010. godine kojim su utvrđene sumnjive površine, a koje su klasifikovane u 3 kategorije: I kategorija 1,26 km², II kategorija 6,05 km² i III kategorija 14,02 km². Plan je trebao biti realizovan do 2014. godine ali nije te će se isti plan za deminiranje koristiti i u narednom periodu.

Opasnost predstavljaju minirane površine šumskog područja na planinama Jadovnik, Dinara, Staretina i Šator. To su područja na kojima se vrši eksploatacija šuma i lov. Međutim, na teritoriji opštine u zadnje 3 godine nije bilo zabilježenih nesreća od minsko-eksplozivnih sredstava.

Ostali rizici od prirodnih i drugih nepogoda

Procjena ugroženosti opštine od prirodnih i drugih nesreća iz 2012. godine obuhvata sve prirodne i tehničko-tehnološke nesreće koje mogu ugroziti opštinu Bosansko Grahovo.

Požari - Sa aspekta požarne osjetljivosti i zaštite od požara, šumski kompleksi su osjetljivi na požare, jer se koriste i kao mjesta za odmor-izletišta, a požarnoj osjetljivosti doprinose i visoke temperature zraka koje vladaju u ljetnim mjesecima. Pojava šumskih požara je evidentna tokom proljetnih i ljetnih mjeseci. Godišnje se evidentira od 6 do 8 šumskih požara.

Zemljotresi Prema Evropskoj mapi seizmičkog hazarda, Bosna i Hercegovina se nalazi u zoni visokog rizika od pojave zemljotresa. Na teritoriji BiH u jednu od trusnih područja spada i dinarska oblast u kojoj se nalazimo. Zemljotresi ne samo da izlažu stalnoj potencijalnoj opasnosti ljudske živote i materijalna dobra, već ugrožavaju cjelokupnu ljudsku aktivnost i njen normalan razvoj. U BiH nije moguće vršiti tačnu kratkoročnu prognozu nastanka zemljotresa, odnosno istovremeno prognozirati vrijeme, mjesto i intenzitet njegove pojave.

Analizom podataka o zemljotresima koji su se dogodili u prošlosti na području Bosne i Hercegovine (od 1905. godine) područje opštine Bosansko Grahovo bilo je izloženo zemljotresima.

Kapacitet za zaštitu i spašavanje

U skladu sa Operativnim planom sigurnosti opštine Bosansko Grahovo proizilaze ukupno tri operativna/sektorska cilja koji se trebaju realizovati a to su:

1. Povećati zaštitu od različitih oblika kriminaliteta, mina i neeksplozivnih ubojitih sredstava (NUS), požara, narušavanja javnog reda i mira te drugih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja.
2. Poboljšati socijalni i zdravstveni status građana kroz prevenciju i razvoj kapaciteta
3. Izgraditi savremenu komunalnu, saobraćajnu i ekološku infrastrukturu u cilju postizanja veće bezbjednosti građana.

Sistem civilne zaštite je slabo organizovan i djeluje kroz Službu za privredu, finansije i civilnu zaštitu. Pravilnikom su sistematizovana dva radna mjesta koja se bave poslovima civilne zaštite. Opština posjeduje i jedan kamion-cisternu koja se koristi za gašenje požara kao i za isporuku pitke vode za ruralna područja koji za vodosnabdijevanje koriste bunarsku vodu. Prema internoj procjeni kapaciteti za zaštitu i spašavanje se nalaze na negdje oko 10% od potreba. Naime, neophodna je bolja opremljenost kao i osposobljenost zaposlenih i volontera. Na području opštine djeluje i Dobrovoljno vatrogasno društvo „Korita“ koje je osnovano 2015.godine, s ciljem zaštite od požara na području opštine Bosansko Grahovo. Ciljevi društva su:

- otklanjanje uzroka požara i drugih nepogoda,
- stvaranje uslova za kvalitetan i siguran život na području Bosanskog Grahova posebno sa ciljem uključivanja što većeg broja građana, a posebno mladeži.

Zaključak

Opština Bosansko Grahovo je bogata kulturno-istorijskom i prirodnom baštinom koja može poslužiti kao resurs za razvoj opštine. Međutim, još se uvijek ovaj resurs ne koristi za razvoj. Također, sistem upravljanja otpadom je nerazvijen. Naime, trenutni ključni problem u upravljanju otpadom i komunalnim uslugama uopšteno je nepostojanje komunalnog preduzeća. Međutim, u planu je osnivanje novog preduzeća, koje bi preuzelo komunalne poslove.

Šume su jedan od značajnijih resursa opštine. Naknade za korištenje šume čine 20% budžetskih prihoda.

Veliki problem predstavljaju još uvijek prisutne minske sumnjive površine koje čine 2,7% ukupne površine opštine i šumski požari. Sistem civilne zaštite je slabo organizovan i opremljen, te postoji potreba za jačanjem kapaciteta za zaštitu i spašavanje.

h. Stanje prostorno planske dokumentacije

Opština Bosansko Grahovo nema izrađen prostorni plan. Međutim, projekcija prostorno – planskih cijelina za Bosansko Grahovo urađena je u nacrtu Prostornog plana područja Kantona 10 od 2008. – 2028 godine, te će se po njegovom finalnom usvajanju izvršiti sva usklađivanja i rješavati svi problemi koji se tiču prostorno-planske dokumentacije. Obzirom na naseljenost prostora opštine, Bosansko Grahovo je podijeljeno na tri glavne cjeline kako je prikazano u Tabeli 20.

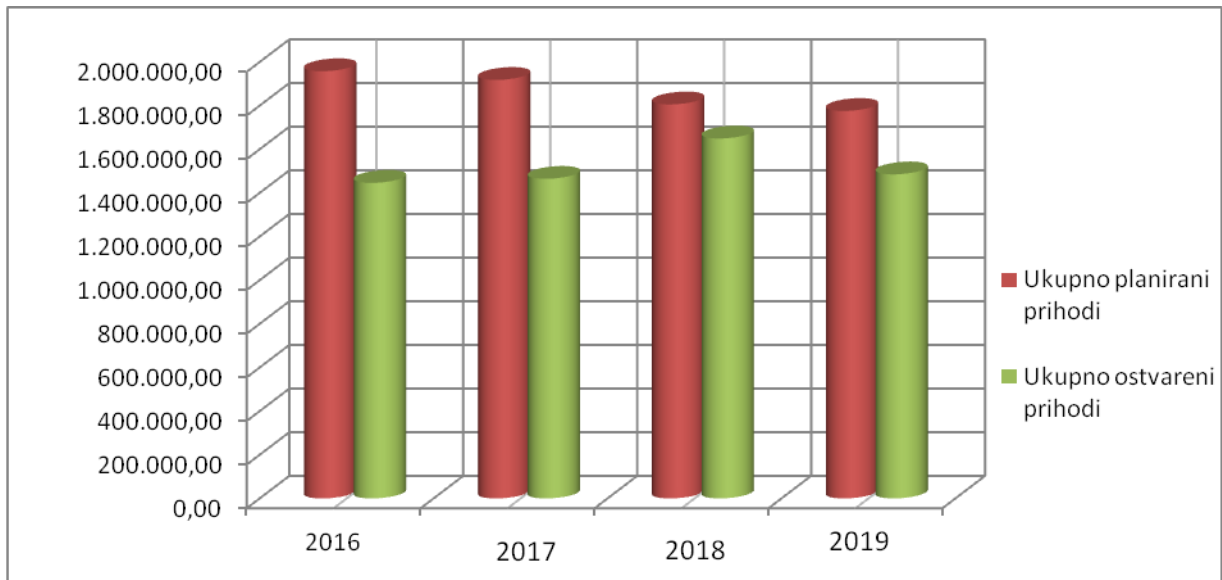
Tabela 20. - Zone sekundarnih opštinskih centara i zone lokalnih centara Bosanskog Grahova
(Izvor: nacrt Prostornog plana područja Kantona 10 od 2008. – 2028 godine)

Zona sekundarnog centra	Zona lokalnog centra	Prigradska naselja	Naselja u sastavu zona lokalnog centra	Površina (km ²)
Bosansko Grahovo	Bosansko Grahovo	Obljaj	Bosansko Grahovo, Crnac, Kesići, Korita, Luka, Maleševci, Malo Tičevo, Marinkovci, Mračaj, Obljaj, Pečenci, Preodac, Radlovići, Stožišta, Ugarci, Uništa, Veliko Tičevo, Vidovići, Zaseok	379.17
	Crni Lug		Bastasi, Crni Lug, Donje Peulje, Donji Kazanci, Gornje Peulje, Gornji Kazanci, Grkovci, Jaruga, Nuglašica, Pržine	270.3
	Peći		Donji Tiškovac, Duler, Isjek, Peći, Resanovci, Zebe	142.23

i. Analiza budžeta i projekcije sredstava za financiranje realizacije strategije

Pregled učešća poreskih i neporeskih prihoda u ukupnom budžetu

Izvor prihoda u budžetu Opštine Bosansko Grahovo čine porezni i neporezni prihodi i grantovi. U posmatranom periodu od 2016-2019 analizom ukupno planiranih prihoda vidi se da je u svim posmatranim godinama ostvareno manje prihoda od planiranog, što je ponajviše razlog u preambicioznom planiranju. Znači, kroz sve posmatrane godine ukupno ostvareni prihodi su manji od planiranih prihoda. U 2019. godini ostvareno je manje oko 16% od planiranog.

Slika 8 - Ukupno planirani i ostvareni prihodi i grantovi opštinskog budžeta
(Izvor: Opština Bosansko Grahovo)

Strukturu ukupnih prihoda budžeta Opštine Bosansko Grahovo čine porezni i neporezni prihodi i grantovi od viših nivoa vlasti (Federacija BiH, Republika Srpska i Kanton 10). U periodu od 2016-2019

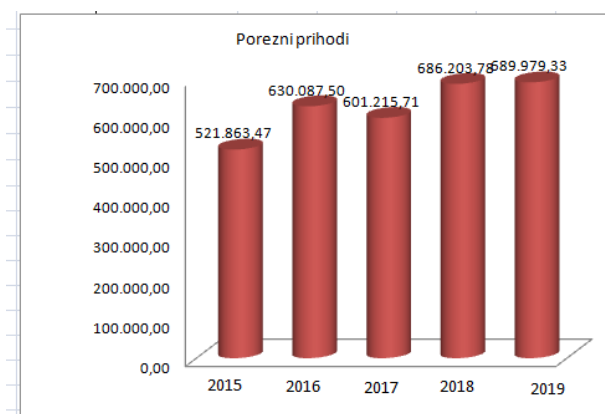
godine učešće poreznih, neporeznih prihoda i grantova u ukupnom budžetu različito je po godinama. Međutim, u prosjeku porezni prihodi čine oko 43%, neporezni oko 44% i grantovi oko 13%.

Tabela 21 - Učešće ukupnih poreznih, neporeznih prihoda i grantova u ukupom budžetu za period od 2016. do 2019. godine (Izvor: Opština Bosansko Grahovo)

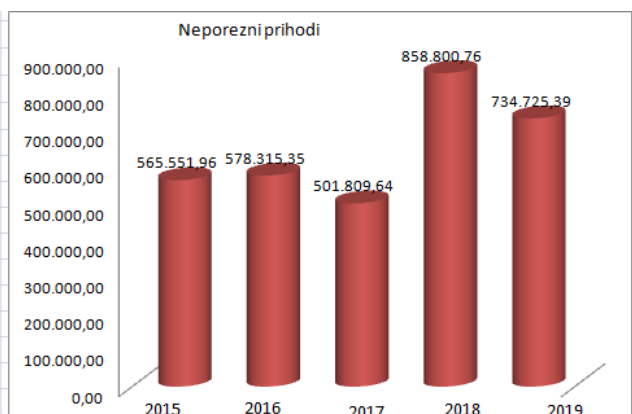
GODINA	POREZNI PRIHODI		NEPOREZNI PRIHODI		GRANTOVI		UKUPNO
	KM	%	KM	%	KM	%	
2015	521.863,47	46	565.551,96	50	41.981,00	4	1.129.563,13
2016	630.087,50	44	578.315,35	40	237.248,94	16	1.445.651,79
2017	601.215,71	41	501.809,64	34	361.695,50	25	1.464.720,85
2018	686.203,78	42	858.800,76	52	104.522,83	6	1.649.527,37
2019	689.979,33	47	734.725,39	49	60.452,62	4	1.485.157,34

Kretanje poreznih i neporeznih prihoda

Kretanje poreznih i neporeznih prihoda bilježi rast u 2018. i 2019. godini u odnosu na 2015. i 2016. godinu, s tim da su neporezni prihodi pali u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu.

Slika 9 – Kretanje poreznih prihoda
(Izvor: Opština Bosansko Grahovo)

Slika 10 - Kretanje neporeznih prihoda
(Izvor: Opština Bosansko Grahovo)

Strukturu poreznih prihoda čine porez na plate i druga lična primanja, porez na imovinu, porez na prodaju dobara i usluga, porez na dohodak, prihodi od indirektnog oporezivanja i ostali porezi. Najznačajniju stavku ovih prihoda čine prihodi od indirektnog oporezivanja, koji zavise od ukupne bruto naplate i koeficijenta raspodjele na niže nivoe vlasti. U periodu od 2016. do 2019. godine najveći prihodi od indirektnog oporezivanja u iznosu od 600.335,97 KM ostvareni su u 2019. godini, tj. 42% od ukupno ostvarenih poreznih i neporeznih prihoda. Inače, prihodi od poreza su prihodi koji dolaze sa viših nivoe vlasti na koje službe organa uprave ne mogu da utiču.

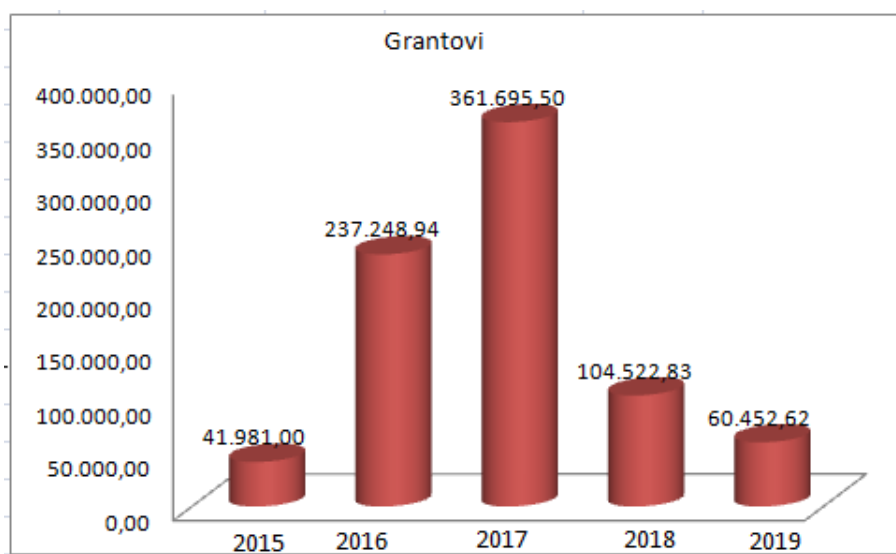
Strukturu neporeznih prihoda čine prihodi od nefinansijskih javnih preduzeća, ostali prihodi od imovine, opštinske administrativne takse, opštinske komunalne naknade, budžetske naknade i takse, posebne naknade i takse, neplanirane uplate/prihodi. Najznačajniju stavku ovih prihoda čine budžetske naknade i

takse tj. nakande za korištenje državnih šuma. Naknada za korištenje državnih šuma čini u prosjeku 20% budžeta.

Neporezni prihodi zavise od odluka koje donosi Opštinsko vijeće (ostali prihod od imovine), angažovanosti službi organa uprave na naplati taksa i naknada, pružanja usluga građanima. U 2018. godini ostvareni su najveći neporezni prihodi zbog naplaćenih većih prihoda od iznajmljivanja poljoprivrednog zemljišta, ostalih prihoda od imovine i većih naknada za korištenje državnih šuma. Neporezni prihodi za 2018. godinu su iznosili 858.800,76KM što je 52% ukupnih prihoda.

Grantovi

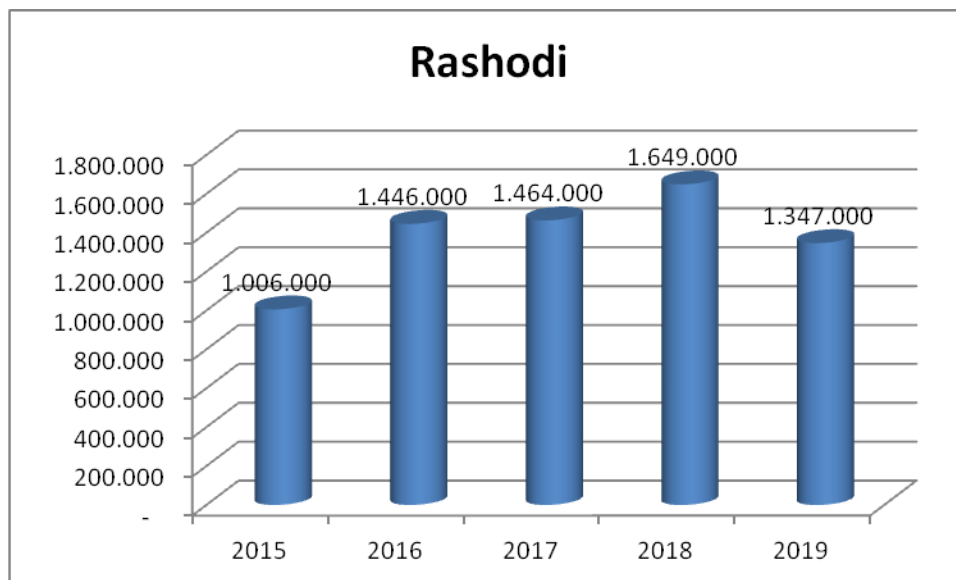
Grantovi predstavljaju doznačena sredstva sa viših nivoa vlasti (Federalnih, Kantonalnih i Republike Srpske) i važan su izvor finansiranja razvojnih projekata. Primljeni grantovi najvećim djelom zavise od odobrenih projekata na koje je opština aplicirala, kao i raspoloživih sredstava u budžetima viših nivoa vlasti. Po osnovu grantova Opštini je najviše doznačeno sredstava u 2017. godini.

Slika 11 - Kretanje prihoda kroz grantove (Izvor: Opština Bosansko Grahovo)

Struktura rashoda prema ekonomskoj i funkcionalnoj klasifikaciji

U periodu od 2015-2019. godine rashodi se kreću u rasponu od 1.006.000,00 KM u 2015. godini do 1.649.527,37 KM u 2018. godini. U 2019. godini ostvareni su manji rashodi za 18% u odnosu na 2018. godinu.

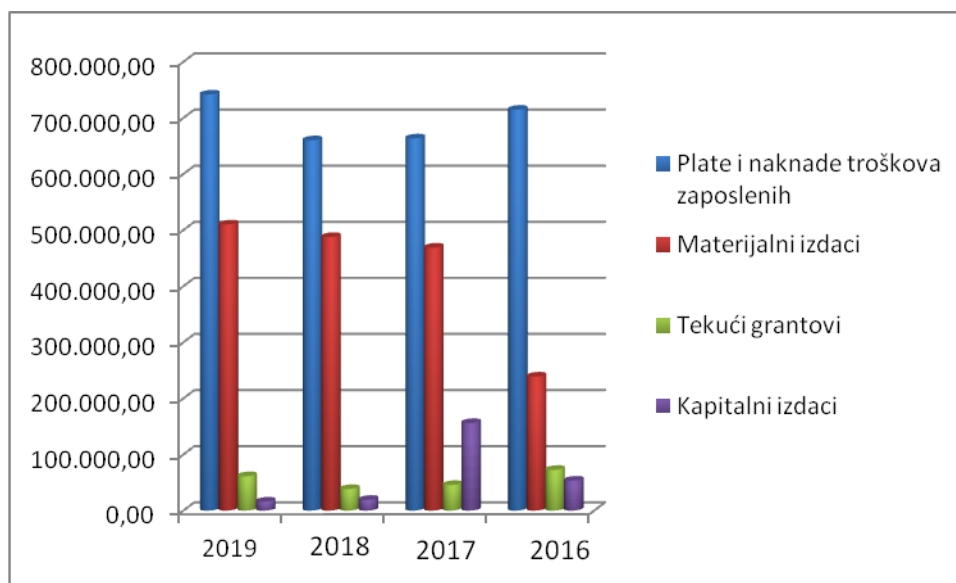

Slika 12 - Kretanje rashoda (Izvor: Opština Bosansko Grahovo)

U opštini Bosansko Grahovo dominiraju tekući rashodi u odnosu na kapitalne rashode. U prosjeku plate i nakande zaposlenih čine oko 45% ukupnog budžeta. Materijalni izdaci i usluge za posmatrani period čine u prosjeku 28% ukupnih rashoda budžeta. Tekući grantovi u prosjeku čine oko 4% ukupnog budžeta.

U periodu od 2016-2019. godine najviše su ostvareni kapitalni izdaci u 2016. godini i odnose se na rekonstrukciju elektro mreže. U 2017. godini, takođe, je bilo izdvajanja za kapitalne izdatke izgradnje elektro mreže i nabavke motornog vozila. U 2018. godini kapitalni izdaci odnose se na nabavku motornog vozila. U 2019. godini nije bilo značajnih ulaganja.

Kapitalni izdaci čine u prosjeku oko 4% ukupnih rashoda budžeta za period 2016-2019. godine. Izdvajanja za kapitalne izdatke u velikoj mjeri zavise od dobijenih grantova.

Slika 13 - Kretanje rashoda po strukturi (Izvor: Opština Bosansko Grahovo)

Kreditno zaduženje i kreditni potencijal

Zaduženje Opštine Bosansko Grahovo vrši se u skladu sa zakonom o dugu, zaduživanju i garancijama Federacije Bosne i Hercegovine. Budžetski korisnik se može zadužiti pod uslovom da u vrijeme zaduženja iznos servisiranja duga koji dospjeva u svakoj narednoj godini, uključujući i servisiranje za produženo novo zaduženje, ne prelazi 10% prihoda ostvarenih u prethodnoj fiskalnoj godini. Opština Bosansko Grahovo se na osnovu prethodno spomenutih parametara može zadužiti dugoročno na godišnjem nivou kako slijedi:

1. Ostvareni prihod u 2019. godini je 1.485.157,34 KM
2. Mogući godišnji limit je 10% od 148.515,73 KM
3. Postojeće zaduženje na godišnjem nivou je 64.262,33 KM

Na osnovu navedenih parametara Opština Bosansko Grahovo se može dugoročno zadužiti na godišnjem nivou do 84.253,40 KM.

Opština Bosansko Grahovo je sklopila supsidijarni finansijski sporazum sa Vladom Federacije Bosne i Hercegovine u cilju Projekta urbane infrastrukture i pružanja usluga, odnosno kreditor je Međunarodna asocijacija za razvoj (IDA), broj WB IDA 39540, u iznosu od 24.845,00 SDR, odnosno 48.591,85 KM. Na osnovu usvojenog otplatnog plana, servisiranje kredita je započeto u 2013. godini po jednakim polugodišnjim anuitetima što na godišnjem nivou iznosi, sa pripadajućom kamatom (EUBOR) 4.036,97 KM. Otplata će trajati do kraja 2024. godine i Opština Bosansko Grahovo je uspješno ispoštovala postojeći otplatni plan tako da je do sada isplaćeno 28.407,00 KM, a preostao dug po navedenom kreditu iznosi 20.184,85 KM.

Drugi kreditni aranžman Opština je potpisala sa Federalnim ministarstvom finansija kao posrednik za povlačenje kredita u iznosu od 769.818,44 evra ili 1.505.634,00 KM od Evropske investicione banke (EIB) na period od 25 godina za projekat Izgradnja sistema vodosnabdijevanja opštine Bosansko Grahovo. Navedeni projekat je realizovan ali nije krenula otplata zato što je ugovorom predviđen grejs period od 6 godina tako da otplata navedenog kredita počinje 2021. godine i traje do 2046.godine.

Tabela 22 - Pregled kreditnog zaduženja Opštine (Izvor: Opština Bos. Grahovo)

Kredit - broj	Iznos-KM	Mjes.anutet u KM	God.iznos u KM	Br.godina do isplate	Ukupno isplaćeno KM
WB IDA 39540	48.591,85	336,50	4.036,97	5	28.407,00
02-14-159/15 08-14-7223/10	1.505.634,00 (navedeni iznos je bez kamate)	5.018,78 (navedeni iznos je bez kamate)	60.225,36 (navedeni iznos je bez kamate)	25	0,00

Kada je riječ o finansijskom stanju Opštine Bosansko Grahovo, akumulirane obaveze su na dan 28.04.2020. godine u iznosu od 1.054.664,17 KM. Za servisiranje kreditnih obaveza u narednih 8 godina će biti potrebno godišnje izdvajati oko 64.262,33 KM. U pogledu ostalih mogućih finansijskih obaveza koje mogu uticati na mogućnosti finansiranja strategije razvoja ove opštine najviši rizik se odnosi na priliv novca od strane šumskog doprinosa, te smanjenje priliva od raspodjele prihoda od poreza na dodanu vrijednost.

U periodu prethodnih 5 godina (2015.-2019. godine), za implementaciju kapitalnih investicija se ukupno izdvojilo 685.754,22 KM iz budžetskih i eksternih izvora, i to prosječno 137.150,84 KM godišnje. Iz budžeta je izdvojeno ukupno 516.729,06 KM ili godišnje u prosjeku 103.345,80 KM, dok je iz eksternih izvora izdvojeno 245.719,38 KM što je prosječno godišnje 49.143,90 KM. Godišnji ostvareni prihodi opštine u prethodnih 5 godina bili su u prosjeku oko 1.400.000 KM, dok su prosječni godišnji rashodi, iz kojih su financirane i ostale aktivnosti i projekti koji nisu kapitalne investicije, u proteklih pet godina bili oko 1.300.000 KM.

U sljedećem sedmogodišnjem razdoblju procjenjuje se da će opština za finansiranje strategije moći osigurati oko 3.470.000 milijuna KM od čega se očekuje oko 32% sredstava iz vlastitog budžeta, oko 27% iz eksternih izvora, odnosno kredita, entiteta, države, javnih preduzeća i privatnih izvora, te oko 40% iz IPA programa i drugih donatorskih izvora.

Tabela 23 - Pregled financijske procjene po glavnim izvorima finansiranja za period 2021.-2027. godine

Izvori finansiranja strategije razvoja JLS	Okvirna procjena po godinama							UKUPNO (u KM)
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	
Iz budžeta JLS (u KM)	150.000,00	160.000,00	160.000,00	160.000,00	165.000,00	165.000,00	165.000,00	1.125.000,00
Iz eksternih izvora (kredit, entiteti, kantoni, država, javna preduzeća i privatni izvori) (u KM)	130.000,00	135.000,00	135.000,00	135.000,00	135.000,00	135.000,00	140.000,00	945.000,00
Iz eksternih izvora (IPA, donatori i ostalo) (u KM)	160.000,00	170.000,00	180.000,00	200.000,00	210.000,00	230.000,00	250.000,00	1.400.000,00
UKUPNO (u KM)	440.000,00	465.000,00	475.000,00	495.000,00	510.000,00	530.000,00	555.000,00	3.470.000,00

Zaključak

U strukturi ostvarenih prihoda porezni prihodi čine oko 43%, neporezni oko 44% i grantovi oko 13%.

Veliki udio u neporeznim prihodima imaju naknade za korištenje državnih šuma koje čine 43% ostvarenih neporeznih prihoda. Također, važan izvor neporeznih prihoda predstavlja naknada za korištenje šuma i čini u prosjeku 20% budžeta. Također značajna stavka prihoda čine prihodi od indirektnog oporezivanja i to 42% od ukupno ostvarenih poreznih i neporeznih prihoda.

Grantovi, također, zauzimaju sve značajnije mjesto u finansiranju kapitalnih projekata i prosječno obuhvataju oko 11% prihoda.

Dominiraju tekući rashodi u odnosu na kapitalne rashode. U prosjeku plate i nakande zaposlenih čine oko 45% ukupnog budžeta. Materijalni izdaci i usluge za posmatrani period čine u prosjeku 28% ukupnih rashoda budžeta. Tekući grantovi u prosjeku čine oko 4% ukupnog budžeta.

S obzirom na visinu dosadašnjih prihoda i rashoda realno je očekivati da se za provedbu mjera iz

strategije u sljedećih sedam godina može očekivati oko 3.470.000 KM.

2.2. SWOT analiza i strateško fokusiranje

a) Pregled unutrašnjih i spoljnih faktora – SWOT analiza

Tabela 24 – SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dobra saobraćajna povezanost sa susjednim opštinama - Blizina međunarodnog graničnog prelaza s Republikom Hrvatskom (EU) - Nezagađen okoliš (<i>nema velikih zagađivača</i>) - Šumsko bogatstvo - Potencijal u obnovljivim izvorima energije (<i>biomasa</i>) - Bogatstvo u mineralnim sirovinama (treset, glina, šljunak) - Bogatstvo ljekovitim biljem - Prirodna baština (Šatorsko jezero, Borovača, Preodac, Stridon) - Obnovljivi izvori –vjetar - Prirodna i kulturna baština <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Trend povećanja broja zaposlenih u privatnom sektoru u prethodne tri godine - Smještajni kapaciteti u privatnom sektoru (<i>iako još uvijek neregistrirani</i>) - Povoljni uslovi i potencijal za razvoj poljoprivrede (<i>stočarstvo, pčelarstvo</i>) - Tradicija u drvo –prerađivačkoj industriji - Raspoloživost građevinskim zemljištem - Kapaciteti (količina proizvedenog mlijeka) u mljekarstvu <p>Stanovništvo i društvene djelatnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Veliki broj Grahovljana u dijaspori (oko 15.000 ljudi) - Kulturna i arheološka baština (kuća Gavrila Principa, nalazišta iz raznih perioda) - Dobro razvijena saradnja opštine i aktivnog NVO sektora <p>Upravljanje razvojem</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrađena projektna dokumentacija za vodosnabdijevanje 	<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dvije Mjesne zajednice slabo povezane sa središtem opštine - Još uvijek velik broj domaćinstava koji nije priključen na elektroenergetsku mrežu - Vodovodna infrastruktura još uvijek nije zadovoljavajuća - Nerazvijen sistem upravljanja otpadom (<i>još uvijek više od polovine stanovništva nije pokriveno organizovanim sistemom upravljanja otpadom</i>) - Zagađenost minama <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Slaba privredna dinamika (<i>nema većih firmi, najveća ima 21 zaposlenog u 2018. godini</i>) - Nerazvijeni turistički kapaciteti i infrastruktura (<i>nema agencija, nema turističkih preduzeća niti obrta</i>) - Visok stepen nezaposlenosti - Nerazvijeno tržišta rada (<i>nedostatak kvalifikovanog kadra, visok udio KV i NKV</i>) - Nedostatak podrške stočarstvu (veterinarska stanica) - Loša organizacija poljoprivredne proizvodnje - Usitnjenost posjeda (<i>nema zadruga niti udruženja poljoprivrednika</i>) - Loše provedena privatizacija (<i>uništeni industrijski kompleksi</i>) <p>Stanovništvo i društvene djelatnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Negativan prirodni priraštaj - Trend iseljavanja stanovništva - Negativna starosna struktura stanovništva (<i>visok udio stanovništva iznad 65 godina starosti</i>) - Mala gustina naseljenosti (<i>gustina naseljenosti je samo 3,1 s/km²</i>) - Nedostatak obrazovnih institucija (nema srednje škole) - Predškolsko obrazovanje je neobavezno - Nerazvijeni kulturni i sportski sadržaji (<i>nema značajnih kulturnih događanja i nema kulturnih institucija, nedostatak uređenih sportskih sadržaja</i>)

	<ul style="list-style-type: none"> - Potpuni izostanak sistema zdravstvene zaštite i institucija zdravstvenog sistema (<i>nema zdravstvenih institucija, nedostatak medicinskog kadra</i>) - Nedostatni institucionalni i ljudski kapaciteti za socijalni rad (<i>nema centra za socijalni rad i samo je jedna osoba zaposlena u opštini na ovim poslovima</i>) - Mali broj aktivnih NVO - Nema organizovanog javnog prevoza <p>Upravljanje razvojem</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nema evidencije o registrovanim NVO u opštini - Zgrada opštine nije u potpunoj funkciji (<i>dio zgrade još uvijek nije obnovljen</i>) - Ograničene nadležnosti opštine - Nedostatak sredstava u budžetu opštine - Loši opštinski kapaciteti (svi) - Nerješeni imovinsko – pravni odnosi - JKP Grahovo je u stečaju - Nema odjela za poljoprivredu u opštinskoj upravi
PRILIKE	PRIJETNJE
<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Blizina Hrvatske i Jadranskog mora <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dostupnost IPA i drugih donatorskih programa (<i>Eu4Agri, EU4Energy, EU4Competitiveness...</i>) - Dostupnost fondova s viših nivoa vlasti (<i>kantonalne, federalne i državne institucije</i>) - Rast potražnje za specifičnim vrstama turizma (<i>ciklo, aktivni, ruralni, lovni</i>) - Rastući trend potražnje za zdravom hranom <p>Stanovništvo i društvene djelatnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potražnja za autentičnim i mirnim sadržajem <p>Upravljanje razvojem</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prekogranična i međuopštinska saradnja - Regionalna saradnja u upravljanju otpadom - Uspostavljen aktivan dijalog sa kantonalnim nivoom vlasti - Donošenje strateških dokumenata na kantonalnom i entitetskom nivou (<i>ruralni razvoj, turizam, kultura, obrazovanje, promocija ulaganja...</i>) 	<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elementarne nepogode (<i>šumski požari, potresi</i>) - Slaba dinamika razminiranja <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Politička nestabilnost u kantonu, Federaciji, BiH i šire - Nepravedan sistem raspodjele sredstava (<i>Federacija-Kanton-Opština</i>) na račun opština <p>Stanovništvo i društvene djelatnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pojačan trend iseljavanja stanovništva - Migrantska kriza - Nepovoljna zakonska rješenja na višim nivoima vlasti u kontekstu rješavanja određenih socijalnih, zdravstvenih i drugih pitanja - Nepredviđene pojave koje ograničavaju društvene interakcije (<i>epidemije, bolesti...</i>) <p>Upravljanje razvojem</p> <ul style="list-style-type: none"> - Neusklađenost zakonske regulative iz oblasti šumarstva sa potrebama lokalne zajednice i evropskom poveljom o pravima lokalne zajednice - Nemaran odnos Kantona prema lokalnim zajednicama - Komplikovan administrativni aparat koji odbija ulagače/investitore

b) Strateško fokusiranje

Strateški fokusi opštine Bosansko Grahovo su bazirani na analizi stanja te na kombinaciji unutrašnjih i vanjskih faktora koji mogu uticati na budući razvoj opštine, kao i na iskorištavanje dostupnih prilika i izbjegavanje ili smanjivanje uticaja vanjskih prijetnji. Na osnovu ovih analiza izdvojili su se sljedeći ključni strateški fokusi:

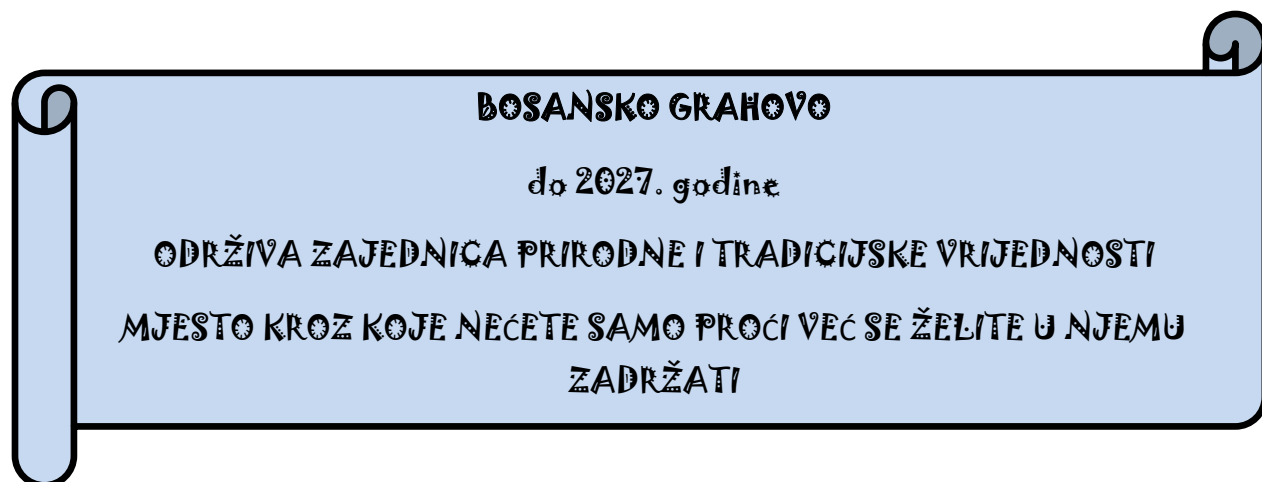
Tabela 25 – Pregled strateških fokusa

STRATEŠKI FOKUSI	
1.	Iskoristiti položaj opštine kao tranzitnog i pograničnog mjesta te jačati međuopštinsku saradnju
<p>Opština Bosansko Grahovo je pogranična opština u kojoj se nalazi i međunarodni granični prelaz sa Republikom Hrvatskom. Također, opština se nalazi na saobraćajnom pravcu koji povezuje Livno i Drvar, odnosno Bihać i okarakterisana je kao tranzitna opština. Iako je dobro saobraćajno povezana opština Bosansko Grahovo je dosta izolovana opština. Međutim, može se zaključiti kako je geografska pozicija Bosanskog Grahova dosta dobra i može se prepoznati kao snaga. Pogranični karakter opštine se može iskoristiti za razvoj prekogranične saradnje, razvoj specifičnih turističkih sadržaja te integraciju turizma i poljoprivrede. Razvojnim mjerama Bosansko Grahovo može iskoristiti svoju specifičnu poziciju i pretvoriti je u konkurentnu prednost.</p>	
2.	Iskoristiti prirodnu i kulturno-istorijsku baštinu za razvoj specifičnih grana poljoprivrede i turizma te razvoj sela
<p>Opština Bosansko Grahovo ima bogatu i raznovrsnu kulturno-istorijsku baštinu koja još uvijek nije dovoljno iskorištena. Poljoprivredna proizvodnja je dijelom razvijena ali nije podignuta na konkurentan nivo koji bi omogućio dovoljno prihoda. Također, iako postoje veliki potencijali za razvoj turizma, turizam još uvijek nije pozicioniran kao ozbiljna privredna grana. Stoga se opština u svom budućem razvoju želi usmjeriti na podizanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje i razvoja turizma te integraciju turizma i poljoprivrede.</p>	
3.	Afirmisati opštinu i privući investicije u opštinu
<p>Opština Bosansko Grahovo ne uživa pozitivan imidž, odnosno prati je percepcija male, siromašne i zapostavljene sredine koja ne pruža dovoljno prilika za život. Kako bi se mobilizovali resursi i iskoristile prednosti koje je opština prepoznala potrebno je mijenjati percepciju opštine i afirmisati opštinu kao prepoznatljivu i poželjnu lokaciju za posjetu i za ulaganja.</p>	
4.	Privući interes dijaspore za stavljanje u privrednu funkciju svoje imovine
<p>Iako nema preciznih podataka o broju dijaspore evidentno je kako je dijaspora Bosanskog Grahova brojna i prisutna širom svijeta. Dijaspore predstavlja potencijal kako za ulaganja tako i za izgradnju prepoznatljivosti i promocije opštine Bosansko Grahovo. Stoga opština Bosansko Grahovo želi usmjeriti svoju pažnju na mobilizaciju potencijala dijaspore kako bi se privukle nove inicijative, nove poslovne ideje i kako bi se dijaspora stavila u funkciju promocije opštine Bosansko Grahovo.</p>	

2.3. Vizija razvoja i strateški ciljevi, sa indikatorima

a) Vizija razvoja

Dobra vizija ima vanjsku i unutrašnju dimenziju, koje su međusobno usklađene. Vanjska dimenzija se izražava u vidu konkurentne pozicije koju lokalna zajednica namjerava zauzeti u svom okruženju. Unutarnja dimenzija se izražava u vidu zajedničke perspektive lokalnih aktera o tome kakvu zajednicu namjeravaju graditi u narednom strateškom razdoblju.

U tom je kontekstu opština Bosansko Grahovo definisala svoju razvojnu viziju koja će biti vodilja za razvoj opštine u budućnosti. Vizija razvoja opštine Bosansko Grahovo utemeljena je na prepoznatljivim vrijednostima i načelima održivog razvoja zajednice. Također, vizija razvoja opštine Bosansko Grahovo predstavlja karakter opštine koji se želi izgraditi u budućnosti a koja će biti smjernica ne samo za stanovništvo već i za buduća ulaganja u opštinu.

Vizija razvoja opštine Bosansko Grahovo bazira se na sljedećim vrijednostima:

- **Položaj** – tranzitno i pogranično područje
- **Kulturno-istorijska baština** – bogatstvo jedinstvene kulturno-istorijske baštine
- **Prirodna baština** – bogatstvo prostorom i jedinstvenim prirodnim potencijalima

b) Strateški ciljevi, sa indikatorima

Vodeći se identificiranim strateškim fokusima i vizijom razvoja opštine Bosansko Grahovo razvojni tim je definisao tri strateška cilja putem kojih se u sljedećih sedam godina želi doći do željene vizije.

Strateški cilj (SC) 1: Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova

Bosansko Grahovo posjeduje prirodne resurse kao što su planine, šume, vode, mineralne sirovine i poljoprivredno zemljište. Opštinska uprava želi stvoriti uslove za iskorištavanje ovih prirodnih resursa definisanjem prioriternih i realnih mogućnosti opštine. Potrebno je uraditi prostorno – plansku dokumentaciju sa definisanim industrijskim zonama i napraviti pregled postojeće industrijske infrastrukture, resursa u sirovinama i prioriternih akcija za privlačenje investitora. Za razvoj opštine potrebno je staviti u funkciju poljoprivredne resurse, naročito u stočarstvu i proizvodnji mlijeka što već

ima trend rasta u opštini. Poljoprivredu generalno treba bolje organizovati i razviti sisteme poticajnih mjera.

U saradnji sa nevladinim sektorom potrebno je ojačati kapacitete za stvaranje turističke ponude i promociju prirodnih vrijednosti opštine Bosansko Grahovo. Razvojem promotivnih instrumenata, a potom i konkretnih turističkih ponuda treba povećati broj posjetioca, naročito razvijati infrastrukturu za aktivni turizma, odnosno turizam vezan za prirodu te razvijati ruralni turizam i integraciju poljoprivrede i turizma, čime će se omogućiti i ostvarenje strateškog fokusa broj 2. i broj 3., odnosno iskoristiti će se prirodna i kulturno-istorijska baština za razvoj specifičnih grana poljoprivrede i turizma te razvoj sela, a s druge strane afirmisati sama opština za privlačenje investicija.

Kako je opština Bosansko Grahovo nemoćna da samostalno podigne turističke kapacitete većeg značaja potrebno je pokrenuti međuopštinsku inicijativu zajedničkog razvoja malih opština u Kantonu 10 kao i u prekograničnim područjima, sa ciljem da se mali gradovi kao čuvari kulturno – istorijske i prirodne baštine sa prepoznatljivim okolišnim kvalitetom povežu u mrežu zajedničke turističke ponude. U okviru ovog cilja opština će pokušati iskoristiti poziciju pogranične opštine i činjenicu da je dosada bila samo tranzitno mjesto.

Strateški cilj (SC) 2: Poboljšan kvalitet društvenog života i javnih sadržaja i usluga

Kvalitet i dostupnost sadržaja te javnih usluga u jednoj zajednici je temelj zdravog života i motiv ostanka i boravka u toj zajednici. Trenutno stanje je da opština Bosansko Grahovo ne nudi svojim stanovnicima, kao ni posjetiocima, dovoljan broj kvalitetnih sadržaja niti su javne usluge na zadovoljavajućem nivou. U tom kontekstu se u idućih sedam godina želi razviti potrebna infrastruktura za razvoj kulturnih i sportskih sadržaja koje će biti prvenstveno u funkciji zadovoljavanja potreba stanovništva, te potom i posjetioca. Također, želi se podići i kvalitet javnih usluga kao što su zdravstvene i socijalne usluge kako bi se poboljšalo zdravlje zajednice u cjelini. Isto tako, u idućih sedam godina se želi podići i dostupnost i kvalitet usluga javne uprave svim stanovnicima opštine bez obzira u kojem se dijelu opštine nalazili, što se direktno oslanja na ispunjenje strateškog fokusa br. 3. koji za cilj ima afirmisanje samog organa uprave u okviru njegovog rada i omogućavanje kvalitetnijeg sadržaja za stanovništvo putem različitih investicija koje će poboljšati kvalitet života u samoj opštini.

Strateški cilj (SC) 3: Poboljšan kvalitet komunalne infrastrukture i kvalitet okoliša

Opština Bosansko Grahovo još uvijek nema zadovoljavajući infrastrukturu, kako komunalnu tako i cestovnu, a isto tako je nerazvijen i sistem upravljanja otpadom, odnosno odnos prema okolišu je na niskom nivou. U tom pogledu opština kroz ovaj cilj želi u idućih sedam godina povećati dostupnost javne infrastrukture na cijelom prostoru opštine. Isto tako, uzimajući u obzir važnost zaštite okoliša opština će kroz ovaj strateški cilj posvetiti pažnju razvoju cirkularne ekonomije i podizati sistem upravljanja otpadom i zaštitom okoliša u svojoj nadležnosti. Ovaj strateški cilj se djelomično oslanja na sve definisane strateške fokuse, jer će se njegovom implementacijom uz saradnju sa drugim opštinama jedino omogućiti kvalitetna zaštita okoliša, a to je moguće kroz kvalitetnu i organizovanu lokalnu upravu, tako i kroz njegovo djelovanje i uticaj u privatnom sektoru kroz privlačenje različitih investicija bilo nacionalnih, bilo prekograničnih kroz jačanje odnosa sa grahovskom dijasporom.

Tabela 26 – Indikatori realizacije strateških ciljeva

STRATEŠKI CILJ 1 Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2018.)	Ciljna vrijednost (2027.)
	- Broj zaposlenih u privatnom sektoru	235	315
	- Broj nezaposlenih	278	198
	- Porezni prihodi u opštini	47%	55%
STRATEŠKI CILJ 2 Poboljšan kvalitet društvenog života i javnih sadržaja	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2018.)	Ciljna vrijednost (2027.)
	- Udio stanovnika do 14 godina starosti	160	220
	- Prirodni priraštaj stanovništva	-33	-10
	- Broj domaćinstava	1049	1800
STRATEŠKI CILJ 3 Poboljšan kvalitet komunalne infrastrukture i kvalitet okoliša	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2018.)	Ciljna vrijednost (2027.)
	- Procenat stanovnika pokriven prikupljanjem otpada	30%	50%
	- Broj stanovnika bez električne energije	289	200
	- Procenat stanovnika priključen na komunalnu infrastrukturu (voda i kanalizacija)	Voda (50%) Kanaliz. (40%)	Voda (60%) Kanaliz. (55%)

3. Prioriteti i mjere sa indikatorima

Prioriteti predstavljaju ključna polja i smjerove djelovanja za ostvarenje vizije i strateških ciljeva i kao takvi imaju najveći uticaj na razvoj, odnosno ostvarenje strateških indikatora. Definisani prioriteti su grupisani pod relevantnim strateškim ciljevima (Tabela 27).

Tabela 27. - Prioritetni ciljevi

STRATEŠKI CILJ 1: Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 1.1. – Razvijeno preduzetništvo i privučena nova ulaganja • Prioritet 1.2. – Razvijena poljoprivreda • Prioritet 1.3. – Razvijen turizam
STRATEŠKI CILJ 2 : Poboljšan kvalitet društvenog života i javnih sadržaja	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 2.1. – Unaprjeđena zdravstvena i socijalna zaštita i obrazovanje • Prioritet 2.2. – Razvijeni kulturni i sportski sadržaji • Prioritet 2.3. – Poboljšan kvalitet usluga opštinske uprave
STRATEŠKI CILJ 3: Poboljšan kvalitet komunalne infrastrukture i kvalitet okoliša	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 3.1. – Poboljšani vodosnabdjevanje i kanalizacija • Prioritet 3.2. – Poboljšan kvalitet upravljanja otpadom i komunalna infrastruktura • Prioritet 3.2. – Razvijena cestovna i tehnička infrastruktura na cijelom prostoru opštine

a) Pregled prioriteta i pripadajućih mjera sa indikatorima

Prioriteti za strateški cilj 1, uključujući pripadajuće mjere, prikazani su u Tabeli 19. U sklopu svakog prioriteta definisani su indikatori (krajnjeg) rezultata sa početnim i ciljnim vrijednostima.

Tabela 28. – Prioriteti sa Strateški cilj 1 sa indikatorima

Strateški cilj 1 - Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova	Indikator (krajnjeg) rezultata	Početna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
Prioritet 1.1. – Razvijeno preduzetništvo i privučena nova ulaganja	- Broj privrednih subjekata	18	25
	- Broj novih prerađivačkih pogona	0	3
	- Broj obrta	40	70
	- Broj zaposlenih kroz nove investicije	0	40
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
M.1.1.1. Podrška privlačenju ulaganja			
M.1.1.2. Podrška preduzetništvu mladih i žena			
Prioritet 1.2. – Razvijena poljoprivreda	- Broj registrovanih OPGova	102	170
	- Površina obrađene zemlje	409ha	800ha
	- Broj poljoprivrednih udruženja i zadruga	1	5
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
M.1.2.1. Podrška proizvodnji i preradi poljoprivrednih proizvoda			
M.1.2.2. Podrška preradi, promociji i prodaji poljoprivrednih proizvoda			

Prioritet 1.3. – Razvijen turizam	- Broj registrovanih posjeta opštini godišnje	0	100
	- Broj registrovanih noćenja godišnje	0	200
	- Dužina registrovanog boravka turista	0	2 dana

PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA

M.1.3.1. Razvoj specifične turističke infrastrukture

M.1.3.2. Promocija turizma

Prioriteti za Strateški cilj 2 sa pripadajućim mjerama prikazani su u Tabeli 29. U sklopu svakog prioriteta definisani su indikatori (krajnjeg) rezultata sa početnim i ciljnim vrijednostima.

Tabela 29. - Prioriteti za strateški cilj 2 sa pripadajućim mjerama

Strateški cilj (SC) 2: Poboljšan kvalitet društvenog života i javnih sadržaja	Indikator (krajnjeg) rezultata	Početna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
Prioritet 2.1. – Unaprjeđena zdravstvena i socijalna zaštite i obrazovanje	- Broj upisanih učenika u osnovnu školu	83	120
	- Procenat zdravstveno osiguranih lica	56%	76%
	- Broj korisnika socijalne zaštite	352	220
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
M.2.1.1. Unapređenje kapaciteta odgojno - obrazovnog sistema			
M.2.1.2. Unapređenje zdravstvene zaštite stanovništva			
M.2.1.3. Unapređenje socijalne zaštite stanovništva			
Prioritet 2.2. – Razvijeni kulturni i sportski sadržaji	- Broj sportskih aktivnosti/događaja godišnje	0	20
	- Broj kulturnih dešavanja godišnje	2	5
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
M.2.2.1. Podrška razvoju sportskih sadržaja			
M.2.2.2. Podrška razvoju kulturnih sadržaja			
M.2.2.3. Zaštita i uređenje kulturno-istorijskog nasljeđa			
Prioritet 2.3. – Poboljšan kvalitet usluga opštinske uprave	- Broj prijavljenih projekata na vanjske izvore finansiranja godišnje	3	7
	- Nivo kapaciteta za zaštitu i spašavanje izražen u procentima ¹	10%	40%
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
M.2.3.1. Izrada razvojne dokumentacije			
M.2.3.2. Podizanje nivoa bezbjednosti stanovništva			

¹ Kapaciteti za zaštitu i spašavanje predstavljaju sastavni dio kapaciteta kojim araspolaže opštinska uprava, i godišnjim inventurnim pregledom i popunjavanjem službenih obrazaca za te svrhe se provjerava u kom postotku opština raspolaže kapacitetima koji se odnose na ovu vrstu zaštite i spašavanja, što pripada oblasti civilne zaštite.

Prioriteti za Strateški cilj 3 sa pripadajućim mjerama prikazani su u Tabeli 21. U sklopu svakog prioriteta definisani su indikatori (krajnjeg) rezultata sa početnim i ciljnim vrijednostima.

Tabela 30. - Prioriteti za strateški cilj 3 sa pripadajućim mjerama

PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
Strateški cilj (SC) 3: Poboljšan kvalitet života kroz dostupnost javne infrastrukture i kvalitet okoliša	Indikator (krajnjeg) rezultata	Početna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
Prioritet 3.1. – Poboljšani vodosnabdjevanje i kanalizacija	- Broj priključaka na vodovodni sistem	429	630
	- Broj priključaka na kanalizacijski sistem	242	258
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
M.3.1.1. Zaštita izvorišta M.3.1.2. Razvoj sistema vodosnabdjevanja M.3.1.3. Unapređenje sistema za odvodnju otpadnih voda i njihovo prečišćavanje			
Prioritet 3.2. – Poboljšan kvalitet upravljanja otpadom i komunalna infrastruktura	- Broj novih MZ uključenih u prikupljanje otpada	0	2
	- Broj stanovnika obuhvaćenih uređenom komunalnom infrastrukturom	242	258
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
M.3.2.1. Unapređenje kvaliteta upravljanja otpadom M.3.2.2. Uređenje kvaliteta komunalne infrastrukture			
Prioritet 3.3. Razvijena cestovna i tehnička infrastruktura na cijelom prostoru opštine	- Broj priključaka na elektroenergetsku mrežu	1336	1448
	- Pokrivenost opštine asfaltiranim saobraćajnicama	105	150
M.3.3.1. Asfaltiranje putne komunikacije M.3.3.2. Elektrifikacija naselja			

4. Ključni strateški projekti

Strateški projekti su intervencije od najvećeg značaja i trebaju imati višestruki efekat a njihova implementacija je osnov za pokretanje drugih projekata. Opština Bosansko Grahovo je identifikovala 2 ključna strateška projekta.

1. Gradska vodovodna mreža

Kratki opis projekta:

Povećanje kvaliteta sistema vodosnabdijevanja u opštini Bosansko Grahovo pretpostavka je za ekonomski razvoj opštine i podizanje kvaliteta života. Cilj ovog ključnog strateškog projekta je poboljšati usluge prema krajnjim korisnicima i stvoriti preduslove za bolje održavanje i unaprjeđenje sistema vodosnabdijevanja. Unaprjeđenjem i izgradnjom vodovodne infrastrukture će se povećati pokrivenost stanovništva i privrednih subjekata kvalitetnom pitkom vodom.

Indikativni finansijski okvir za realizaciju: 1.200.000,00

2. Osnivanje preduzetničke zone

Kratki opis projekta:

Privlačenje ulaganja u opštinu Bosansko Grahovo, s posebnim naglaskom na prerađivačku industriju utemeljenu na prirodnim resursima, pretpostavka je za otvaranje novih radnih mjesta i pružanje novih mogućnosti stanovništvu Opštine Bosansko Grahovo. Stoga je potrebno posvetiti se stvaranju uslova za nova ulaganja kroz promovisanje ovih investicionih potencijala opštine. Cilj ovog ključnog strateškog projekta je stvoriti uslove za nova ulaganja i stimulisati otvaranje prerađivačkih pogona koji bi mogli uvezati kratke lance vrijednosti, te na taj način poboljšali ukupni poslovni ambijent opštine.

Indikativni finansijski okvir za realizaciju: 250.000,00

5. Provjera međusobne usklađenosti strateških dokumenata

Strateški dokument višeg nivoa	Vezani strateški cilj, prioritet i/ili mjera iz strategije razvoja
Strategija razvoja Hercegbosanske županije 2021-2027 (nacrt)	
Strateški cilj 1. Ubrzan ekonomski razvoj	<p>Strateški cilj 1. Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 1.1. – Razvijeno preduzetništvo i privučena nova ulaganja <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> • Prioritet 1.2. – Razvijena poljoprivreda <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> • Prioritet 1.3. – Razvijen turizam <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i>
Strateški cilj 2. Unaprjeđenje društvene infrastrukture	<p>Strateški cilj 2: Poboljšan kvalitet društvenog života i javnih sadržaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 2.2. – Razvijeni kulturni i sportski sadržaji <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> • Prioritet 2.3. – Poboljšan kvalitet usluga opštinske uprave <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i>
Strateški cilj 3. Moderna infrastruktura i očuvan okoliš	<p>Strateški cilj 3: Poboljšan kvalitet života kroz dostupnost javne infrastrukture i kvalitet okoliša</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 3.1. – Poboljšani vodosnabdjevanje i kanalizacija <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> • Prioritet 3.2. – Poboljšan kvalitet upravljanja otpadom i komunalna infrastruktura <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> • Prioritet 3.2. – Razvijena cestovna i tehnička infrastruktura na cijelom prostoru opštine <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i>
Strategija razvoja Federacije BiH (2021-2027) - nacrt	
Strateški cilj 1 – Ubrzn ekonomski razvoj	<p>Strateški cilj 1. Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 1.1. – Razvijeno preduzetništvo i privučena nova ulaganja <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> • Prioritet 1.2. – Razvijena poljoprivreda <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> • Prioritet 1.3. – Razvijen turizam <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i>
Strateški cilj 2 – Prosperitetan i inkluzivan društveni rast	<p>Strateški cilj 2: Poboljšan kvalitet društvenog života i javnih sadržaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 2.1. – Unaprjeđena zdravstvena i socijalna zaštite i obrazovanje <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> • Prioritet 2.3. – Poboljšan kvalitet usluga opštinske uprave <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i>

Strateški cilj 3 – Resursno efikasan i održiva razvoj	<p>Strateški cilj 3: Poboljšana kvaliteta života kroz dostupnost javne infrastrukture i kvalitet okoliša</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 3.1. – Poboljšani vodosnabdjevanje i kanalizacija <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> • Prioritet 3.2. – Poboljšana kvaliteta upravljanja otpadom i komunalna infrastruktura <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> • Prioritet 3.3. Razvijena cestovna i tehnička infrastruktura na cijelom prostoru opštine <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> <p>Strateški cilj 1. Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 1.2. – Razvijena poljoprivreda <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i>
Strateški cilj 4 – Transparentan, efikasan i odgovoran javni sektor	<p>Strateški cilj 2: Poboljšana kvaliteta društvenog života i javnih sadržaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 2.3. – Poboljšana kvaliteta usluga opštinske uprave <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i>
Strateški plan ruralnog razvoja BiH (2018-2021) - Okvirni dokument	
Strateški cilj I: Osiguranje stabilnosti dohotka i izjednačavanje uslova poslovanja sa okruženjem	<p>Strateški cilj 1. Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 1.2. – Razvijena poljoprivreda <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i>
Strateški cilj V- Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima kroz ostvarivanje novih izvora prihoda i unapređenje fizičke infrastrukture, društvene uključenosti i dostupnosti javnih usluga	<p>Strateški cilj 1. Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 1.3. – Razvijena turizam <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i>
Okvirna strategija prometa Bosne i Hercegovine 2015.-2030.	
Strateški cilj: Zadovoljiti potrebe u smislu održavanja, poboljšanja i razvoja prometne infrastrukture	<p>Strateški cilj 3: Poboljšana kvaliteta života kroz dostupnost javne infrastrukture i kvalitet okoliša</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 3.2. – Razvijena cestovna i tehnička infrastruktura na cijelom prostoru opštine <ul style="list-style-type: none"> - <i>Strateško usmjerenje višeg nivoa vlasti</i> - <i>Zajednički podržana intervencija višeg i nižeg nivoa vlasti</i>
OKVIR ZA CILJEVE ODRŽIVOG RAZVOJA U BIH – SDG OKVIR	
Razvojni pravac: "Pametna rast" <i>Akcelerator 2.1 Povoljno</i>	<p>Strateški cilj 1. Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 1.1. – Razvijeno preduzetništvo i privučena nova ulaganja

<p><i>okruženje za poduzetništvo i inovacije</i> <i>Akcelerator 2.2 Povećanje investicija u infrastrukturu</i> <i>Akcelerator 2.3 Unapređenje pristupa i kvalitete obrazovanja i nauke</i> <i>Akcelerator 2.5 Pametno upravljanje prirodnim resursima i okolišem</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 1.2. – Razvijena poljoprivreda • Prioritet 1.3. – Razvijen turizam <p>Strateški cilj 2: Poboljšan kvalitet društvenog života i javnih sadržaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 2.2. – Razvijeni kulturni i sportski sadržaji • Prioritet 2.3. – Poboljšan kvalitet usluga opštinske uprave <p>Strateški cilj 3: Poboljšan kvalitet života kroz dostupnost javne infrastrukture i kvalitet okoliša</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 3.1. – Poboljšani vodosnabdjevanje i kanalizacija • Prioritet 3.2. – Poboljšan kvalitet upravljanja otpadom i komunalna infrastruktura • Prioritet 3.2. – Razvijena cestovna i tehnička infrastruktura na cijelom prostoru opštine
<p>Razvojni pravac: <i>“Socijalna uključenost – društvo jednakih mogućnosti”</i> <i>Akcelerator 3.1 Unapređenje politike socijalne zaštite</i> <i>Akcelerator 3.3 Efikasna zdravstvena zaštita za sve</i></p>	<p>Strateški cilj 2: Poboljšan kvalitet društvenog života i javnih sadržaja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prioritet 2.2. – Unaprjeđeni zdravstvena i socijalna zaštite i obrazovanje • Prioritet 2.2. – Razvijeni kulturni i sportski sadržaji • Prioritet 2.3. – Poboljšan kvalitet usluga opštinske uprave

6. Indikativni finansijski okvir

INDIKATIVNI FINANCIJSKI PLAN OPŠTINA BOS. GRAHOVO (2021-2027)					
Redni broj i oznaka	Struktura finansiranja u %	Ukupno u KM	Budžet institucije u KM	Ostali izvori	
				u KM	Naziv potencijalnog izvora
1. Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bos. Grahova	19,31%	670.000	295.000	375.000	
1.1. Razvijeno preduzetništvo i privučena nova ulaganja	20,08%	490.000	200.000	290.000	
1.1.1. Podrška privlačenju ulaganja	19,26%	470.000	200.000	270.000	Lokalni i regionalni preduzetnici i potencijalni investitori
1.1.1.1. Ključni strateški projekat Osnivanje preduz. Zone	16,39%	400.000	150.000	250.000	Federalno ministarstvo razvoja, preduzetništva i obrta
1.1.2. Podrška preduzetništvu mladih i žena	0,82%	20.000	-	20.000	UNFPA, UNWOMEN, USAID
1.2. Razvijena poljoprivreda	3,28%	80.000	60.000	20.000	
1.2.1 Podrška proizvodnji i preradi poljoprivrednih proizvoda	1,23%	30.000	10.000	20.000	Vlada Švicarske u BiH i Vlada Norveške u BiH
1.2.2 Podrška promociji i prodaji poljoprivrednih proizvoda	2,05%	50.000	50.000	-	
1.3. Razvijeni turizam	4,10%	100.000	35.000	65.000	
1.3.1. Razvoj specifične turističke infrastrukture	2,05%	50.000	25.000	25.000	Vlada Švicarske u BiH u suradnji sa UNDP BiH i Vlada Norveške u BiH
1.3.2. Promocija turizma	2,05%	50.000	10.000	40.000	Ministarstvo turizma FBiH uz učešće građana Bos. Grahova
2. Poboļšan kvalitet društvenog života i javnih sadržaja	10,37%	360.000	135.000	225.000	
2.1. Unaprjeđena zdravstvena i	4,90%	170.000	65.000	105.000	

socijalna zaštita i obrazovanje					
2.1.1. Unaprjeđene kapacitete odgojno-obrazovnog sistema	1,44%	50.000	30.000	20.000	Erbert Stiftung Fondacija, Organizacija Diakoniewerk
2.1.2. Unaprjeđene zdravstvene zaštite stanovništva	1,44%	50.000	25.000	25.000	Vlada Kantona 10 i Vlada FBiH
2.1.3. Unaprjeđene socijalne zaštite stanovništva	2,02%	70.000	10.000	60.000	UNICEF i Ministarstvo rada, zdravstva i soc. skrbi K10
2.2. Razvijeni kulturni i sportski sadržaji	2,59%	90.000	40.000	50.000	
2.2.1. Podrška razvoju sportskih događaja	0,29%	10.000	5.000	5.000	Ministarstvo znanosti, kulture i sporta K10
2.2.2. Podrška razvoju kulturnih sadržaja	1,44%	50.000	30.000	20.000	Vlada R Srbije
2.2.3. Zaštita i uređenje kulturno-istorijskog nasljeđa	0,86%	30.000	5.000	25.000	Federalno ministarstvo kulture i sporta
2.3. Poboljšana kvaliteta usluga opštinske uprave	2,88%	100.000	30.000	70.000	
2.3.1. Izrada razvojne dokumentacije	1,44%	50.000	10.000	40.000	Federalna geodetska uprava
2.3.2. Podizanje razine bezbjednosti stanovništva	1,44%	50.000	20.000	30.000	Federalna uprava civilne zaštite i Vlada K10
3. Poboljšana kvaliteta života kroz dostupnost javne infrastrukture i kvaliteta okoliša	70,32%	2.440.000	695.000	1.745.000	
3.1. Poboljšana vodosnabdijevanja i kanalizacija	48,70%	1.690.000	370.000	1.320.000	
3.1.1. Zaštita izvorišta	1,15%	40.000	20.000	20.000	JP Slivovi Jadranskog mora i Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede šumarstva K10
3.1.2. Razvoj sistema vodosnabdijevanja	43,23%	1.500.000	300.000	1.200.000	Vlada R Hrvatske

3.1.2.1. Ključni strat. Projekat vodosnabdijevanja	34,58%	1.200.000	200.000	1.000.000	Fond za zaštitu okoliša
3.1.3 Unaprjeđenje sistema za odvodnju otpadnih voda i njihovo prečišćavanje	4,32%	150.000	50.000	100.000	Vlada R Hrvatske i Vlada K10
3.2. Poboljšanje kvaliteta upravljanja otpadom i komunalna infrastruktura	8,36%	290.000	225.000	65.000	
3.2.1. Unaprjeđenje kvaliteta upravljanja otpadom	4,47%	155.000	100.000	55.000	JP Li čistoća
3.2.2. Uređenje kvalitetne komunalne infrastrukture	3,89%	135.000	125.000	10.000	Neformalna grupa građana iz Amerike porijeklom iz Bos. Grahova
3.3. Razvijena cestovna i tehnička infrastruktura na cijelom prostoru opštine	13,26%	460.000	100.000	360.000	
3.3.1. Asfaltiranje putne komunikacije	11,53%	430.000	100.000	330.000	Vlada FBiH i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice FBiH
3.3.2. Elektrifikacija naselja	0,86%	30.000	-	30.000	JP Elektroprivreda HZHB
UKUPNO	100%	3.470.000	1.125.000	2.345.000	
PREGLED PO IZVORIMA					
(iznosi u KM i procenti)					
		Kreditna sredstva	Sredstva EU i drugih međunarodnih donatora	Ostale donacije	
Budžetska sredstva					
	1.125.000,00	633.150,00	1.711.850,00		
	32,42%	27,58%	40%	0,00%	

* Struktura učešća finansiranja (u %) prioriteta i strateških ciljeva u ukupnom iznosu finansiranja strateškog dokumenta.

** Struktura finansiranja po izvorima finansiranja.

7. Okvir za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja

Pregled postojećih kapaciteta za implementaciju Strategije

U prethodnim procesima izrade Strategije razvoja Opštine Bosansko Grahovo 2016-2020 bio je zastupljen participatorni pristup koji se ogledao u postojanju opštinskog razvojnog tima u koji su bili uključeni rukovodeći i drugi službenici opštinske administracije, međutim, u prethodnom periodu nije se provodilo praćenje, vrednovanje, ažuriranje niti revizija postojećeg strateškog dokumenta, a nisu se izrađivali ni akcioni niti drugi planovi za implementaciju strateškog dokumenta. Poslovi razvojnog planiranja i upravljanja razvojem prema Pravilniku dodijeljeni su Službi za privredu, finansije i civilnu zaštitu (Služba), dok kod drugih organizacionih jedinica ovi poslovi nisu propisani. Međutim, na osnovu analize trenutnog stanja u oblasti razvojnog planiranja i upravljanja razvojem može se konstatovati da se funkcije iz ove oblasti nisu u potpunosti provodile, naročito kada se govori o procesima planiranja i praćenja samog strateškog dokumenta.

Uz podršku ILDP projekta Opština Bosansko Grahovo je početkom 2020. godine izvršila detaljnu analizu postojećih kapaciteta za upravljanje lokalnim razvojem i složila se sa preporukama ILDP projekta o uspostavljanju funkcionalnih i sistematizovanih radnih mjesta koja će se baviti ovim pitanjima.

Ključnu ulogu u implementaciji, praćenju i vrednovanju Strategije prema navedenim preporukama imaju:

- Načelnik opštine kroz jasno uspostavljanje mehanizama i definisanje odgovornosti službi u pogledu implementacije dijelova Strategije iz njihove nadležnosti te obezbjeđivanja njihove koordinacije.
- Jedinstveni opštinski organ kroz svoje organizacione jedinice koji priprema program razvoja opštine, prostorne i urbanističke planove i učestvuje u izradi i operacionalizaciji plana implementacije strateških intervencija 1+2.
- Služba za privredu, finansije i civilnu zaštitu, gdje su sistematizovana dva radna mjesta koja se isključivo bave poslovima upravljanja lokalnim razvojem i čine tzv. jedinicu za upravljanje razvojem (JURA);
 - *Stručni savjetnik za privredu, razvojno planiranje i upravljanje razvojem i javne nabavke*, koji je nosilac poslova razvojnog planiranja i upravljanja razvojem, poslovima finansija, te poslovima provođenja procesa javnih nabavki, priprema podloge i podatke za proces izrade Strategije razvoja Opštine uključujući konsultacije, te koordinira i prati proces izrade, implementacije, izvještavanja i evaluacije Strategije razvoja Opštine, stara se o usklađenosti budžetskog planiranja i programa javnih investicija sa razvojnim prioritetima Opštine, definiše podsticajne mehanizme za finansiranje razvojnih prioriteta utvrđenih u Strategiji razvoja Opštine, koordinira razradu i implementaciju strateških projekata identifikovanih u Strategiji razvoja, koordinira proces praćenja, evaluacije i izvještavanja o realizaciji Strategije razvoja Opštine u skladu sa utvrđenim sistemom indikatora i vodi javno dostupnu bazu podataka za praćenje implementacije Strategije razvoja Opštine.
 - *Viši samostalni referent za lokalni razvoj*, učestvuje u izradi Strategije razvoja Opštine, i implementacionih dokumenata Opštinskog organa uprave u skladu sa propisima o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem, izrađuje projektne prijedloge, elaborate, studije, programe iz oblasti razvojnog planiranja i upravljanja razvojem, te učestvuje u predlaganju i odabiru projekata iz Akcionog plana implementacije strateških dokumenata,

Pozicija Stručnog savjetnika za privredu, razvojno planiranje i upravljanje razvojem i javne nabavke je popunjena, dok je konkursna procedura za prijem Višeg samostalnog referenta za lokalni razvoj provedena ali je u toku žalbeni postupak pred kantonalnim nadležnim institucijama, te se očekuje njegovo okončanje u narednom periodu, čime bi potpuna funkcionalnost JURA-e bila omogućena.

Detaljnou analizom u okviru preporuka koje su donesene i usvojene od strane načelnika potrebe za unaprijeđenjem pristupa upravljanju razvojem i unaprijeđenjem kapaciteta samog organa uprave su evidentirane i ogledaju se u sljedećem:

- Unaprijediti internu komunikaciju službi i jedinice za koordinaciju strateških aktivnosti (JURA) s ciljem pravovremenog prikupljanja podataka, izrade jedinstvene baze projekata sa relevantnim podacima i pokazateljima ostvarenja strategije te redovne analize ostvarenja implementacije putem tematskih (mjesečnih/kvartalnih sastanka);
- Osigurati dostavljanje podataka kreiranjem jedinstvenih formi i obrazaca za izvještavanje od strane svih učesnika u implementaciji;
- Unaprijediti komunikaciju i ulogu Partnerske grupe u svim procesima upravljanja razvojem;
- Jačati međusobni dijalog i kanale komunikacije sa eksternim akterima s ciljem aktivnijeg uključenja u procese planiranja i implementacije u svrhu postizanja boljih i održivih rezultata;
- Jačati kapacitete predstavnika lokalne uprave i eksternih aktera za pisanje projekata u skladu sa zahtjevima donatora i EU fondova u svrhu privlačenja eksternih izvora koji predstavljaju visok udio u implementaciji strategije razvoja;
- Jačati sistem upravljanja kvalitetom putem dosljedne primjene planova rada ali i putem ostalih mehanizama (npr. anketiranjem građana ili provođenjem tematskih sastanaka sa Partnerskom grupom, NVO, poslovnim sektorom, vezano za informisanje o Strategiji razvoja, planiranim i provedenim intervencijama koje imaju direktne efekte na potrebe socioekonomskih aktera).

Tabela 31. - Pregled aktivnosti i odgovornosti za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja JLS

Osnovne aktivnosti i odgovornosti za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja	
Aktivnosti(*)	Nadležnost (ko?)
Priprema/ažuriranje Kalendara aktivnosti Jedinice za upravljanje razvojnim aktivnostima (JURA***)	Nosilac procesa: Stručni savjetnik za privredu, razvojno planiranje i upravljanje razvojem i javne nabavke Učesnici procesa: Pomoćnici načelnika
Priprema mehanizama i alata za praćenje i izvještavanje o ostvarenju strategije razvoja (uključujući lokalizirane ciljeve održivog razvoja BIH)	Nosilac procesa: Stručni savjetnik za privredu, razvojno planiranje i upravljanje razvojem i javne nabavke Učesnici procesa: članovi JURA tima zajedno sa načelnikom
Definisanje prioriteta na osnovu strateško-programskih dokumenata za naredni 1+2 planski ciklus	Nosilac procesa: Rukovodilac JURA-e (pomoćnik načelnika Službe za privredu, finansije i civilnu zaštitu) zajedno s načelnikom Učesnici u procesu: ostali službenici
Priprema trogodišnjih i godišnjih planova rada službi, uključujući projekte iz strategije razvoja i vezane redovne aktivnosti	Nosilac procesa: Načelnik Učesnici procesa: Rukovodilac JURA-e sa ostalim ključnim službenicima (Stručni savjetnik za provredu, razvojno planiranje i upravljanje razvojem i

	javne nabavke i Viši samostalni referent za lokalni razvoj)
Izrada Trogodišnjeg i Godišnjeg plana rada JLS (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Pomoćnici načelnika zajedno Načelnikom Učesnici procesa: ostali ključni službenici
Uključivanje ključnih strateških projekata i aktivnosti u plan Budžeta (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik Učesnici procesa: Rukovodilac JURA-e zajedno sa ostalim ključnim službenicima
Usklađivanje godišnjih planova rada službi/odjeljenja i Godišnjeg plana rada JLS sa usvojenim Budžetom (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Pomoćnici načelnika zajedno sa Načelnikom Učesnici procesa: Rukovodilac JURA-e zajedno sa ostalim ključnim službenicima
Usvajanje Godišnjeg plana rada JLS (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik Učesnici procesa: Opštinsko vijeće
Razrada projekata iz Godišnjeg plana rada JLS	Nosilac procesa: Rukovodilac JURA-e Učesnici procesa: Službenici JURA-e
Praćenje i privlačenje eksternih izvora finansiranja projekata	Nosilac procesa: Rukovodilac JURA-e Učesnici procesa: Službenici JURA-e zajedno sa ostalim ključnim službenicima
Praćenje provođenja Godišnjeg plana rada JLS i ostvarenja strateških ciljeva	Nosilac procesa: Rukovodilac JURA-e Učesnici procesa: Ostali službenici JURA-e zajedno sa službenicima koji vode poslove finansija
Izrada godišnjih izvještaja o radu službi/odjeljenja	Nosilac procesa: Pomoćnici načelnika zajedno sa Načelnikom Učesnici procesa: Rukovodilac JURA-e sa ostalim ključnim službenicima
Uključivanje javnosti/ Partnerske grupe u praćenje provođenja strategije razvoja ^(**)	Nosilac procesa: Rukovodilac JURA-e Učesnici procesa: Ostali službenici JURA-e; Partnerska grupa
Priprema i razmatranje Izvještaja o razvoju (za prethodnu godinu)	Nosilac procesa: Rukovodilac JURA-e Učesnici procesa: Ostali službenici JURA-e sa Načelnikom
Priprema i razmatranje Godišnjeg izvještaja o radu JLS (za prethodnu godinu)	Nosilac procesa: Rukovodilac JURA-e zajedno sa Načelnikom Učesnici procesa: Ostali službenici JURA-e
Usvajanje i objavljivanje Izvještaja o razvoju (za prethodnu godinu)	Nosilac Inicijator i vlasnik procesa: Načelnik Učesnici procesa: Opštinsko vijeće
Usvajanje i objavljivanje Godišnjeg izvještaja o radu JLS (za prethodnu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik JLS Učesnici procesa: Opštinsko vijeće
Ostale važne aktivnosti: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uspostavljanje i unapređenje međuopćinske saradnje ▪ Pokretanje procesa evaluacije strategije razvoja 	Nosilac procesa: Rukovodilac JURA-e Učesnici procesa: Ostali službenici JURA-e

Napomene:

(*) *Predviđene aktivnosti se odnose na godišnji ciklus planiranja, praćenja, vrednovanja i izvještavanja i za svaki naredni ciklus se ponavljaju. Aktivnosti su u skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH koji je stupio na snagu u mjesecu maju 2017. godine. Rokovi za izvršenje predviđenih aktivnosti se preuzimaju iz provedbenih uredbi Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH i Zakona o budžetima Federacije Bosne i Hercegovine, kao i internog regulatornog okvira JLS.*

(**) *Partnerska grupa se uključuje minimalno jednom godišnje u praćenje provođenja strategije lokalnog razvoja.*

(***) *JURA je jedinica za upravljanje razvojem. Tamo gdje nije uspostavljena JURA, ulogu preuzima Razvojni tim (RT) do potpune uspostave JURA-e.*

8. Prilozi

8.1 Sažeti pregled strategije razvoja

Redni broj i oznaka	NAZIV	INDIKATORI I FINANSIJSKI IZVORI		
		Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora*	Ciljne vrijednosti indikatora**
1. Strateški cilj	Razvijena privreda utemeljena na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova	- Broj zaposlenih u privatnom sektoru	235	315
		- Broj nezaposlenih	278	198
		- Porezni prihodi u opštini	47%	55%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		145.000,00	125.000,00	270.000,00
1.1. Prioritet	Razvijeno preduzetništvo i privučena nova ulaganja	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		- Broj privrednih subjekata	18	25
		- Broj novih prerađivačkih pogona	0	3
		- Broj obrta	40	70
		- Broj zaposlenih kroz nove investicije	0	40
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		50.000,00	40.000,00	90.000,00
1.1.1. Mjera	Podrška privlačenju ulaganja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj formalno pokrenutih inicijativa za ulaganja	0	3
		- Broj investicijskih projekata spremnih za ulaganja	0	3
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		270.000,00	200.000,00	470.000,00
1.1.2. Mjera	Podrška preduzetništvu mladih i žena	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj održanih	0	2

		treninga i seminara godišnje		
		- Broj polaznika seminara na godišnjem nivou	0	20
		- Broj pokrenutih novih poslovnih ideja	0	10
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		0,00	20.000,00	20.000,00
1.2. Prioritet	Razvijena poljoprivreda	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		- Broj registrovanih OPGova	102	170
		- Površina obrađene zemlje	409ha	800ha
		- Broj poljoprivrednih udruženja i zadruga	1	5
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		60.000,00	20.000,00	80.000,00
1.2.1. Mjera	Podrška proizvodnji i preradi poljoprivrednih proizvoda	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj podržanih OPGova na godišnjem nivou	0	10
		- Iznos izdvojenih finansijskih sredstava za podršku godišnje	0	10.000,00
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		10.000,00	20.000,00	30.000,00
1.2.2. Mjera	Podrška promociji i prodaji poljoprivrednih proizvoda	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj poljoprivrednih proizvođača korisnika pijace	0	10
		- Broj OPGova zastupljen u Grahovskoj kući	0	10
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		50.000,00	00,00	50.000,00

1.3. Prioritet	Razvijen turizam	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		- Broj registrovanih posjeta opštini godišnje	0	100
		- Broj registrovanih noćenja godišnje	0	200
		- Dužina registrovanog boravka turista	0	2 dana
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		35.000,00	65.000,00	100.000,00
1.3.1. Mjera	Razvoj specifične turističke infrastrukture	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj ležajeva	50	250
		- Dužina izgrađenih/obilježeni h biciklističkih i planinarskih staza/ruta	0	20km
		- Broj obnovljenih mlinica	0	3
		- Dužina nisko-naponske mreže (NNM) u pećini Ledenici	0	3,5km
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		25.000,00	25.000,00	50.000,00
1.3.2. Mjera	Promocija turizma	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj proizvođača suvenira	0	2
		- Broj posjeta web stranici	0	10.000
		- Broj turističkih sadržaja oglašanih spremnih za tržište	0	10
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		10.000,00	40.000,00	50.000,00

Redni broj i	NAZIV	INDIKATORI I FINANSIJSKI IZVORI
---------------------	--------------	--

oznaka				
2. Strateški cilj	Poboljšanje kvaliteta društvenog života i javnih sadržaja	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora*	Ciljne vrijednosti indikatora**
		- Udio stanovnika do 14 godina starosti	160	220
		- Prirodni priraštaj	-33	-10
		- Broj domaćinstava	1049	1800
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		135.000,00	225.000,00	360.000,00
2.1. Prioritet	Unaprjeđena zdravstvena i socijalna zaštita i obrazovanje	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		- Broj upisanih učenika u osnovnu školu	83	120
		- Procenat zdravstveno osiguranih lica	56%	76%
		- Broj korisnika novih usluga	0	78
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		65.000,00	105.000,00	170.000,00
2.1.1. Mjera	Unaprjeđenje kapaciteta odgojno - obrazovnog sistema	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj učenika koji koriste fiskulturnu salu	83	120
		- Broj učenika korisnika biblioteke	83	120
		- Broj djece predškolskog uzrasta uključenih i predškolski program	8	15
		- Broj rekonstruisanih zgrada odgojno-obrazovnog sistema	1	5
		- Broj stipendiranih studenata visokog obrazovanja	3	10
		- Broj uređenih školskih kabineta	1	3
		- Broj organizovanih ekurzija i kampova	5	14
		- Broj zaposlenog stručnog kadra	1	3
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)

		30.000,00	20.000,00	50.000,00
2.1.2. Mjera	Unapređenje zdravstvene zaštite stanovništva	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj žena koje koriste ginekološke usluge godišnje	0	100
		- Broj djelatnika u domu zdravlja	1	5
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		25.000,00	25.000,00	50.000,00
2.1.3. Mjera	Unapređenje socijalne zaštite stanovništva	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj djece pokriven uvedenim socijalnim uslugama	100	170
		- Broj starih lica korisnika socijalnih usluga	0	70
		- Broj registrovanih slučajeva nasilja u porodici	1	0
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		10.000,00	60.000,00	70.000,00
2.2. Prioritet	Razvijeni kulturni i sportski sadržaji	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		- Broj sportskih aktivnosti/događaja godišnje	0	20
		- Broj kulturnih dešavanja godišnje	2	5
		- Broj zaštićenih arheoloških i istorijskih lokaliteta	0	3
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		40.000,00	50.000,00	90.000,00
2.2.1. Mjera	Podrška razvoju sportskih sadržaja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj sportskih	0	20

		manifestacija		
		- Broj sportskih udruženja, klubova	6	10
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		5.000,00	5.000,00	10.000,00
2.2.2. Mjera	Podrška razvoju kulturnih sadržaja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj uređenih domova kulture	0	1
		- Broj slušalaca radio stanice	0	2000
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		30.000,00	20.000,00	50.000,00
2.2.3. Mjera	Zaštita i uređenje kulturno-istorijskog nasljeđa	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj idetifikovanih arheoloških lokaliteta	6	9
		- Broj izrađenih elaborata	0	3
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		5.000,00	25.000,00	30.000,00
2.3. Prioritet	Poboljšanje kvaliteta usluga opštinske uprave	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		- Broj prijavljenih projekata na vanjske izvore finansiranja godišnje	3	7
		- Kapaciteti za zaštitu i spašavanje	10%	40%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		30.000,00	70.000,00	100.000,00
2.3.1. Mjera	Izrada razvojne dokumentacije	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj izrađenih planskih dokumenata	0	3

		- Broj usvojenih dokumenata	0	3
		- Broj digitaliziranih katastarskih opština	1,5	5
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		10.000,00	40.000,00	50.000,00
2.3.2. Mjera	Podizanje nivoa bezbjednosti stanovništva	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj uređenih ili opremljenih vatrogasnih domova	0	2
		- Broj uređenih i/ili opremljenih službi za spašavanje	0	1
		- Dužina protupožarnih puteva u km	0	20
		- Broj sudionika edukacija iz prve pomoći	0	50
		- Nabavljena freza za snijeg	0	1
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		20.000,00	30.000,00	50.000,00

Redni broj i oznaka	NAZIV	INDIKATORI I FINANSIJSKI IZVORI		
3. Strateški cilj	Poboljšan kvalitet života kroz dostupnost javne infrastrukture i kvalitet okoliša	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora*	Ciljne vrijednosti indikatora**
		- Procenat stanovnika pokriveno prikupljanjem otpada	30%	50%
		- Broj stanovnika bez električne energije	289	200
		- Procenat stanovnika priključen na komunalnu infrastrukturu (voda i kanalizacija)	Voda (50%) Kanaliz. (40%)	Voda (60%) Kanaliz. (55%)
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)

		695.000,00	2.745.000,00	2.440.000,00
3.1. Prioritet	Poboljšani vodosnabdjevanje i kanalizacija	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		- Broj priključaka na vodovodni sistem	429	630
		- Broj priključaka na kanalizacijski sistem	242	258
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		370.000,00	1.320.000,00	1.690.000,00
3.1.1. Mjera	Zaštita izvorišta	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj izrađenih studija	0	4
		- Broj provedenih mjera na zaštiti rezervoara	0	2
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		20.000,00	20.000,00	40.000,00
3.1.2. Mjera	Razvoj sistema vodosnabdjevanja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Dužina projektovane vodovodne mreže	8,6km	20km
		- Dužina izgrađene vodovodne mreže	17km	32km
		- Dužina rekonstruisane vodovodne mreže	11 km	17km
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		300.000,00	1.200.000,00	1.500.000,00
3.1.3. Mjera	Unapređenje sistema za odvodnju otpadnih voda i njihovo prečišćavanje	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Dužina izgrađene kanalizacijske mreže	0	1,5km
		- Dužina rekonstruirane kanalizacijske mreže	0	3,5km
		- Dužina projektovane kanalizacione mreže	0	5km
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		50.000,00	100.000,00	150.000,00

3.2. Prioritet	Poboljšan kvalitet upravljanja otpadom i komunalna infrastruktura	- Procenat domaćinstava obuhvaćenih uslugom organizovanog odvoženja otpada	50%	70%
		- Broj stanovnika obuhvaćenih uređenom komunalnom infrastrukturom (parkovi, rasvjeta, parkovi, groblja)	242	258
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		225.000,00	65.000,00	290.000,00
3.2.1. Mjera	Unapređenje kvaliteta upravljanja otpadom	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Usvojen plan upravljanja otpadom	0	1
		- Broj saniranih i uklonjenih divljih deponija	0	5
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		100.000,00	55.000,00	155.000,00
3.2.2. Mjera	Uređenje kvaliteta komunalne infrastrukture	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Broj uređenih grobalja i mrtvačnica	0	2
		- Teritorijalna pokrivenost užeg dijela grada rasvjetom	60%	80%
		- Dužina uređenih trotoara	0	5km
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		125.000,00	10.000,00	135.000,00
3.3. Prioritet	Razvijena cestovna i tehnička infrastruktura na cijelom prostoru opštine	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		- Broj priključaka na elektroenergetsku mrežu	1336	1448
		- Pokrivenost	105	150

		stanovništva asfaltiranim saobraćajnicama		
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		100.000,00	360.000,00	460.000,00
3.3.1. Mjera	Asfaltiranje putne komunikacije	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Dužina uređenih i asfaltiranih gradski ulica	0	3km
		- Dužina izgrađenih saobraćajnica	0	5km
		- Dužina asfaltiranih cesta	0	20km
		Dužina projektovanog puta		30km
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		90.000,00	340.000,00	430.000,00
3.3.2. Mjera	Elektrifikacija naselja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		- Dužina rekonstruisane elektro mreže	139	175
		- Teritorijalna pokrivenost elektro mrežom	85%	98%
		- Broj elektrificiranih naselja	30	32
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		0,00	30.000,00	30.000,00

8.2 Detaljan pregled mjera

Strateški cilj 1 - Razviti privredu utemeljenu na prirodnim potencijalima Bosanskog Grahova

Veza sa strateškim ciljem	1. RAZVIJENA PRIVREDA UTEMELJENA NA PRIRODNIM POTENCIJALIMA BOSANSKOG GRAHOVA		
Prioritet	1.1. RAZVIJENO PREDUZETNIŠTVO I PRIVUČENA NOVA ULAGANJA		
Naziv mjere	1.1.1. PODRŠKA PRIVLAČENJU ULAGANJA		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Privlačenje ulaganja u opštinu Bosansko Grahovo, s posebnim naglaskom na prerađivačku industriju utemeljenu na prirodnim resursima, pretpostavka je za otvaranje novih radnih mjesta i pružanje novih mogućnosti stanovništvu Opštine Bosansko Grahovo. Stoga je potrebno posvetiti se stvaranju uslova za nova ulaganja. Cilj mjere je stvoriti uslove za nova ulaganja i stimulisati otvaranje prerađivačkih pogona koji bi mogli uvezati kratke lance vrijednosti.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada plana privlačenja ulaganja - Iznalaženje investitora - Analiza i procjena prenamjene objekata bivših područnih škola - Osnivanje poduzetničke zone 		
Ključni strateški projekti	- Osnivanje preduzetničke zone	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		<ul style="list-style-type: none"> - Površina uređene poslovne zone 1ha - Otvoren pogona za preradu krompira - Otvorena mini pivovara - Pokrenuta mini mljekara sa bar jednim finalnim proizvodom 	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	<ul style="list-style-type: none"> - Broj pokrenutih inicijativa za ulaganja - Broj novozaposlenih radnika 	<ul style="list-style-type: none"> - 0 - 0 	<ul style="list-style-type: none"> - 3 - 30
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Implementacijom ove mjere direktno će se doprinijeti novim ulaganjima u opštinu i kreiranju novih radnih mjesta		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 70.000,00 KM Izvor: eksterni 20.000,00 KM i Opština 50.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za privredu, finansije i civilnu zaštitu		

Ciljne grupe	Potencijalni investitori, dijaspora, lokalni preduzetnici, stanovništvo
---------------------	---

Veza sa strateškim ciljem	1.RAZVIJENA PRIVREDA UTEMELJENA NA PRIRODNIM POTENCIJALIMA BOSANSKOG GRAHOVA		
Prioritet	1.1. RAZVIJENO PREDUZETNIŠTVO I PRIVUČENA NOVA ULAGANJA		
Naziv mjere	1.1.2. PODRŠKA PREDUZETNIŠTVU MLADIH I ŽENA		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>U opštini Bosansko Grahovo još uvijek nema izgrađene preduzetničke inicijative i preduzetničkog duha. Također, uzimajući u obzir uslove poslovanja i sigurnost na tržištu potrebno je omogućiti mladim ljudima da prepoznaju poslovne prilike i steknu samopouzdanje u pokretanje vlastitih poslovnih poduhvata. Također, od ključne je važnosti na isti način stimulisati preduzetništvo žena kako u gradu, a posebno u ruralnim sredinama. Pružanje pravovremenih informacija, te omogućavanje dostupnosti znanja i vještina pretpostavka je za pokretanje novih poslovnih ideja i njihovo uključivanje u tržište.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Edukacija mladih i žena iz informatike u svrhu preduzetništva - Edukacija žena iz oblasti preduzetništva 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori(izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj održanih treninga i seminara godišnje	- 0	- 2
	- Broj polaznika seminara na godišnjem nivou	- 0	- 20
	- Broj pokrenutih novih poslovnih ideja	- 0	- 10
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Implementacijom ove mjere direktno će se doprinijeti otvaranju novih privrednih subjekata u opštini Bosansko Grahovo što će u konačnici doprinijeti povećanju zaposlenosti i smanjenju nezaposlenosti.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 20.000,00KM Izvor: Eksterni (UNWOMEN, UNFPA, USAID) 20.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za privredu, finansije i civilnu zaštitu		

Ciljne grupe	Mladi, žene, cjelokupno stanovništvo
---------------------	--------------------------------------

Veza sa strateškim ciljem	1.RAZVITI PRIVREDU UTEMELJENU NA PRIRODNIM POTENCIJALIMA BOSANSKOG GRAHOVA		
Prioritet	1.2. RAZVOJ POLJOPRIVREDE		
Naziv mjere	1.2.1. PODRŠKA PROMOCIJI I PRODAJI POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Opština Bosansko Grahovo ima povoljne geografske karakteristike, klimatske uslove, te prirodne resurse za razvoj poljoprivrede i stočarstva, naročito za proizvodnju mlijeka i ovčarstvo. Osim toga, zbog kvalitetnih pašnjaka i livada postoje veliki kapaciteti za razvoj pčelarstva. Međutim, izražen je nedostatak podrške poljoprivrednicima kao što su veterinarska stanica, savjetodavna služba te loša organizacija poljoprivredne proizvodnje. Cilj mjere je potaknuti promociju i prodaju lokalnih proizvoda.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljanje "Grahovske kuća" za prodaju i promociju proizvoda malih gazdinstava - Uređenje lokacije za zelenu pijacu - Pokretanje inicijative za uspostavu veterinarske stanice - Edukacija i savjetovanja za predstavnike OPG-ova na temu korištenja - poticajnih sredstava 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj poljoprivrednih proizvođača korisnika pijace	- 0	- 10
	- Broj OPGova zastupljen u Grahovskoj kući (koji su prošli edukacije i savjetovanja za poticajna sredstva)	- 0	- 10
	- Broj izlagača u Grahovskoj kući	- 0	- 10
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mjera bi trebala doprinijeti ukupnom razvoju poljoprivrede i smanjivanju iseljavanja iz Bosanskog Grahova.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 50.000,00 KM Izvor: Opština		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		

Nosioci mjere	Služba za privredu, finansije i civilnu zaštitu
Ciljne grupe	Mladi, žene, cjelokupno stanovništvo

Veza sa strateškim ciljem	1.RAZVIJENA PRIVREDA UTEMELJENA NA PRIRODNIM POTENCIJALIMA BOSANSKOG GRAHOVA		
Prioritet	1.2. RAZVOJ POLJOPRIVREDE		
Naziv mjere	1.2.2. PODRŠKA PROIZVODNJI I PRERADI POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Opština Bosansko Grahovo ima povoljne geografske karakteristike, klimatske uslove, te prirodne resurse za razvoj poljoprivrede i stočarstva, naročito za proizvodnju mlijeka i ovčarstvo. Osim toga, zbog kvalitetnih pašnjaka i livada postoje veliki kapaciteti za razvoj pčelarstva, te za uzgoj ljekovitog bilja kojim je ovo područje dosta bogato. Međutim, izražen je nedostatak podrške poljoprivrednoj proizvodnji od strane viših nivoa vlasti. Cilj mjere je potaknuti proizvodnju i preradu poljoprivrednih proizvoda kako bi se povećale količine i konkurentnost poljoprivredne proizvodnje.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razvoj pčelarstva – edukacije i poticaji za pčelare - Pokretanje inicijative za unapređenje ribogojilišta u ruralnim područjima - Uzgoj ljekovitog i aromatičnog bilja - edukacije - Proizvodnja domaćih rakija, likera, pekmeza i dr. - poticaji - Rasadnička proizvodnja - poticaji i edukacije 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori(izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	<ul style="list-style-type: none"> - Broj podržanih OPGova na nivou godine - Iznos izdvojenih finansijskih sredstava za podršku godišnje - Broj održanih edukacija na temu uzgoja ljekovitog bilja - Broj održanih edukacija na temu rasadničke proizvodnje - Pokrenuta inicijativa pred nadležnim organima za uspostavu ribogojilišta 	<ul style="list-style-type: none"> - 0 - 5.000 - 0 - 0 - 0 	<ul style="list-style-type: none"> - 10 - 15.000 - 7 - 14 - 1
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mjera bi trebala doprinijeti ukupnom razvoju poljoprivrede i smanjivanju iseljavanja iz Bosanskog Grahova.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima	Iznos: 30.000,00 KM		

finansiranja	Izvor: eksterni (Vlada Švicarske i Vlada Norveške) 20.000,00KM i opština 10.000,00KM
Period implementacije mjere	2021-2027
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo
Nosioci mjere	Služba za privredu, finansije i civilnu zaštitu
Ciljne grupe	Mladi, žene, stanovništvo Bosanskog Grahova

Veza sa strateškim ciljem	1.RAZVITI PRIVREDU UTEMELJENU NA PRIRODNIM POTENCIJALIMA BOSANSKOG GRAHOVA		
Prioritet	1.3. RAZVIJEN TURIZAM		
Naziv mjere	1.3.1. RAZVOJ SPECIFIČNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Veliki razvojni potencijal opštine Bosansko Grahovo leži u razvoju turizma i to posebno aktivnog turizma koji je vezan s prirodom. Međutim, još uvijek nema izgrađene turističke infrastrukture koja bi se mogla na kvalitetan način staviti u funkciju privlačenja turista i posjetilaca.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Obezbeđenje poticaja za uređenje planinarskih staza i planinarskih objekata - Obezbeđenje poticaja za obnovu smještajnih kapaciteta za turiste u selima - Izgradnja NNM i rasvjete u Pećini Ledenici - Pokretanje inicijative za obnovu mlinica na Preocu, Gudaji i Obljaju 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	<ul style="list-style-type: none"> - Broj registrovanih ležajeva - Dužina biciklističkih i planinarskih staza/ruta - Broj obnovljenih mlinica - Dužina NNM u pećini Ledenici 	<ul style="list-style-type: none"> - 50 - 0 - 0 - 0 	<ul style="list-style-type: none"> - 250 - 20km - 3 - 1,5km
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Ova će mjera direktno doprinijeti afirmaciji prostora i popularizaciji opštine i omogućavanju otvaranja novih radnih mjesta kao i povećanju dodatnih prihoda stanovništva.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 50.000,00KM Izvor: eksterni (Vlada Švicarske u BiH i Vlada Norveške u BiH) 25.000,00 KM i Opština 25.000,00KM		

Period implementacije mjere	2021-2027
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo
Nosioci mjere	Služba za privredu, finansije i civilnu zaštitu
Ciljne grupe	Mladi, žene, stanovništvo Bos. Grahova Inostrani turisti sa posebnim fokusom na grupne posjete Domaći turisti iz susjednih opština i šire BiH

Veza sa strateškim ciljem	1. RAZVITI PRIVREDU UTEMELJENU NA PRIRODNIM POTENCIJALIMA BOSANSKOG GRAHOVA		
Prioritet	1.3. RAZVIJEN TURIZAM		
Naziv mjere	1.3.2. PROMOCIJA TURIZMA		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Promocija u turizmu je izuzetno važan faktor. Opština Bosansko Grahovo ima veliki potencijal u razvoju aktivnog turizma koji je vezan s prirodom. Međutim, kada se razvije potrebna turistička infrastruktura potrebno je pristupiti aktivnoj promociji turizma i turističke ponude. Cilj ove mjere je razviti kanale komunikacije i afirmisati opštinu Bosansko Grahovo kako bi se predstavila turistička ponuda i privukli posjetioci i turisti.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poticanje izrade tradicionalnih suvenira (tkanje, drvorez, pletenja...) - Zaštita i brendiranje autohtonih proizvoda (voćni pekmezi i domaće rakije) - Izrada web prezentacije/stranice i marketinško brendiranje destinacije kroz različite turističke sadržaje - Pokretanje inicijative za otvaranje suvenirnice i prodavnica lokalnih proizvoda - Promocija zaštite ptica močvarica u svrhu razvoja turizma Livanjskog polja 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori(izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Pokrenut postupak zaštite i brendiranja autohtonih proizvoda		
	- Broj proizvođača suvenira	- 0	- 3
	- Broj posjeta web stranici koja promovira turističke sadržaje	- 0	- 3
	- Broj oglasenih turističkih sadržaja spremnih za tržište	- 0	- 10.000
		- 0	- 5

Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Ova će mjera direktno doprinijeti afirmaciji prostora i popularizaciji opštine i omogućavanju otvaranja novih radnih mjesta kao i povećanju dodatnih prihoda stanovništva
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 50.000,00KM Izvor: eksterni (Ministarstvo turizma F BiH) 40.000,00KM i Opština 10.000,00KM
Period implementacije mjere	2021-2027
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo
Nosioci mjere	Služba za privredu, finansije i civilnu zaštitu
Ciljne grupe	Mladi, žene, cjelokupno stanovništvo

Strateški cilj 2 – Poboljšati kvalitetu društvenog života i javnih sadržaja i usluga

Veza sa strateškim ciljem	2. POBOLJŠATI KVALITET DRUŠTVENOG ŽIVOTA I JAVNIH SADRŽAJA I USLUGA		
Prioritet	2.1 UNAPRIJEĐENA ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA I OBRAZOVANJE		
Naziv mjere	2.1.1 UNAPRIJEĐENJE KAPACITETA ODGOJNO - OBRAZOVNOG SISTEMA		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Obrazovanje je od ključnog značaja za svako društvo pa tako i za Bosansko Grahovo. Međutim, uslovi za obrazovanje nisu niti blizu odgovarajućih koji bi omogućili kvalitetno obrazovanje. Srednje obrazovanje nije organizovano u opštini Bos. Grahovo , te su učenici prinuđeni da putuju u susjednu opštinu Drvar. Cilj ove mjere je poboljšati uslove izvođenja nastave i školovanja.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opremanje školskih kabineta - Iznalaženje sredstava za opremanje fiskulturne sale OŠ"Grahovo" i uređenja učionice za fizičko vaspitanje za potrebe I i II razreda - Stvaranje uslova za zapošljavanje stručnog kadra (psiholog i pedagog) - Uređenje zbornice i školske biblioteke - Stvaranje uslova za obnova zgrade vrtića - Stipendiranje mladih u obrazovanju s ciljem ostanka u Bos. Grahovu 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj učenika koji koriste fiskulturnu salu	- 83 - 83 - 8	- 120 - 120 - 15

	<ul style="list-style-type: none"> - Broj učenika korisnika biblioteke - Broj djece predškolskog uzrasta - Broj rekonstruisanih zgrada odgojno-obrazovnog sistema - Broj stipendiranih studenata visokog obrazovanja - Broj uređenih školskih kabineta 	<ul style="list-style-type: none"> - 1 - 3 - 1 - 5 - 1 	<ul style="list-style-type: none"> - 5 - 10 - 3 - 14 - 3
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Ova će mjera doprinijeti povećanju broja stanovnika, odnosno smanjenju iseljavanja iz opštine Bosansko Grahovo.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 50.000,00 KM Izvor: eksterni (Erbert Stiftung Fondacija, Austrijska organizacija Diakoniewerk) 20.000,00 KM i Opština 30.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za opštu upravu i socijalnu zaštitu		
Ciljne grupe	Mladi, učenici, studenti, nastavno osoblje		

Veza sa strateškim ciljem	2. POBOLJŠATI KVALITET DRUŠTVENOG ŽIVOTA I JAVNIH SADRŽAJA I USLUGA		
Prioritet	2.1. UNAPRIJEĐENA ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA I OBRAZOVANJE		
Naziv mjere	2.1.2. UNAPRIJEĐENJE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE STANOVNIŠTVA		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Opština Bosansko Grahovo nema Doma zdravlja već samo Ambulantu koja radi u okviru Doma zdravlja Drvar. Građani nemaju ni minimum zdravstvene zaštite i ostvaruju je u Drvaru ili drugim opštinama Kantona 10, u nekim gradovima RS, FBiH, kao i u susjednim državama Srbije i Hrvatske. Također, pošto je opština razučena i ima velik udio starog stanovništva zdravstvena zaštita je, također, manjakava. Cilj ove mjere je poboljšati kvalitet zdravstvene zaštite i pokrivenost stanovništva socijalnom zaštitom.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pokretnije inicijative za osnivanje i opremanje Doma zdravlja - Prevencija malignih oboljenja kod žena 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje	Indikatori(izlaznog rezultata)	Polazne	Ciljne

rezultata mjere		vrijednosti**	vrijednosti***
	- Broj djelatnika u Domu zdravlja - Broj žena koje koriste ginekološke usluge	- 1 - 0	- 3 - 100
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Ova će mjera doprinijeti poboljšanju kvaliteta života i smanjenju iseljavanja iz Bosanskog Grahova		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 50.000,00 KM Izvor: eksterni (Vlada Kantona 10 i Vlada F BiH) 25.000,00 KM i Opština 25.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za opštu upravu i socijalnu zaštitu		
Ciljne grupe	Stanovništvo Bos. Grahova, žene, mladi		

Veza sa strateškim ciljem	2. POBOLJŠATI KVALITET DRUŠTVENOG ŽIVOTA I JAVNIH SADRŽAJA I USLUGA		
Prioritet	2.1. UNAPRIJEĐENA ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA I OBRAZOVANJE		
Naziv mjere	2.1.3. UNAPREĐENJE SOCIJALNE ZAŠTITE STANOVNIŠTVA		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Opština Bosansko Grahovo je razučena i ima velik udio starog stanovništva, te je stoga socijalna zaštita manjkava. Cilj ove mjere je poboljšati kvalitet zdravstvene zaštite i pokrivenost stanovništva socijalnom zaštitom i socijalnim uslugama. Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere: - Podrška aktivnostima dnevnog centara za djecu „Gnijezdo“ - Prevencija nasilja u srednjim i osnovnim školama - Pomoć i njega starim licima sa područja lokalne zajednice - Multisektorski tim u prevenciji nasilja u porodici - Pokretanje inicijative za izgradnju doma za starije i nemoćne osobe ili dnevnog boravka - Osnivanje Centra za socijalni rad		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori(izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***

	<ul style="list-style-type: none"> - Broj djece pokriven uvedenim socijalnim uslugama - Broj starih lica korisnika usluga - Broj korisnika centra za socijalni rad - Broj registrovanih slučajeva nasilja u porodici - Broj edukacija na temu prevencije nasilja u školama 	<ul style="list-style-type: none"> - 42 - 0 - 352 - 1 - - 0 	<ul style="list-style-type: none"> - 50 - 70 - 220 - 0 - - 14
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Ova će mjera doprinijeti poboljšanju kvaliteta života i smanjenju iseljavanja iz Bosanskog Grahova		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 70.000,00 Izvor: eksterni (UNICEF, Ministarstvo rada, zdravstva i socijalne skrbi K10) 60.000,00 KM i Opština 10.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za opštu upravu i socijalnu zaštitu		
Ciljne grupe	Stare osobe, djeca, žene, stanovništvo Bos. Grahova		

Veza sa strateškim ciljem	2. POBOLJŠATI KVALITET DRUŠTVENOG ŽIVOTA I JAVNIH SADRŽAJA I USLUGA	
Prioritet	2.2. RAZVIJENI KULTURNI I SPORTSKI SADRŽAJI	
Naziv mjere	2.2.1. Podrška razvoju sportskih sadržaja	
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Sportski sadržaji i sportska infrastruktura je uopšteno slabo razvijena. Nedostaje uređene sportske infrastrukture, sportskih klubova i udruženja te sportskih sadržaja. Od sportske infrastrukture postoji gradski stadion sa svlačionicom i pratećim objektima i školsko igralište u okviru Osnovne škole „Grahovo“. Gradski stadion se slabo koristi iz razloga što je zapušten tj. ne održava se, a svlačionica sa pratećim objektima je djelimično rekonstruisana što je nedovoljno da bi mogla da se upotrebljava. Cilj ove mjere je potaknuti razvoj sporta kroz razvoj infrastrukture i podršku razvoju sportskih sadržaja.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uređenje gradskog stadiona - Podrška sportskim aktivnostima/takmičenjima - Razvoj godišnjeg programa sportskih manifestacija 	
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta

		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj sportskih udruženja, klubova - Broj sportskih manifestacija	- 6 - 0	- 10 - 20
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Ova će mjera doprinijeti poboljšanju kvaliteta života i iseljavanju mladih iz opštine, što će u konačnici doprinijeti i povećanju stanovništva.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 10.000,00 Izvor: eksterni (Kantonalno ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i sporta) 5.000,00 KM i Opština 5.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za opštu upravu i socijalnu zaštitu		
Ciljne grupe	Mladi, stanovništvo Bos. Grahova		

Veza sa strateškim ciljem	2. POBOLJŠATI KVALITET DRUŠTVENOG ŽIVOTA I JAVNIH SADRŽAJA I USLUGA	
Prioritet	2.3. RAZVIJENI KULTURNI I SPORTSKI SADRŽAJI	
Naziv mjere	2.2.2. Podrška razvoju kulturnih sadržaja	
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>U Opštini nema značajnih kulturnih manifestacija, nego se one organizuju samo povremeno. Izdvajanja za kulturu su mala. Međutim, značaj kulture je izuzetno visok jer kulturni sadržaji obogaćuju kvalitet života, a stvaraju dodatnu pretpostavku za razvoj turističkih sadržaja. Isto tako, ukoliko bi postojala lokalna radio stanica uveliko bi se omogućilo dostupnost kako informacija tako i lokalnog kulturnog sadržaja. Cilj ove mjere je stvoriti pretpostavke za razvoj kulturnih sadržaja u opštini Bosansko Grahovo.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Podrška aktivnostima projekta „Kultura čitanja i bolji dijalog“ - Podrška aktivnostima projekta „Sačuvajmo tradiciju, kulturna dešavanja“ - Rekonstrukcija Doma kulture "Gavrilo Princip" - Iznalaženje sredstava za izgradnju Kulturno obrazovnog centra "Korita" - Iznalaženje sredstava za obnovu Doma kulture na Uništima - Stvaranje uslova za uspostavljanje radio stanice 	
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta

		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj uređenih domova kulture - Broj kulturnih dešavanja godišnje - Broj slušalaca radio stanice godišnje	- 0 - 2 - 0	- 3 - 5 - 2.000
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Ova će mjera doprinijeti poboljšanju kvaliteta života i iseljavanju mladih iz opštine, što će u konačnici doprinijeti i povećanju stanovništva.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 50.000,00KM Izvor: eksterni (Vlada Srbije) 20.000,00 KM i Opština 30.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za opštu upravu i socijalnu zaštitu		
Ciljne grupe	Mladi, žene, stanovništvo Bos. Grahova		

Veza sa strateškim ciljem	2. POBOLJŠATI KVALITET DRUŠTVENOG ŽIVOTA I JAVNIH SADRŽAJA I USLUGA		
Prioritet	2.2 RAZVIJENI KULTURNI I SPORTSKI SADRŽAJI		
Naziv mjere	2.2.3. Zaštita i uređenje kulturno-istorijskog nasljeđa		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>U Opštini Bosansko Grahovo su prisutni mnogobrojni kulturno istorijski spomenici. Na spisku nacionalnih spomenika BiH, kao i na spisku nepokretnih dobara na teritoriji Kantona 10 (Privremena lista nacionalnih spomenika BiH) u Bosanskom Grahovu su dva objekta koji su uređeni i otvoreni za posjetioce.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zaštita srednjovjekovne tvrđave Unac - Zaštita srednjovjekovne tvrđave Gradac - Arheološka istraživanja na području opštine Bos. Grahovo (Begovac) - Izrada elaborata zaštite Matas kule - Arheološko snimanje i rekognosciranje lokaliteta na području Bos. Grahova 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori(izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***

	<ul style="list-style-type: none"> - Broj zaštićenih arheoloških i istorijskih lokaliteta - Broj identifikovanih arheoloških lokaliteta - Broj izrađenih elaborata 	<ul style="list-style-type: none"> - 0 - 0 - 0 	<ul style="list-style-type: none"> - 2 - 2 - 3
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Ova će mjera doprinijeti razvoju kulturnih sadržaja i razvoju turizma, te omogućavanju otvaranja novih radnih mjesta		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 30.000,00 KM Izvor: 25.000,00 eksterni, 5.000,00 Opština		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za opštu upravu i socijalnu zaštitu		
Ciljne grupe	Stanovništvo Bos. Grahova Domaći i inostrani turisti		

Veza sa strateškim ciljem	2. POBOLJŠATI KVALITET DRUŠTVENOG ŽIVOTA I JAVNIH SADRŽAJA			
Prioritet	2.3. POBOLJŠAN KVALITET USLUGA OPŠTINSKE UPRAVE			
Naziv mjere	2.3.1. Izrada razvojne dokumentacije			
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Izrada potrebne dokumentacije je nužna kako bi se stvorile pretpostavke za implementaciju niza razvojnih aktivnosti. U tom je kontekstu od ključne važnosti da opštinska uprava izradi potrebne dokumente na osnovu kojih će se definisati specifične potrebe i aktivnosti u određenim sektorima. Cilj ove mjere je osigurati pretpostavke za provođenje razvojnih aktivnosti u budućnosti i bolje pružanje usluga građanima.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada prostorno planske dokumentacije - Digitalizacija katastra i sređivanje i usklađivanje imovinskih knjiga - Izrada elaborata zaštite planine Dinare, inicijativa Park prirode - Izrada LEAP opštine Bosansko Grahovo - Izgradnja i opremanje novih prostorija u zgradi Opštine - Ostvarivanje uštede kroz mjere energetske efikasnosti na javnim objektima 			
Ključni strateški projekti	-	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="text-align: right;">Očekivani krajnji rezultat projekta</td> </tr> <tr> <td>-</td> </tr> </table>	Očekivani krajnji rezultat projekta	-
Očekivani krajnji rezultat projekta				
-				

	Indikatori(izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
Indikatori za praćenje rezultata mjere	<ul style="list-style-type: none"> - Broj izrađenih planskih dokumenata - Broj usvojenih planskih dokumenata - Broj digitaliziranih katastarskih opština 	<ul style="list-style-type: none"> - 0 - 0 - 1,5 	<ul style="list-style-type: none"> - 3 - 3 - 5
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvar oPenju prioriteta	- Implementacija ove mjere će doprinijeti bolje pružanju usluga od strane opštine i stvaranje boljih pretpostavki za kvalitet života		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 50.000,00 KM Izvor: eksterni (Federalna geodestka uprava) 40.000,00 KM i Opština:10.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za obnovu,urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove		
Ciljne grupe	Potencijalni investitori, dijaspora, lokalni preduzetnici, stanovništvo Bos. Grahova		

Veza sa strateškim ciljem	2. POBOLJŠATI KVALITET DRUŠTVENOG ŽIVOTA I JAVNIH SADRŽAJA I USLUGA	
Prioritet	2.3.POBOLJŠAN KVALITET USLUGA OPŠTINSKE UPRAVE	
Naziv mjere	2.3.2.Podizanje nivoa bezbjednosti stanovništva	
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Sistem civilne zaštite je slabo organizovan i djeluje kroz Službu za privredu, finansije i civilnu zaštitu. Pravilnikom su sistematizovana dva radna mjesta koja se bave poslovima civilne zaštite. Opština posjeduje i jedan kamion-cisternu koja se koristi za gašenje požara kao i isporuku pitke vode za ruralna područja koji za vodosnabdijevanje koriste bunarsku vodu. Oprema kojom opština raspolaže je apsolutno nedovoljna i u dosta dotrajalom stanju, te je njena obnova i unaprjeđenje prijeko potrebno.</p> <p>Neophodna je bolja opremljenost kao i osposobljenost zaposlenih i volontera.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uređenje vatrogasnog doma DVD Korita - Jačanje službe civilne zaštite te opremanje iste - Izgradnja protivpožarnih puteva (Jadovnik) - Uspostavljanje dežurne službe civilne zaštite - Hidrantska mreža - Unaprjeđenje rada vatrogasnog društva i zaštite od požara - Nabavka freze za snijeg - Edukacija pružanja prve medicinske pomoći/planinari, lovci 	
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta

		-	
	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
Indikatori za praćenje rezultata mjere	<ul style="list-style-type: none"> - Uređen vatrogasni dom - Uspostavljena dežurna služba CZ - Dužina protupožarnih puteva u km - Broj učesnika edukacija - Nabavljena freza za snijeg 	<ul style="list-style-type: none"> - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 	<ul style="list-style-type: none"> - 1 - 1 - 20 - 60 - 1
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Implementacija ove mjere će doprinijeti poboljšanju kvaliteta života stanovnika		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 50.000,00 KM Izvor: eksterni (Federalna uprava civilne zaštite i Vlada K10) 30.000,00 KM i Opština 20.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za obnovu,urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove		
Ciljne grupe	Stanovništvo Bos. Grahova, turisti i posjetioci		

Strateški cilj 3- Poboljšana kvaliteta komunalne infrastrukture i kvaliteta okoliša

Veza sa strateškim ciljem	3. POBOLJŠAN KVALITET KOMUNALNE INFRASTRUKTURE I KVALITET OKOLIŠA		
Prioritet	3.1. POBOLJŠANI VODOSNABDJEVANJE I KANALIZACIJA		
Naziv mjere	3.1.1. Zaštita izvorišta		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Cilj mjere je izraditi potrebnu dokumentaciju za zaštitu izvorišta vode kako bi se stvorile pretpostavke za preduzimanje mjera zaštite i obezbjedilo dugoročno održivo korištenje ovih izvorišta.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada studije zaštite izvorišta „Gudaja“ - Izrada studije zaštite izvorišta „Peći“ - Zaštita rezervoara „Gradina“ - Zaštita rezervoara „Grmuša“ 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori(izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj izrađenih studija	- 0	- 4
	- Broj provedenih mjera na zaštiti rezervoara	- 0	- 2
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Implementacija ove mjere će doprinijeti poboljšanju kvaliteta života stanovnika		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 40.000,00KM</p> <p>Izvor: Eksterni 20.000,00 KM (JP Slivovi Jadranskog mora i Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva) Opština 20.000,00 KM</p>		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za obnovu,urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove		
Ciljne grupe	Potencijalni investitori, dijaspora, lokalni preduzetnici, stanovništvo Bos. Grahova		

Veza sa strateškim ciljem	3. POBOLJŠAN KVALITET KOMUNALNE INFRASTRUKTURE I KVALITET OKOLIŠA		
Prioritet	3.1. POBOLJŠANI VODOSNABDJEVANJE I KANALIZACIJA		

Naziv mjere	3.1.2. Razvoj sistema za vodosnabdjevanje		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Povećanje kvaliteta sistema vodosnabdjevanja u opštini Bosansko Grahovo pretpostavka je za ekonomski razvoj opštine i podizanje kvaliteta života. Cilj mjere je poboljšati usluge prema krajnjim korisnicima i stvoriti preduoslove za bolje održavanje i unaprjeđenje sistema vodosnabdjevanja; Unaprjeđenjem i izgradnjom vodovodne infrastrukture će se povećati pokrivenost stanovništva i privrednih subjekata kvalitetnom pitkom vodom.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada projektne tehničke dokumentacije i iznalaženje sredstava za izgradnju vodosistema "Tičevo-Maleševci-Marinkovci", „Obljaj-Luka-Ugarcı“, „ Marinkovci-Korita“, „Kesići-Vidovići-Isjek-Radlovići“ - Rekonstrukcija vodovoda „Vrba“ - Projektovanje II faze vodovoda „Gudaja“ - Iznalaženje finansijskih sredstava za izgradnju vodovoda Uništa 		
Ključni strateški projekti	- Rekonstrukcija gradske vodovodne mreže	Očekivani krajnji rezultat projekta - 60 % stanovništva ima stabilno snabdjevanje kvalitetnom pitkom vodom	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	<ul style="list-style-type: none"> - Dužina projektovane vodovodne mreže - Dužina izgrađene vodovodne mreže - Dužina rekonstruisane vodovodne mreže 	<ul style="list-style-type: none"> - 8,6km - 17 - 11 	<ul style="list-style-type: none"> - 20 - 32 - 16
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Implementacija ove mjere će doprinjeti poboljšanju kvaliteta života, pružanja osnovnih javnih usluga i poslovnih aktivnosti u opštini Bos. Grahovo.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 300.000,00KM Izvor: eksterni (Vlada R Hrvatske) 200.000,00 KM I Opština 100.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za obnovu,urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove		
Ciljne grupe	Potencijalni investitori, dijaspora, lokalni preduzetnici, stanovništvo Bos. Grahova		
Veza sa strateškim ciljem	3. POBOLJŠAN KVALITET KOMUNALNE INFRASTRUKTURE I KVALITET OKOLIŠA		

Prioritet	3.1. POBOLJŠANI VODOSNABDJEVANJE I KANALIZACIJA		
Naziv mjere	3.1.3. UNAPREĐENJE SISTEMA ZA ODVODNJU OTPADNIH VODA I NJHOVO PREČIŠĆAVANJE		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Cilj mjere je poboljšati usluge prema krajnjim korisnicima i stvoriti preduslove za bolje održavanje i unapređenje sistema za odvodnju otpadnih voda. Unapređenjem i izgradnjom kanalizacione infrastrukture će se povećati pokrivenost stanovništva i privrednih subjekata odvodnjom i tretmanom otpadnih voda.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Iznalaženje sredstava za rekonstrukciju i izgradnju kanalizacione gradske mreže - Izrada studije odvodnje i prečišćavanja otpadnih voda - Projektovanje gradske kanalizacione mreže 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	<ul style="list-style-type: none"> - Dužina projektovane kanalizacione mreže - Dužina izgrađene i rekonstruisane kanalizacione mreže 	<ul style="list-style-type: none"> - 0 - 0 	<ul style="list-style-type: none"> - 8,5 - 8
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Implementacija ove mjere će doprinjeti poboljšanju kvaliteta upravljanja i prečišćavanja otpadnih voda te životu stanovnika		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 150.000,00 KM Izvor: eksterni 100.000,00 (Vlada K10 i Vlada R Hrvatske) i 50.000,00 Opština		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za obnovu, urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove		
Ciljne grupe	Potencijalni investitori, lokalni preduzetnici, stanovništvo Bos. Grahova		

Veza sa strateškim ciljem	3. POBOLJŠAN KVALITET KOMUNALNE INFRASTRUKTURE I KVALITET OKOLIŠA
Prioritet	3.2. POBOLJŠAN KVALITET UPRAVLJANJA OTPADOM I KOMUNALNA INFRASTRUKTURA
Naziv mjere	3.2.1. Unapređenje kvaliteta upravljanja otpadom

Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Ključni problem u upravljanju otpadom i komunalnim uslugama u opštini Bosansko Grahovo je nepostojanje komunalnog preduzeća te je samo 30% stanovništva pokriveno prikupljanjem a izražena je i pojava divljih deponija. Cilj ove mjere je ponovo pokrenuti organizovano prikupljanje otpada i stvoriti pretpostavke za povećanje pokrivenosti organizovanim prikupljanjem i smanjiti pojavu divljih deponija.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stavljanje u funkciju i opremanje javnog poduzeća za kom.usluge - Nabavka kontejnera - Organiziranje prikupljanje otpada u gradu i selima - Iznalaženje sredstava za sanaciju i uređenje deponije Gorica-Korita - Podrška aktivnostima čišćenja divljih deponija - Izrada plana upravljanja otpadom 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj saniranih i uklonjenih divljih deponija	- 0	- 5
	- Broj MZ uključenih u prikupljanje otpada	- 1	- 2
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Implementacija ove mjere će doprinjeti poboljšanju kvaliteta života stanovnika		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 155.000,00 KM Izvor: eksterni 55.000,00 KM (JP Li Čistoća) i Opština: 100.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za obnovu,urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove		
Ciljne grupe	Potencijalni investitori, dijaspora, lokalni preduzetnici, stanovništvo Bos. Grahova		

Veza sa strateškim ciljem	3. POBOLJŠAN KVALITET KOMUNALNE INFRASTRUKTURE I KVALITET OKOLIŠA
Prioritet	3.2. POBOLJŠAN KVALITET UPRAVLJANJA OTPADOM I KOMUNALNA INFRASTRUKTURA
Naziv mjere	3.2.2. Uređenje komunalne infrastrukture i izgleda grada

Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Cilj mjere je poboljšati kvalitet okruženja i izgleda opštine Bosansko Grahovo te razviti dodatne usluge za stanovništvo kako bi se zadovoljile osnovne potrebe.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Iznalaženje sredstava za rekonstrukciju zgrade opštine - Rekonstrukcija i operiranje parka za djecu - Podrška projektu „Uređenje okućnica“ - Uređenje gradskog groblja i seoskih groblja - Izgradnja gradske mrtvačnice - Uređenje postojećih trotoara i postavljanje novih - Izgradnja ulične rasvjete i trotoara od Mramorja do Motela Gradina - Izgradnja ulične rasvjete i trotoara od Raskrižja do mosta u Obljaju 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta -	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata) <ul style="list-style-type: none"> - Rekonstruirana zgrada opštine - Dužina uređenih trotoara - Teritorijalna pokrivenost užeg dijela grada rasvjetom - Izgrađena gradska mrtvačnica - Broj uređenih grobalja - Opremljen park za djecu sa popratnim mobilijarom (dječije igralište) 	Polazne vrijednosti** <ul style="list-style-type: none"> - 200m2 - 1km - 60% - 0 - 0 - 0 	Ciljne vrijednosti*** <ul style="list-style-type: none"> - 350m2 - 5 km - 80% - 1 - 2 - 1
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mjera će doprinijeti boljem kvalitetu života i smanjenju iseljavanja		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 135.000,00 KM Izvor: eksterni 10.000,00 KM (neformalna grupa građana iz Amerike porijeklom iz Bos. Grahova) i Opština 125.000,00 km		
Period implementacije mjere	2021-2027		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo		
Nosioci mjere	Služba za obnovu,urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove		
Ciljne grupe	Dijaspورا, stanovništvo Bos. Grahova, djeca		

Veza sa strateškim ciljem	3. POBOLJŠAN KVALITET KOMUNALNE INFRASTRUKTURE I KVALITET OKOLIŠA		
Prioritet	3.3. RAZVIJENA CESTOVNA I TEHNIČKA INFRASTRUKTURA NA CIJELOM PROSTORU OPŠTINE		
Naziv mjere	3.3.1. Asvaltiranje putne komunikacije		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Lokalni putevi su asvaltirani u dužini od 54 km, s tim da je većina asvaltirana osamdesetih godina, te su u novije vrijeme rađena samo krpljenja. Nekategorizovani lokalni putevi su u cijeloj dužini makadamski tj. 119 km. Naseljena mjesta su povezana sa središtem opštine s tim što je najlošije stanje u dvije mjesne zajednice i to MZ Tiškovac gdje je 2013. godine probijan put kojim je ova MZ spojena sa središtem opštine-put je uzak, zemljani i svake godine se sanira od odrona- i MZ Uništa koja je udaljena 70 km s tim što se mora prelaziti granica sa Republikom Hrvatskom jer nema puta mimo graničnog prelaza koji povezuje ovu MZ sa središtem opštine. Igradnja i održavanje lokalnih cesta je od ključnog značaja kako bi se omogućila komunikacija s manjim sredinama i s udaljenijim dijelovima opštine. Cilj mjere je urediti lokalnu putnu infrastrukturu kako bi se na kvalitetan način povezala naselja i omogućila bolja saobraćajna komunikacija stanovništva.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Iznalaženje sredstava za obnovu i izgradnju putne infrastrukture - Uređenje i asfaltiranje gradskih ulica - Asvaltiranje puta u selu Marinkovci - Izrada projektne dokumentacije za put Kijevo RH -Uništa - B.Grahovo - Izrada projektne tehničke dokumentacije za asfaltiranje puta B.Grahovo - Preodac - Asvaltiranje puta u naselju Korita - Asvaltiranje puta u naselju Luke - Asvaltiranje ulica u Novom naselju - Asvaltiranje puta u Malom Tičevu - Asvaltiranje i popravka puta u selu Maleševci - Pokretanje inicijative za sanaciju i nasipanje puta Tičevo-Šator 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Dužina uređenih i asfaltiranih gradskih ulica - Dužina izgrađenih saobraćajnica - Dužina asfaltiranih cesta - Dužina projektovanog puta	- 0 - 0 - 0 - 0	- 3km - 5km - 20km - 30km
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Implementacija ove mjere će doprinijeti poboljšanju kvaliteta života stanovnika		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 430.000,00 KM Izvor: eksterni (Vlada FBiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH) 340.000,00 KM I Opština 90.000,00 KM		

Period implementacije mjere	2021-2027
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo
Nosioci mjere	Služba za obnovu,urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove
Ciljne grupe	Potencijalni investitori, dijaspora, lokalni preduzetnici, stanovništvo Bos. Grahova

Veza sa strateškim ciljem	3. POBOLJŠAN KVALITET KOMUNALNE INFRASTRUKTURE I KVALITET OKOLIŠA		
Prioritet	3.3. RAZVIJENA CESTOVNA I TEHNIČKA INFRASTRUKTURA NA CIJELOM PROSTORU OPŠTINE		
Naziv mjere	3.3.2. Elektrifikacija naselja		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	<p>Snabdijevanje električnom energijom sastoji se od prenosne mreže visokog napona 220kw, 10kw, 30kw te niskonaponskih mreža. Prema podacima JP HZHB, broj domaćinstava bez priključka električne energije u 2019. godini je iznosio 289 domaćinstava. Cilj ove mjere je dodatno elektrificirati opštinu Bosansko Grahovo i omogućiti svim stanovnicima opštine pristup elektroenergetskoj mreži.</p> <p>Okvirna područja djelovanja u sklopu mjere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elektrifikacija naseljenog mjesta „Malo Tičevo – zaseok Jovići“ - Elektrifikacija dijela naseljenog mjesta Marinkovci - Izrada projektne dokumentacije za elektrifikaciju MZ Tiškovac - Izgradnja NNM u naselju Jaruga,Preodac 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	<ul style="list-style-type: none"> - Dužina izgrađene elektro mreže - Teritorijalna pokrivenost elektro mrežom - Broj elektrificiranih naselja 	<ul style="list-style-type: none"> - 271km - 85% - 30 	<ul style="list-style-type: none"> - 290km - 98% - 35
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Implementacija ove mjere će doprinijeti poboljšanju kvaliteta života stanovnika		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 30.000,00 KM Izvor: eksterni (JP Elektroprivreda HZHB) 30.000,00 KM		
Period implementacije mjere	2021-2027		

Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Bosansko Grahovo
Nosioci mjere	Služba za obnovu,urbanizam, stambeno-komunalne i imovinsko-pravne poslove
Ciljne grupe	Potencijalni investitori, dijaspora, lokalni preduzetnici, stanovništvo Bos. Grahova